د پوهنې وزارت

پښتو

اتم ټولګی

پښتو
اتم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه يان
دا هېواد به تل ځلېږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

پښتو

اتم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ.ش.

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو برخې د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ دیپارټمنت غړي

ټولګی: اتم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکیږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیځلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

فهرست

شمېرې	سرليکونه	مخونه
لومړی لوست	لويه خدايه، لو يه خدايه!	۱
دو يم لوست	نعت	۵
دريم لوست	خپلواکي	۹
څلورم لوست	د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه عدالت	۱۵
پنځم لوست	د ښځو حقونه	۲۱
شپږم لوست	ملي يووالی	۲۷
اووم لوست	د ماينونو او ناچاودو توکو د نښو پيژندنه	۳۱

اتم لوست	د امیر شېر علي خان واکمني اود پښتو ژبې وده	٣٥
نهم لوست	نورستان	٤١
لسم لوست	پوهاند رښتین (ادبي څېره)	٤٧
یوولسم لوست	لاسي صنايع	٥٣
دولسم لوست	مرکه د پښتو	٥٧
دیار لسم لوست	نومځري (ضمیرونه)	٦١
څوار لسم لوست	لیک نښې	٦٩
پنځلسم لوست	انشاء او لیکوالي	٧٥
شپاړسم لوست	متلونه (د کاڼي کرښې)	٧٩
اووه لسم لوست	د مور زړه	٨٥
اتلسم لوست	ښوونکی د ټولني لارښود	٩١
نولسم لوست	نړیواله ادبي څېره ټاګور	٩٥
شلم لوست	ښکالو	١٠١
یوویشتم لوست	مور ولې کیسې لولو؟	١٠٥
دوه ویشتم لوست	خوږ ژبی شاعر سید حسن خان	١١١
درویشتم لوست	د اپینو زیانونه	١١٩
څلورویشتم لوست	عبدالرحمان بابا	١٢٣
پنځه ویشتم لوست	اوبه او چاپیریال	١٢٩
شپږ ویشتم لوست	احمد شاه بابا (ملي مشر او شاعر)	١٣٥
اووه ویشتم لوست	لرغوني ا ثار	١٤٣
اته ویشتم لوست	د هنري نثر ډولونه	١٤٨
	وییپانگه	١٥٣

لوړ خدایه، لوی خدایه!

د بیت نیکه پر دې مناجات د کتاب لومړی لوست پیلوو. د ټولو چارو واک د لوی خدای ﷻ په لاس کې دی. بنده باید تل له خدای ﷻ مرسته وغواړي. الله ﷻ ته مناجات او زاري د برې او نېکمرغۍ لامل ګرځي.

- مناجات څه ته وايي او موضوع يې څه وي؟
- تاسو بیټ نیکه پېژنئ او د هغه مناجات مو اورېدلي دي؟
- د بیټ نیکه دغه دعا یا مناجات له نورو حمدونو څخه څه توپیر لري؟

لویه خدایه، لویه خدایه!
ستا په مینه په هر ځایه
غر و لاړ دي درناوي کې
ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي د غرو لمنې
زموږ کېږدۍ دي پټکې پلنې
دا وګړي درېږي کړي خدایه!
لویه خدایه، لویه خدایه!

دلته لږ زموږ اوربل دی
وړوکي کوڅکي دي، وړوکي بورجل دی
مینه ستا کې موږ مېشته یو
بل د چا په مله تله نه یو
هسک او ځمکه ښکلښته ستا ده
د مړو ودړه له تاده
دا پالنه ستا ده خدایه!
لویه خدایه، لویه خدایه!

(بېټ نیکه)

د متن لنډيز:

بېټ نیکه په خپل دغه مناجات کې د لوی خدای ﷻ دربار ته د دعا لاسونه پورته کوي او داسې هیله کوي: زموږ زړونه یوازې او یوازې ستا له مینې ډک دي او د بل چا په پله نه یو روان، زموږ په ولس ورحمېږې. دوی را ډېر کړه، ځکه چې هسک او ځمکه ستا دي او د هر څه وده او پالنه ستا له لوري ده.

د شاعر پېژندګلوي:

بېټ نیکه زموږ له نومیالیو نیکونو څخه دی. ژوند یې د ۳۰۰ او ۴۰۰ هـ . ق. کلونو تر منځ اټکل شوی دی. تر ټولو پخوانی کتاب چې د بېټ نیکه په اړه موږ ته معلومات راکوي، د سلېمان ماکو ((تذکرة الاولیاء)) دی. د تذکرة الاولیاء کتاب تر ۶۱۲ هـ . ق. راوروسته لیکل شوی دی.

وايي چې بېټ نیکه د کسي (سلېمان) غره په لمنو کې اوسېده او تل به د خدای ﷻ پر عبادت بوخت و. هغه د خپلې قبیلې مشر، روحاني شخص او مشهور ولي و. دغه راز بېټ نیکه شاعر هم و.

فعالیتونه

۱ــ تر ښوونکي وروسته دې ځو زده کوونکي په وارسره مناجات د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

۲ــ څو زده کوونکي دې د دغه مناجات د مفهوم په اړه خبرې وکړي.

۳ــ هر زده کوونکی دې په مناجات کې صفتونه په نښه او په ټولګي کې دې په لوړ آواز ووايي.

٤ــ په پورتني مناجات کې نومونه په نښه کړئ او ووایاست چې څو ډوله نومونه مو پیدا کړل؟

٥ــ په ساده ډول د حمد، مناجات او نعت توپیر په څو کرښو کې ولیکئ او خپلو ټولګیوالو ته یې واوروئ.

٦ــ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

درناوی، ژوي، بورجل، مېشت، نغښته، پالنه

۷ــ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې ستونزمن لغتونه په جملو کې استعمال کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د دې درس اصلي مطلب په خپلو کتابچو کې ولیکي.

په تاسو کې هغه څوک غوره دی چې د هغه د لاس او ژبې له ضرر
څخه بل مسلمان په امان وي.
((حدیث شریف))

نعت

تاسې په لومړي لوست کې مناجات ولوست. مناجات هغې وینا ته ویل کېږي چې په هغه کې د خدای ﷻ له درباره د څه غوښتنې او دعا لاسونه پورته کېږي. اوس تاسې نعت لولئ، په نعتیه شعرونو کې د محمد ﷺ صفت او ستاینه کېږي. مناجات او نعت زیاتره منظوم وي، خو کله کله منثور هم وي.

نعت څه ته وايي؟

- تاسې کوم نعتیه کلام اورېدلی یا لوستلی دی له مناجات سره څه توپیر لري؟
- آیا مناجات او نعت منثور هم وي؟

بنیادمو کې دې نشته دی همسر څوک
پرېښتو کې دې هم نه دی برابر څوک
د معراج په شپه جبریل هم پاتې راغی
کله تلی شي هم کا به د افسر څوک
سپوږمۍ هم ورته حیرانه دوه ټوکړې شوه
اشارې نه د نبي دی ناخبر څوک
لات، منات، عزا[1] همه خاورې په سر شول
اخیستلی شي له حق سره ټکر څوک
ابوجهل[2]، بولهب[3] ټول خوار و زار شول
څنګه کړي مقابله د پیغمبر ﷺ څوک
ستا صفت د لوېي څوک پوره کوی شي
احاطه به د برېښنا وکړي د لمر څوک
د اسرې ځای مو هم ته یې محمده ﷺ
زموږ مه شه په دنیا کې بل رهبر څوک
خپل پردي ورته په عدل کې یو شان وو
ثاني نشته د عادل خیر البشر[4] څوک
(لنګر بي بي)

لنګر بي بي د پښتونخوا د اشنغر د سیمې شاعره ده. د نوموړې شاعرې په اړه په ادبي تذکرو کې ډېر معلومات نشته. د فقیر محمد عباس قادریه په (خواږه نعتونه) نومې کتاب کې یې ځینې نعتونه راغلي دي. موږ هم پورتنی نعت له دغه کتاب څخه اخیستی دی.

د متن لنډیز:

په پورتني نعت کې دا څرګنده شوې ده چې حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ تر ټولو غوره بنده او استازی دی. حضرت محمد ﷺ تر ټولو وروستنی پیغمبر دی، د نبوت لړۍ پرې ختمه ده. الله ﷻ د هغه د نبوت د پخلي لپاره له هغه څخه ځینې معجزې صادرې کړې. لومړنۍ معجزه یې دا وه چې د رسول الله ﷺ له زوکړې سره سم د کفارو ستر بتان لکه: لات، منات، عزا او نور پر ځمکه را پرېوتل.

د معراج په شپه رسول الله ﷺ د جبرایل (ع) په ملګرتیا له مسجد اقصیٰ څخه د الله ﷻ په امر آسمانونو ته وخوت او له الله ﷻ سره یې خبرې وکړې. همدارنګه په کوچنیوالي کې د هغه د مبارکې سینې څیرل او د هغې پرېمنځل هم یوه معجزه وه. د رسول الله ﷺ بله معجزه دا وه چې سپوږمۍ د هغه په امر دوه ټوټې شوه او بېرته سره یو ځای شوه. په نعت کې د رسول الله ﷺ ستاینه او صفت راغلی او د هغه مقام څرګند شوی دی.

څرګندونې

۱- لات، منات، عزا: دغه درې مشهور بتان وو چې کفارو به ورته سجدې کولې.
۲- ابو جهل: د محمد ﷺ سر سخت مخالف و چې تر مرګه مسلمان نه شو.
۳- ابولهب: دا هم د محمد ﷺ سخت مخالف، او د اسلام دښمن و.
٤- خیرالبشر: تر ټولو انسانانو غوره (حضرت محمد ﷺ)

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې شعر په وارسره ولولي او د دې نعت مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووایي.

۲- زده کوونکي دې لاندې بیتونه معنا کړي او ودې وایي چې په دغو بیتونو کې کومو پیښو ته اشاره شوې ده.

د معراج په شپه جبریل هم پاتې راغی
کله تلی شي هم رکابه د افسر څوک
سپوږمۍ هم ورته حیرانه دوه ټوکړې شوه
اشارې نه د نبي دی نا خبر څوک

۳- زده کوونکي دې په شعر کې نومونه پیداکړي او څرګنده دې کړي چې په شعر کې کوم ډول نومونه راغلي دي.

٤- زده کوونکي دې د دې کتاب له وییپانګې (لغتنامې) څخه د دې لغتونو معنا پیدا او بیا دې په جملو کې استعمال کړي: معراج، افسر، احاطه، همسر.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د ستاینې اړه په شپږو کرښو کې یوه لیکنه وکړي.

حضرت محمد ﷺ د ټول بشریت د لارښوونې لپاره راستول شوی دی.

خپلواکي

خپلواکي او ازادي د خدای ﷻ یو لوی نعمت دی، د ژوندانه یوه ستره نېکمرغي ده.

انسان ازاد پیدا شوی او له ازادۍ سره مینه لري.

انسان ته خپلواک ژوند له هر څه نه غوره ښکاري. د خپلواکۍ یو ساعت د بلواکۍ له ټول عمر نه غوره دی. خپلواکي او د خپلواکۍ ساتل د هر ملت د ژوندانه یو بنیادي توکی دی. ازادي په توره اخیستل کېږي او په پوهه او تدبیر ساتل کېږي.

لکه چې خوشحال بابا ویلي دي:

ازادي تر پاچاهیه لا تېرې کا

چې د بل تر حکم لاندې شي زندان شي

- خپلواکي څه ته وايي؟
- افغان ولس څنګه له انګریزانو څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟
- د کوم پاچا په وخت او په کوم کال کې د افغانستان خپلواکي اعلان شوه؟

د انګرېزانو تر يرغل وروسته هم افغانستان يو اشغال شوی هېواد نه و. له يرغل سره سم افغانانو د خپلواکۍ لپاره سربښندونکې مبارزې پيل کړې. له انګرېزانو سره يې درې لويې جګړې وکړې او هيڅکله يې د هغوی ښکېلاک ته غاړه کېنښښوده.

په ۱۲۹۸ هـ . ش . کال کې افغانانو د غازي امان الله خان په مشرۍ خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه او له اوږدو جګړو او بيا خبرو اترو وروسته انګرېزانو هم د افغانستان خپلواکي په رسميت وپېژندله.

افغانستان په ختيځ کې لومړنی هېواد و چې د نړۍ د هغه وخت له زبر ځواک (ستر قوت) يا انګرېزانو څخه يې د ډېرو سربښندنو په بدله کې خپلواکي تر لاسه کړه. افغانان د ختيځ د ډېرو هېوادونو او ولسونو لپاره د آزادۍ د اتلانو په توګه وپېژندل شول او د آزادۍ غوښتنې ولولې يې نورو ته هم ورورسولې.

خپلواکي د يو هېواد د خلکو حق دی، خو دغه حق بايد په خپله ولسونه خپل کړي.

افغانانو له نېکه مرغه د خپل ټول تاریخ په اوږدو کې د دغه حق لپاره مبارزې کړې دي او تر لاسه کړی یې دی.

د بلواکۍ پر ضد مبارزه د انسان په خټه کې اغږل شوې ده. د وطن احساس، د خپلواکۍ احساس او د آزاد ژوند احساس زموږ د ولس له سترو ښېګڼو څخه دی. نومیالی شاعر او لیکوال ګل پاچا الفت څه ښه وایي:

یو پټ غلی احساس دی چې آرام مې نه پرېږدي
په اور مې کړوي لکه چې خام مې نه پرېږدي
جرات مې زیاتوي دومره په ځان یمه پوه شوی
غافل له خپله حقه او غلام مې نه پرېږدي

زموږ ډېرو شاعرانو د خپلواکۍ په ارزښت او د آزاد ژوند په ستاینه کې شعرونه او نظمونه ویلي دي. په دغو شعرونو کې که له یوې خوا د خپلواکۍ ارزښتونه څرګند شوي دي، له بله پلوه دافغانانو هغو اوږدو مبارزو او سرښندنو ته هم درناوی شوی دی چې په بېلا بېلو دورو کې یې د یرغلګرو او ښکېلاکګرو په وړاندې کړې دي.

فضل احمد خان غر افغان وایي:

واورئ ای په مخ د ځمکې اوسېدونکو
له آسمانه چې آواز راځي د څه دی
د آزاد ژوند یو ساعت په حقیقت کې
د غلام د همېشه ژوندون نه ښه دی

د نومیالي لیکوال او شاعر شهید محمد موسیٰ شفیق د یو اوږد شعر څو برخې په دې ډول دي:

زه د آزادۍ د شمعې اور ته پروانه یمه
زده یمه تاریخ ته خوندوره افسانه یمه
تل د سمندر د زماني کې دردانه یمه
موج مې جذبې وهي یو سیند بې کرانه یمه

تېر یمه له سرنه په ناموس او ننگ فدا یمه
داغ د آزادۍ نه کوم کړکه آزاد پا یمه
زه هغه غازي یم چې څو ځله شهید شوی یم
بیا یم پیدا شوی که کوم ځلي فقید شوی یم
مور سره تړلي د یووالي په زنځیر یو ټول
پوه د خپلې خاورې په تنظیم او په تدبیر یو ټول
عشق د خپلواکۍ مې په سینه کې په هاها وي تل
پاك مې احساسات دي آزادي مې تمنا وي تل
خیر د بشر غوارم امنیت مې تقاضا وي تل
ماسره چې نښلي بدبختي د هغه چا وي تل

رښتیني آزاد او ویښ ملتونه هغه دي چې د خپلواکۍ له ترلاسه کولو وروسته د خپل هېواد د جوړونې، بیا رغاونې، پرمختګ او د خپل ژوندانه د هوساینې لپاره نه ستړې کېدونکې هڅې او هلې ځلې وکړي، ځکه رښتینې خپلواکي دا ده چې یو ملت په مذهبي، سیاسي، اقتصادي، کلتوري او نورو ډګرونو کې پر ځان متکي وي.

د خپل ژوندانه د هوساینې لپاره په خپله کار وکړي، نورو ته د تمې سترګې ونه نیسي، د ځان، هېوادوالو او هېواد د روا حقونو څخه د دفاع توان ولري.

داکارونه هغه وخت کېدای شي چې د ملت ټول وګړي سره متحد او یو موټی وي. یو پر بل لورېنه ولري، یو د بل په غم غمجن او په خوښۍ یې خوښ شي. ملي ګټې پر شخصي ګټو غوره وګڼي یعنې که هغه ته زیان او تاوان رسېږي هغه پر ځان ومني، خو د هېواد او هېوادوالو ګټو ته زیان ونه رسوي.

د متن لنډيز:

خپلواکي او آزادي د خدای ﷻ يو لوی نعمت دی، د ژوندانه يوه ستره نېکمرغي ده.

هر څوک د آزادۍ حق لري.

افغانانو د خپلواکۍ د بېرته اخيستلو په مبارزه کې له انګرېزانو سره درې لويې جګړې وکړې او په ۱۲۹۸ هـ . ش. کې يې د غازي امان الله خان د واکمنۍ په دوره کې خپله سياسي خپلواکي بېرته تر لاسه کړه.

خپلواکي په ملي يووالي او د ژوندانه په ټولو ډګرونو کې په زيار ګالنې سره ساتل کېږي. په ځانګړې ډول په اقتصادي ډګر کې بايد يو ملت دومره زيار وباسي چې نورو ته د تمې لاس وراوږد نه کړي، ځکه تمه ده چې له خپلواکو ملتونو څخه هم مړيان جوړوي.

څرګندونې

ختيځ: په دې متن کې له ختيځ څخه موخه هغه سيمې او هېوادونه دي چې د نړۍ په ختيځه برخه کې پراته دي، لکه: د هند لويه نيمه وچه، جاپان، ايران د منځنۍ آسيا هېوادونه او نور...

زبرځواک: په ځانګړو وختونو کې ځينې هېوادونه له اقتصادي، سياسي او پوځي پلوه د نړۍ تر نورو ټولو هېوادونو ډېر پياوړي وي. دغوپياوړو هېوادونو ته د خپل وخت زبرځواک يعنې ستر قوت وايي، لکه په ۱۸ مه او ۱۹ مه پېړۍ کې لويه بريتانيا (انګلستان)، يا له دويمې نړيوالې جګړې مخکې جرمني.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته د متن ځینې برخې وار په وار ولولي او د آزادۍ په مفهوم دې ټولګیوالو ته خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې د راغلو شعرونو معنا په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې واوروي. هر زده کوونکی دې د یو، یو شاعر شعر په یاد کې ولري، خو د شاعرانو د شعرونو وېش به د ښوونکي له خوا کېږي.

۳ـ زده کوونکي دې د (الف) بکس د لغتونو مترادف په (ب) بکس کې پیداکړي.

(الف)	(ب)
خپلواکي	غلام
آبادي	آزادي
بلواکي	غلامي
قرباني	سرښندنه
مریی	رغاونه

٤ـ افغانانو ولې درې ځلې له انګرېزانو سره جګړې وکړې؟

٥ـ په متن کې ستاینومونه (صفتونه) په نښه کړئ.

٦ـ د خپلواکو او ناخپلواکو ملتونو د حال په اړه خپل نظر څرګند کړئ.

٧ـ زده کوونکي دې د آزادۍ په اړه د کوم بل شاعر نثر او یا ښتو لنډۍ په ټولګي کې ووایي.

کورنۍ دنده

د خپلواکۍ د جګړې په اړه یو په زړه پورې مطلب ولیکئ او بلې ورځې ته یې په ټولګي کې واوروئ.

څلورم لوست

د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه عدالت

د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته د راشدينو خليفه ګانو دوره وه. لومړی خليفه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه، دويم حضرت عمر فاروق رضي الله عنه، دريم حضرت عثمان رضي الله عنه او څلورم حضرت علي(کرم الله وجهه) و. دغه څلور واړه د رسول الله ﷺ د يارانو په نامه شهرت لري. په دې څلور واړو خليفه ګانو کې هر يو د يوې ځانګړنې له مخې ځانګړی شهرت لري.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت د چارو د ښې سنبالتيا او عدالت له امله ډېر مشهور دی چې تر اوسه يې د نړۍ کې بل ساری نه دی ليدل شوی.

- عدالت څه ته وايي؟
- که د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د عدالت يوه لنډه کيسه مو زده وي ويې واياست.

د جهالت په دوره کې چې د عربو د ژوندانه هر ډګر ناپوهۍ او باطل پرستۍ نیولی و، ژوندۍ نجونې پکې ښخېدې، بتانو ته سجدې کېدې، غلاګانې، شوکې او قتلونه کېدل، د اسلام راتګ داسې یوه معجزه وکړه چې دغه خلک یې په ډېره لږه موده کې داسې سره متحد کړل چې د دنیا لوی لوی سلطنتونه یې د بیرغ په وړاندې سلامي شول.

څه دپاسه ۱٤ سوه کاله دمخه د عربستان په وچو شګلنو دښتو کې یو منظم او غښتلی امت جوړ شو په لږه موده کې یې د هغې زمانې سترو او ځواکمنو باطل پرستو سلطنتونو ته ماتې ورکړه. په شام، روم، فارس، افریقا، اروپا او د چین په ځینو ځایونو کې یې د توحید او حق پرستۍ رڼا خپره کړه. د عدل، انصاف او آزادۍ داسې یو نظام یې پکې پلی کړ چې دا نن یې هم په نړۍ کې ساری نه لیدل کېږي.

دا ټولې بریاوې د اسلام د پیغمبر حضرت محمد ﷺ د تعلیماتو او د هغه مبارک د یارانو او اصحابو د ایمانداری، صداقت، زیار او کوښښ له برکته د مسلمانانو په برخه شوې وې.

د رسول الله ﷺ یاران او اصحاب د اسلامیت او انسانیت غوره بېلګې او مثالونه دي. دوی نه یوازې د اسلام بلکې د انسانیت په تاریخ کې لوړ مقام لري. د نړۍ زیاتره پوهان، عالمان، فیلسوفان یا په بله وینا د علم او عقل خاوندان او حقیقت منونکي په دغه حقیقت اعتراف کوي.

نن هم که موږ مسلمانان د الله ﷻ په احکامو، د حضرت محمد ﷺ په لارښوونو او د اصحابو کرامو په کړنو عمل وکړو، نو ډېر ژر به وکولای شو چې د اسلام هغه پخوانی شان او شوکت یو ځل بیا راژوندی کړو.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خطاب زوی او د رسول الله ﷺ د لویو اصحابو له ډلې څخه و.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه تر وفات وروسته په (۱۳ هـ . ق . کال) کې د خلافت واګې وروسپارل شوې.

د حضرت عمرﷺ د خلافت په وخت کې ډېر فتوحات وشول. ډېرې سیمې د اسلامي خلافت په واک کې راغلې. د ده په وخت کې د اسلامي خلافت په سیمو کې ډېر امن او امان و او وګړو په ډاډ سره ژوند کاوه. لامل (سبب) یې د حضرت عمر فاروق ﷺ سیاست، تدبیر او عدالت و. حضرت عمر فاروق ﷺ د اسلامي حکومت ستنې (چې حضرت محمد ﷺ ودرولې وې) داسې ټینګې کړې چې لړزېدل یې ناشوني وو. د اسلامي عدل پر بنسټ یې د خلافت چارې داسې تنظیم کړې چې د نړۍ هیڅ یو نظام ورسره سیالي نه شوه کولای.

حضرت عمر فاروق ﷺ د خپل خلافت په ټوله موده کې د یوه وېښته هومره هم له عدالته تېرى ونه کړ. شتمن او غریبان، چارواکي او ولسي وګړي هغه ته د عدل او انصاف په بهیر کې یو شان وو.

حضرت عمر فاروقﷺ یو ځل د حج په ورځو کې ټول چارواکي راوغوښتل، په عامه غونډه کې ودرېد او ویې ویل: که څوک له دوی څخه شکایت لري ودې وایي.

په دې غونډه کې د مصر والي عمروبن عاص ﷺ او نور لوی لوی چارواکي هم حاضر وو. یو کس ودرېد او ویې ویل: فلاني حاکم پرته له کوم جرمه سل درې ووهلم.

حضرت عمر فاروق ﷺ وویل: پاڅېږه او خپل کسات ترې واخله!

حضرت عمروبن عاص ﷺ وویل: اى امیرالمؤمنینه! په دې کار سره به ټول حاکمان بې زړه شي. حضرت عمر فاروق وویل: له دې پرته بله لاره نشته او عارض ته یې بیا وویل: راولاړ شه او خپل کسات ترې واخله! عمروبن عاص د عارض ځنګ ته ورغی او هغه یې په دې راضي کړ چې سل دیناره واخلي او له دعوې تېر شي.

یوه ورځ د قریشو مشران د حضرت عمر فاورقﷺ د لیدلو لپاره راغلل، صهیب، بلال، عمارﷺ او نور کسان لا د مخه حاضر وو چې زیاتره یې آزاد شوي مریان وو. نوبت یې د مخه و، نو حضرت عمر فاروقﷺ لومړی آزاد شوي مریان خپل حضور ته ومنل او د قریشو مشران منتظر پاتې شول.

ابوسفیان چې د جهالت په وخت کې د خپلې قبیلې مشر و، دا کار ورته ښه ونه ایسېده.

ویې ویل: سبحان الله! مریانو د خلافت له دربار اجازه ومونده او موږ انتظار باسو. د یو شمېر نور کسانو چې د ابوسفیان همفکره وو، دا کار خوښ نه شو، خو یو شمېر نورو د عدالت راز پېژندونکو وویل: موږ باید له حضرت عمر فاروق ﷺ څخه شکایت ونه کړو، اسلام ټولو ته په یوه آواز بلنه ورکړه، څوک چې د خپلې بدمرغۍ له امله وروسته پاتې شول، نن هم باید وروسته پاتې شي.

د قادسیې له جګړې وروسته چې معاشونه ټاکل کېدل، ټول قبیلوي امتیازات یې له پامه وغورځول او یوازې اسلامي ورتیاوې یې په پام کې ونیولې، د اُسامه بن زید معاش یې د خپل زوی عبدالله تر معاش زیات وټاکه. عبدالله وویل: والله اُسامه په هیڅ جنګ کې تر ما نه دی مخکې شوی. حضرت عمر فاروق ﷺ وویل: مګر هغه پر رسول الله ﷺ تر تا ډېر ګران و.

یو ځل د غنیمت مال راغی. اُم المؤمنین حضرت حفصه(رضی الله عنها) چې د حضرت عمر فاروق ﷺ لور او د رسول الله ﷺ بي بي وه، خپل پلار ته ورغله او ویې ویل: څه چې زما حق وي راېې کړه! حضرت عمر فاروق ﷺ وویل: لورجانې! ته زما په ځانګړي مال کې حق لرې، دا د غنیمت مال دی، آیا ته غواړې چې پلار دې تېری وکړي؟!

حضرت حفصه(رضی الله عنها) حیرانه شوه، له ځایه پاڅېده او لاړه.

د حضرت عمر فاروق ﷺ په دوره کې د خلافت در بار ته د نژدې کېدو معیار یوازې عدالت او رښتینولي وه. وایي چې یوه ورځ عمر فاروق ﷺ د خپل خلافت په دوره کې د شپې ګرځېده چې د خلکو له احواله ځان خبر کړي. ستړی شو؛ یوه دېوال ته یې ډډه ولګوله، د انګړ دننه د یوې ښځې او نجلۍ خبرې اورېدل کېدې. ښځې نجلۍ ته وویل: لورې په شېدو کې اوبه واچوه.

لور یې وویل: ولې ته د امیرالمؤمنین له حکمه نه یې خبره چې هغه په دې کار بندېز لګولی دی.

مور یې بیا ټینګار وکړ: پاڅېږه او په شېدو کې اوبه ګډې کړه، نه مو خلیفه ویني او نه د هغه کوم عسکر.

لور يې وويل: که خليفه مو نه ويني، نو الله جل جلاله خو مو ويني، زه دا کار هيڅ کله نشم کولای چې مخامخ دې د هغه خبره ومنم او په پټه دې د هغه د خبرې خلاف کار وکړم.

په همدې سوال ځواب دا نجلۍ عمر فاروق ته ډېره سپېڅلې ښکاره شوه، نو خپل زوی عاصم ته يې په نکاح کړه. له دې سپېڅلې نجلۍ چې کومه لور وزېږېده، ام عاصم يې وبلله. ام عاصم د خليفه مروان زوی عبدالعزيز په نکاح کړه او عمر بن عبدالعزيز ترې وزېږ ېد، هغه ځوک چې يو ځل بيا يې د خپل نيکه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د عدالت بېلګه نړۍ ته وړاندې کړه.

د متن لنډيز:

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه داسې عادل خليفه و چې د څوارلس سوو کالو په اوږدو کې د هغه په څېر بل عادل خليفه پيدانشو. د هغه په خلافت کې ټول انسانان له خپلو روا حقونو څخه برخمن وو. په هيچا ظلم او تېری نه کېده او دچا حق بل ته نه ورکول کېده. د اسلامي قوانينو په وړاندې ټول سره برابر وو.

موږ هم بايد د رسول الله صلی الله عليه وسلم او دهغه د اصحابو په امرونو او کړنو عمل وکړو. په ټولنه کې عدالت او رښتينولي رامنځ ته کړو او د اسلامي وروروليٰ پر بنسټ د هر چا حق په پام کې ونيسو. دبې عدالتۍ مخه ونيسو او يوه با انصافه او عادله ټولنه جوړه کړو.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د ښوونکي له لوستلو نه وروسته په وار سره متن ولولي او بيا دې هر يو د حضرت عمر رضي الله عنه د عدالت په اړه خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې راغلې پېښې په خپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې په

ټولګي کې واوروي.

۳ـ زده کوونکي دې د لاندې لغتونو معنا د کتاب په پای کې پيدا او په جملو کې دې استعمال کړي.

رحلت خليفه عدالت نظام

٤ـ زده کوونکي دې د راشدينو خليفه ګانو نومونه په تاريخي ترتيب پخپلو ځايونو کې وليکي.

حضرت علي(کرم الله وجههُ)، حضرت عمر فاروق ﷺ، حضرت ابوبکر صديق ﷺ، حضرت عثمان ﷺ.

۱ـ .... ۲ـ .... ۳ـ ....

٤ـ ....

۵ـ زده کوونکي دې د لاندې لغتونو ضد کلمې پيداکړي.

امن عدل شتمن مريی

٦ـ زده کوونکي دې په متن کې مفرد نارينه نومونه په نښه کړي.

۷ـ حضرت عمر فاروق رضي الله عنه هغه بې وزله شيدې خرڅوونکې نجلۍ ولې خپل زوی عاصم ته په نکاح کړه؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په يوه ټولنه کې د عدل او انصاف پر ارزښت او اهميت د کتابچې د نيم مخ په اندازه يو مطلب وليکي.

پنځم لوست

د ښځو حقونه

زده کوونکي باید په دې پوه شي چې ښځې زموږ د ټولنې یوه برخه ده. د اسلام له نظره او هم د اساسي او مدني قوانینو له مخې باید د ښځو حقونو ته په درنه سترګه وکتل شي.

د ښځو په مقابل کې هر ډول ناوړه سلوک او تاوتریخوالی د اسلامي قوانینو او د ټول بشریت له قوانینو او ارزښتونو سره مخالف ګڼل کیږي.

- تاسې د ښځو د حقونو په اړه څه معلومات لرئ؟
- که په ټولنه کې ښځه نه وای، نو څه به پیښ شوي وای؟

د بشر په حقونو کې د ښځو حقونو ته زیاته پاملرنه شوې ده. د نړیوالو ارزښتونو پربنسټ دولتونه مکلف دي چې د منل شویو اصولو له مخې د ښځې حقونو ته په درنه سترګه وګوري او د ژوند ټول امکانات ورته برابر کړي.

د بشري حقونو د نړیوالو تړونونو له مخې ښځې په ټولنیز او اقتصادي فعال ګډون کې له نارینه وو سره یو شان حقونه لري او په ټولنه کې له ټولو مادي او معنوي امتیازاتو څخه برخمنې کېږي.

ښځو ته د هغوی حقونه ورکول او درناوی کول، د هوسا، مترقي او خوشحاله ټولنې ضمانت کوي، ځکه چې متقابل احترام او غوره چلند د نارینه او ښځې تر منځ مینه او محبت را منځته کوي او د نېکمرغه ژوند لپاره لار هواروي.

د مدني قوانینو له مخې د ښځو د حقونو منل، هغوی ته دا امکان برابروي چې د هېواد په سیاسي چارو کې ګډون وکړي. آن تر دې چې د خپل هېواد مشران په خپله خوښه وټاکي.

ښځو ته د هغوی دحقونو د ورکولو په لړ کې دا هم باید ومنل شي چې هغوی دخپلو حقونو دلاس ته راوړلو لپاره دولتي ادارو ته لاړ ولري او هم د ضرورت له مخې وکړای شي چې وکیل ونیسي.

خدای پاک فرمایي چې (ښځې ستاسې لباس او تاسو د هغوی لباس یاست)، د لوی خدای ﷻ له دې وینا څخه څرګندېږي چې ښځه او نارینه یو د بل لپاره د جامو حیثیت لري. څرنګه چې جامې د انسان بدن پټوي او حیا یې خوندي ساتي، همداشان نارینه د ښځې او ښځه د نارینه لپاره د عیبونو د پټولو، نیمګړتیاوو کې یو له بل سره مرسته کوونکي دي، نو ویلای شو چې یو د بل لپاره لازم او ملزوم دي.

زده کړه اوتعلیم هم د ښځو اسلامي او مدني منل شوی حق دی چې باید په پام کې ونیول شي.

له همدې امله د ښځو حقونه منل او هغوی ته د درنښت په سترګه کتل، د ټولنې د هر غړي ملي، اسلامي او بشري دنده ده.

تجربو دا ثابته کړې ده چې له ښځو سره ښه چلند او نېک خوی، هغوی دې ته اړباسي چې له نارینه وو سره په کړو وړو کې له ښه چلند نه کار واخلي.

له ښځو سره ناوړه سلوك د اسلام له نظره مردود او غندل شوی دی.

ښځه هغه موجود دی چې د ژوندانه په ټولو برخو کې له نارینه و سره اوږه پر اوږه برخه لري. ښځه مور ده او مور د ټولنیزو چارو په ټولو اړخونو کې شریکه ده. زموږ د هېواد یو زیات شمېر ښځې پر نورو برخو سربېره د ادب په برخه کې هم ستره ونډه لري. شعري ټولګې، ادبي نثرونه، ناولونه، ډرامې، کیسې او نورې راز، راز لیکنې یې ټولنې ته وړاندې کړې دي چې د ټولنې په سمون، اصلاح او رغاونه کې پوره اغېز لري.

د دې تر څنګه ښځینه لیکوالو او شاعرانو په خپلو اثارو کې د ښځو د حقونو غږ هم پورته کړی دی او د ښځو د ژوندانه ناخوالې یې په خپلو شعرونو او نثرونو کې انځور کړې دي چې په دې توګه یې د ښځو د ذهنونو په روښانتیا کې خپله دنده سرته رسولې ده. دلته د یوې لیکوالې مېرمن ((عظمت)) د نثر یوه بېلګه را اخلو چې پورتنی موضوع ته یې پکې انعکاس ورکړی دی.

ته لرم یې!

زه ښځه یم ته نارینه یې ... لیکن خبر یې چې ته څنګه نارینه شوې!؟

که ته فکر وکړې، نو یوه زمانه وه، داسې زمانه چې ته هیڅ هم نه وې ... هو ... ته هیڅ نه وې بالکل په نشت حساب وې.

ما تا له د خپل زړه غوښې او د ځیګر وینه درکړه. لوی انسان مې کړې، انسان مې درنه جوړ کړ. لیکن نن چې ته نارینه شوې، ستا په متو کې زور پیدا شو، ته له مانه زما حق شوکوې. زما مری خپه کوې او ما خورې، ولې!؟

صرف په دې وجه چې زه ښځه یم!؟ کمزورې یم!؟ او د خپلو متو زور مې د زړه د غوښې او د ځیګر د وینې په شکل ستا متو ته درکړی دی!؟ آیا دا نر توب دی!؟ ... دا انصاف دی!؟ ... دا انسانیت دی!؟ ... نه دا نرتوب دی، نه انصاف دی، نه انسانیت دی.

دا د لرم فطرت دی، لیکن ته لړم نه یې، انسان یې او زه ستا مور یم نو د دې لپاره ته د خپل انسانیت ثبوت ورکړه او خپله مور مه خوره.

ښځه په ټولنه کې داسې موجود دی چې له وجود پرته یې د ژوند دوام او بقا امکان نه لري، نو په کار ده چې د اسلامي لارښوونو او مدني قوانینو په رڼا کې د هغوی حقونو ته په درنه سترګه وکتل شي.

د متن لنډیز:

تاسو په پورتني لوست کې ولوستل چې ښځې د اسلامي او مدني قوانینو له مخې دکورنۍ او هېواد په برخلیك کې مهمه ونډه لري. ښځه او نارینه یو له بل پرته نیمګړي دي. ښځې د ټولنې نیمایي برخه جوړوي او په ټولنیزو او اقتصادي چارو کې له نارینه وو سره برابره ونډه لري. د ملي، اسلامي او بشري قوانینو او ارزښتونو له مخې د ښځو حقوقو ته ډېره پاملرنه لا زمه ده.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پورتنی لوست په وار سره د کتاب له مخې ولولي او نور زده کوونکي دې ورته غوږ ونیسي.

۲ـ لاندې جملې بشپړې کړئ.

ښځې ستاسو .... او تاسې د هغوی .... یاست.

ښځه د ټولنې .... برخه جوړوي، جنت د .... تر پښو لاندې دی.

۳ـ زده کوونکي دې له متن څخه د ښځو حقونه په نښه کړي او ودې شمېري.

٤ـ زده کوونکي دې د متن سخت لغات په وار سره پر تخته ولیکي او نور زده کوونکي دې د هر لغت د معنا په اړه خبرې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې په متن کې مؤنث نومونه په نښه کړي او د (ی) ګانو سمه بڼه دې هم په پام کې ولري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي .

٦ـ زده کوونکي دې د مېرمن ((عظمت)) د نثر ښکلګه په لوړ غږ ولولي او بیا دې مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي.

کورنۍ دنده

د ښځو د حقونو په اړه په کور کې یو لنډ مطلب ولیکئ او بله ورځ یې په ټولګي کې واوروئ.

عادل قاضي

یوه ورځ یو سړی قاضي ته راغی او له خپل ملګري څخه یې ورته سر وټکاوه.

خپله دعوه یې ورته په زور او زېر او ډېر مهارت ووېله، نو قاضي وویل:

ته په حقه یې.

بله ورځ د هغه سړي ملګری راغی هغه هم قاضي ته خپله دعوه په ډېر مهارت بیان کړه، قاضي وویل:

ته په حقه یې.

د قاضي ښځې چې دا دواړه قضاوتونه واورېدل، نو و یې ویل:

سړیه! دا څه قضاوت دی چې ته یې کوی، دا دواړه کسه په حقه کېدای شي! ؟

قاضي وویل:

بلې سمه ده، ته هم په حقه یې.

ملي يووالى

ملت د يوه بڼ مثال لري. په بڼ کې ډېرې او بېلا بېلې ونې وي، هره ونه جلا ګل او جلا مېوه نيسي او هره مېوه جلا ګټې او ځانګړی خوند لري.

لکه بڼ چې له يوې ويالې اوبه کېږي، يو ملت هم ديوه حکومت له خوا اداره کېږي.

د يوه هېواد د مېشتو قومونو مجموعې ته ملت ويل کېږي. يو ملت هغه وخت د هوسا او سوکاله ژوند خاوند کېدای شي چې متحد او يو موټی وي.

د ملي يووالي په اړه په دې لوست کې د ګل پاچا الفت يو شعر تاسو لولئ. په دغه شعر کې ملت داسې يو باغ ګڼل شوی چې بېلا بېلې ونې يې د ښايست او رنګينۍ بېلګې دي.

- ملي يووالی څه ته وايي او څه ګټې لري؟
- که په يوه ملت کې يو والی نه وي، زيانونه يې څه دي؟

یوه باغ کې وې ولاړې ډېرې ونې
هره پاڼه یې لایق وه د ستاینې
د دوی نیلې یو له بله وې ټړلې
غوږ په غوږ یوه چمن کې اوسېدلې
دغه واړه د یوه دهقان د لاس وې
لکه ګوتې د یوه لاس ټیټ و پاس وې
هر یوې بېله مېوه او بېل یې نوم و
رنګ او خوند کې یې توپیر ښکاره معلوم و
مګر دوی لکه د یو ګلشن ګلونه
یو له بله نژدې کړي وو لاسونه
خوا په خوا غاړه په غاړه خوله په خوله وې
له یوې خاورې پیدا د یوه کاله وې
د دې ټولو یو خزان او یو بهار و
ښه او بد یې وو شریك یو یې واکدار و
په حقوقو کې یې هیڅ نه و توپیر
باغبان و په هرې ونې ډېر زهیر
له یوې ویالې اوبه ورته راتللې
په یوه هوا کې ټولې لویدلې
یو له بله یې هر حال کې شرکت و
په تمـــامه معنا یو صحیح ملت و

اروابناد گل پاچا الفت

د شاعر لنډه پېژندنه:

پورتني شعر چې د ملي يووالي يوه ښه بېلګه او ښه انځور يې وړاندې کړی دی، د ګل پاچا الفت دی. الفت د معاصرو اديبانو، ليکوالو او شاعرانو په ډله کې د يوه ځانګړي مقام څښتن دی. ډېر کتابونه يې په نثر کې ليکلي دي. شعري کليات يې په افغاني ټولنه کې ډېر مشهور دي. شعرونه يې تل ژوندی ښه لري. له هر وخت او حالاتو سره سمه شاعري ده. نثرونه يې ډېر ښه او ژور مفهومونه او پيغامونه لري. د الفت نثرونه د ټولو خوښېږي.

د متن لنډيز:

د ملت ټول وګړي د اساسي قانون په وړاندې برابر دي. يعنې توکم، ژبه، رنګ او مذهب يې په پام کې نه نيول کېږي.

ټول د اساسي قانون له ښېګڼو برخمن وي. که يو هېواد يو کور وبولو، نو وګړو ته يې ملت ويلای شو. ژوندي ملتونه خپل ملي ارزښتونه لکه ملي دودونه او روايات، ملي ادب او ملي ژبه، ملي ذوقونه، ملي اخلاق، ملي موسيقي او نور په ډېره ښه توګه ساتي. يو مهذب ملت له نورو ملتونو څخه علم، فن او صنعت اخلي، خو خپلې ملي ځانګړنې ساتي.

د افغانستان قومونه په ګډه افغان واحد ملت جوړوي. هر څوک چې د افغانستان تابعيت ولري، افغان بلل کېږي، يعنې د افغان کلمه د افغانستان هر وګړي ته ويل کېږي.

افغان واحد ملت له بېلا بېلو قومونو څخه جوړ دی. په افغانستان کې مېشت قومونه ټول يو له بله سره وروڼه دي. په خپلو منځو کې ښې اړيکې لري. د افغانستان د ډېرو ولايتونو په بېلابېلو سيمو او بېلابېلو کلو کې د افغان واحد ملت بېلا بېل توکمونه اوسېږي او په ډېرې خوشحالۍ ګډ ژوند سره کوي.

په ځانګړې توګه د ګل پاچا الفت شعر هم د ملي يووالي مفهوم څرګندوي. شاعر ملي يووالی له يوه باغ سره تشبه کړی، لکه څنګه چې په باغ کې مختلفې ونې وي او

بېلا بېل رنګونه او مېوې لري، خو بيا هم له يوې ويالې څخه اوبه کېږي او يو له بل سره پيوند لري، همداسې په يو هېواد کې هم بېلا بېل قومونه ژوند کوي، خو د يو واحد ملت په نامه يادېږي. د دوی ګټه او تاوان، غم او خوشحالي او وياړونه سره شريک وي، يو له بله هيڅکله نه شي بېلېدای.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې له ښوونکي وروسته په خپل وار سره شعر ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې د شعر مفهوم په کتابچو کې وليکي او په وار سره دې په ټولګي کې ولولي.

۳ـ زده کوونکي دې په شعر کې ارتباطي کلمې پيدا او په خپلو کتابچو کې وليکي لکه: ونه ـ پاڼه...

٤ـ ښوونکی دې زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي، هره ډله دې د شعر يو يو بيت ووايي او بله ډله دې هغه معنا کړي.

۵ـ زده کوونکي دې د ملي يووالي په مفهوم لنډې خبرې وکړي.

٦ـ زده کوونکي دې د لاندې کلمو د جمع شکل وليکي:

۱ـ چمن ۲ـ توپير ۳ـ واکدار ٤ـ ملت

۷ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړي:

نيلي، زهير، توکم، مذهب

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ملي يووالي په اړه يوه لنډه ليکنه وکړي او هغه دې سبا ته په ټولګي کې واوروي.

اووم لوست

د ماینونو او ناچاودو توکو د نښو پېژندنه

زموږ ګران هېواد افغانستان د تېرو جګړو په کلونو کې د تباهیو او ویجاړیو ډګر و. د دغو جنګونو ببلا بېلو خواوو د خپلو مخالفینو د له منځه وړلو او مخنیوي لپاره تل ماینونه ښخول. د کلونو په اوږدو کې پر دغو ښخو شوو ماینونو بوټي راشنه شوي، باد و باران پرې شګې او خاورې اړولي دي. په دې ډول دغه خطرناك او وژونکي څیزونه د انسان له سترګو پټ دي، خو خطر یې زیات دی، انسان او حیوان ټپي کولای او وژلای شي.

د دې لپاره چې د دغه وژونکي څیز له خطره ځان او خپله ټولنه وژغورو، باید د ماینونو نښې وپېژنو او نورو ته یې هم ور وښیو.

- تاسو ماین پېژنئ؟
- تاسې د ماین په اړه څه معلومات لرئ؟
- ماین لرونکي سیمې او له ماین څخه پاکې شوې سیمې په کومو رنګونو نښه کېږي؟

ماينونه او ناچاودي توکي په هرځای کې پيدا کېدای شي. ډېره سخته او ناشونې ده چې ماينونه په سترګو وليدل شي.

که چېرې تاسو په يوه داسې سيمه کې ژوند کوئ چې ماين پکې وي او يا د ماينونو په سيمه کې تګ راتګ کوئ، نو بايد تل مو د ماينونو د علامو او د خطر نښو ته پام وي.

درې ډوله علامې د بېلا بېلو سيمو لپاره موجودې دي :

۱ـ رسمي علامې يا نښې:

هغه علامې دي چې د ماين پاکۍ د دفتر له خوا ايښودل شوې دي او درې رنګونه لري:

- سرې رنګ شوې ډبرې د ماينونو د خطر نښه ده.
- ابي رنګ شوې ډبرې د ناچاودو توکو د خطر نښه ده.
- سپينې رنګ شوې ډبرې د پاکې سيمې نښه ده.

يادې شوې نښې کېدای شي چې پر دېوالونو، د جګړې په لومړۍ کرښه، د سړک ترڅنګ، رنګو شويو ونايو او نورو سيمو کې وکارول شي.

په ځينو سيمو کې ځينې سيمټي ستنې ليدل کېږي چې يوه خوا يې سره او بله خوا يې سپينه رنګ شوې وي. سره خوا د خطر او سپين اړخ يې د پاکې سيمې نښه ده.

۲ـ نارسمي يا سيمه ييزې علامې يا نښې:

هغه علامې دي چې د خلکو له خوا ايښودل شوې دي، لکه:

- د ډبرو او خاورو کوټ يا ځلې.
- هغه نښه چې له لرګي او يا تيږې څخه جوړه شوې او د خطرناکې ساحې پر لور د اشارې په شکل ايښودل شوې وي.
- لرګي، د ونې ښاخونه او نور شيان چې سړک يې بند کړی وي.
- هغه ډبرې چې د سړک او لارې پر غاړه ايښودل شوې وي.
- د چليپا نښه چې له لرګيو يا نورو شيانو څخه جوړه شوې وي او داسې نور.

۳ـ د ماینونو او ناچاودو توکو د موجودیت احتمالي سیمې:

- هغه سیمې چې مخکې د جګړې سیمې وي.
- د ښاریو خرمن او یا هدیرې.
- نظامي مورچې او ښار ځایونه.
- وچ بوټي او هغه ځمکې چې بنې یې بدلون موندلی وي.
- د وسلو او کارتوسو صندوقونه، کارتوس اود پوځي وسایلو خراب شوي پاتې شوني (بقایا).
- د سیمونو ټوټې او اغزي لرونکي سیمونه.
- هغه لارې او سړکونه چې کار ترې نه اخیستل کیږي.

د لوست اصلي پیغام:

سرې رنګ شوې ډبرې د ماین د خطر، ابي رنګ شوې ډبرې د ناچاودو توکو د خطر او سپینې رنګ شوې ډبرې د پاکې سیمې نښې دي.

زده کوونکي دې دغه نښې په پام کې ولري او د کور نور کسان او همزولي دې هم په دغو خطرونو پوه کړي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په وار سره ولولي او د ماینونو په اړه دې د درس مفهوم په لنډه توګه ووایي.

۲ـ زده کوونکي دې د لاندې رنګونو په اړه یوه یوه کرښه ولیکي چې دغه رنګونه د څه لپاره دي:

۱ـ سور ۲ـ سپین ۳ـ ابي

۳_ د ماینونو او ناچاودو توکو احتمالي سیمې په ګوته کړئ.

۱_ ....

۲_ ....

۳_ ....

٤_ زده کوونکي دې په وار سره د ماینونو په اړه د خپلې سیمې معلومات او پېښې وړاندې کړي.

٥_ زده کوونکي دې د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل ډک کړي:

- سرې رنګ شوې ډبرې چې د .... د خطر نښه ده.
- ابي رنګ شوې ډبرې چې د .... د خطر نښه ده.
- سپینې رنګ شوې ډبرې د .... نښه ده.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ماینونو د پېښو په اړه له خپلې سیمې څخه د کیسې په ډول څو کرښې ولیکي، یعنې که د ماین د چاودلو په اړه یې کومه کیسه اورېدلې وي، یا یې په خپلو سترګو لیدلې وي، په لنډه توګه دې ولیکي.

اتم لوست

د امیر شېرعلي خان واکمني او د پښتو ژبې وده

امیر شېرعلي خان د افغانستان په معاصر تاریخ کې یو مشهور واکمن دی. د امیردوست محمد خان زوی دی او دوه ځله یې پاچاهي کړې ده.

امیر شېر علي خان علم پالونکی او ترقي خوښوونکی پاچا و. د افغانستان په معاصر تاریخ کې لومړنی پاچا دی چې د پښتو ژبې د علمي او عملي پرمختګ لپاره یې کار کړی دی.

پښتو یې په پاچاهي دربار کې روزلې ده. د ده په دوره کې پښتو کتابونه چاپ شوي او د دې ژبې د ودې او پراختیا لپاره هلې ځلې شوي دي.

- د امیر شېر علي خان د واکمنۍ په وخت کې کوم پرمختګونه وشول؟
- امیر شېرعلي خان پښتو ژبې ته کوم خدمتونه کړي دي؟

د امیر دوست محمد خان تر مړینې وروسته چې د هغه زوی امیر شېرعلي خان واکمن شو، په هېواد کې د واک پر سر شخړې رواني وې. امیر شېرعلي خان له دغو ستونزو سره سره په خپله دوره کې د هېواد د ترقۍ او علمي سطحې د لوړولو لپاره هڅې کړې دي.

د امیر شېرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې لومړی ځل له هند څخه د چاپ لیتوګرافي (ډبرین) ماشینونه راوړل شول. په دې ماشینونو یې کتابونه، جریدې، نور مطبوعات او دولتي پاڼې چاپولې. په کابل کې د امیر شېرعلي خان په وخت کې دوه مطبعې جوړې شوې، یوه یې د شمس النهار او بله د مصطفاوي په نامه یادېده.

د امیر شېر علي خان په وخت کې د شمس النهار جریدې خپرېدل پیل شول. د شته معلوماتو له مخې دا په معاصر افغانستان کې لومړنۍ جریده وه. دې جریدې د نوي فکري غورځنګ د ودې لپاره مطالب خپرول. دغه نوی فکري غورځنګ د سید جمال الدین افغان او سید نورمحمد شاه له خوا رامنځته شوی و.

امیر شیر علي خان د پښتو ژبې ودې ته ځانګړې پاملرنه درلوده. د ده په وخت کې ځینې عسکري کتابونه له انګرېزي څخه پښتو ته وژباړل شول، لکه : پلی (پیاده) یو عسکري کتاب دی چې موضوع یې د عسکرو تمرین او قواعد دي. دغه کتاب قاضي عبدالقادر پېښوري پښتو ته ژباړلی دی او په ۱۸۷۲ میلادي کال د کابل په بالا حصار کې چاپ شوی دی.

د عسکري قواعدو یو بل کتاب له انګرېزي ماخذونو څخه محمد ابراهیم خان ژباړلی دی. د دې کتاب یوه نسخه د امیر حبیب الله خان په مهر د اطلاعاتو او کلتور وزرات د خطي نسخو په کتابتون کې خوندي وه.

د امیر شېرعلي خان په وخت کې ځینې دیني، مذهبي او تعلیمي کتابونه هم لیکل شوي دي، لکه: د فیض محمد اخونزاده ((روضةالمجاهدین)) او د دوست محمد ختک ((تفسیر بدرمنیر او بحر العلوم)).

فیض محمد اخونزاده د روضةالمجاهدین په پای کې د امیر شېرعلي خان ستاینه په دې ډول کړې ده:

په جهان کې ډېر ساعي یم
د تمام اسلام داعي یم
نور چا کړي کتابونه
په جهان کې تصنیفونه
ما کړه دا بحث بیان
په پارسو پښتو عیان
دا امیر د دین مجلي
مسمی په شېر علي

دوست محمد خټک د همدغه وخت یو بل لیکوال او شاعر دی. د نوموړي د نسب لړۍ د خوشحال خان بابا تر کورنۍ رسېږي. دوست محمد خټک د ((تفسیر بدرمنیر او بحرالعلوم)) په نامه کتابونه په همدغه وخت کې لیکلي دي. دوست محمد خټک د بحرالعلوم کتاب د امیر شیر علي خان په نامه داسې پای ته رسولی دی:

د امیر د شاهۍ زور دی
عالم ده وته نسکور دی
په کابل کې جانشین دی
حکمرانه يې نګین دی
کندهار او هرات دینه
چې د ده حکمونه وړینه
پسې بلخ دی برادره
تر خیبره بهره وره
له امیر دوست محمد خانه
دی خلف دی قدر دانه

نورمحمد نوري ((کندهاری)) هم د امیر شېرعلي خان د وخت یو ښه لیکوال دی. نوموړی په سندهي، عربي، انګلیسي، پارسي او اردو ژبو ښه پوهېده. نورمحمد نوري د ((تحفة الامیر)) په نامه کتاب په ۱۲۸۲ هـ . ق . کال کې بشپړ کړی، دا د پښتو ژبې ګرامر دی چې په پارسي ژبه لیکل شوی دی. ((ګلشن امارت)) د نوري یو بل تاریخي کتاب دی چې په ۱۲۸۷ هـ . ق . کال کې په پارسي لیکل شوی دی او په ۱۳۳۵ هـ . ش . کال کې په کابل کې چاپ شوی دی. نوري ((د افغانستان تاریخ)) په نامه یو بل کتاب هم لیکلی دی.

امیر شېرعلي خان امر کړی و چې ټول عسکري تمرینونه باید په پښتو وي. د دې امیر په وخت کې به تعلیماتنامې، لیکونه او فرمانونه هم ټول په پښتو لیکل کېدل.

امیر شېر علي خان په خپل وخت کې ټول عسکري القاب، بولۍ (قوماندې) او عناوین په پښتو کړل، لکه:

رتبه	پښتو لقب
سپه سالار	ټول مشر
نایب سالار	سر غټ مشر
جرنیل	غټ مشر
برګېډ	پنځر (پنځه زر) مشر
صوبه دار	بلوک مشر
کرنیل	زرمشر
کپتان	سل مشر
حواله دار	لس مشر

د ملکي مامورینو القاب داسې پښتو شوي دي.

رتبه	**پښتو القاب**
صدراعظم	لوی مختار
خارجه وزیر	لوی معین د باندې
حشمت الملک	لوی معین د غرو
مستوفي	لوی ملک
دبیرالملک	لوی کښلی

د متن لنډيز:

امیر شېر علي خان یو علم پالونکی او ترقي خوښوونکی پاچا و. ده له هند څخه د چاپ ډېرین ماشینونه راوړل او د کتابونو، جریدو او دولتي پاڼو په خپرولو یې پیل وکړ. په کابل کې یې دوه مطبعې جوړې کړې چې یوه یې د شمس النهار او بله یې د مصطفاوي په نامه یادېده. امیر شېر علي خان په خپل وخت کې ټول عسکري القاب او بولې (قوماندې) په پښتو کړې.

امیر شېرعلي خان د پښتو ژبې له ودې او پرمختګ سره ځانګړې مینه لرله.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي.

- د امیر شېرعلي خان په وخت کې په کابل کې کومې مطبعې جوړې شوې؟ نومونه يې واخلئ.
- د امیر شېرعلي خان په وخت کې پلې کېدونکی نوی فکري غورځنګ د چا له خوا رامنځته شوی و؟

◆ د امیر شېرعلي خان په وخت کې کوم دیني او مذهبي کتابونه د چا له خوا ولیکل شول؟

۲ـ زده کوونکي دې هر یو په وار سره متن په لوړ آواز ولولي او نور دې ورته غوږ ونیسي.

۳ـ د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل ډک کړئ:

په کابل کې د امیر شېرعلي خان په وخت کې دوه مطبعې جوړې شوې، یوه د ....او بله د .... په نامه یادېده.

امیر شېرعلي خان په خپل وخت کې ټول عسکري .... پښتو کړل.

٤ـ زده کوونکي دې په دوو ګروپونو ووېشل شي، د هر ګروپ استازی دې په وار سره د درس مفهوم ووایي او نور دې ترې پوښتنې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې مفرد ، مؤنث او جمع مؤنث نومونه له متن څخه راوباسي او په ټولګي کې دې ولولي.

٦ـ د امیر شېرعلي خان په وخت کې دغه لاندې کتابونه لیکل شوي، زده کوونکي دې د هر کتاب مخ ته د هغه د لیکوال نوم ولیکي:

۱ـ روضة المجاهدین

۲ـ تفسیر بدر منیر

۳ـ بحر العلوم

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې په خوکرښو کې د امیر شېر علي خان تر دورې راوروسته د پښتو د ودې په اړه لس کرښې ولیکي.

نهم لوست

نورستان

د لوی ننګرهار نوم به مو له خپلو مشرانو اورېدلی وي. لوی ننګرهار د افغانستان په ختیځ کې پروت دی. یو وخت د مشرقي د اعلٰی حکومت په نامه یادېده.

په لوی ننګرهار کې په خپله اوسنی ننګرهار، کونړ، لغمان او اوسنی نورستان ټول شامل وو.

بیا وروسته لغمان او کونړ د جلا ولایتونو په توګه ومنل شول، خو د نورستان ډېره برخه لا تر وروستیو پورې په کونړ او څه یې په لغمان پورې تړلې وه چې بیا د یو مستقل ولایت په توګه ومنل شو.

راځئ چې د خپل هېواد دغه غرنۍ ښېرازه او سمسوره سیمه او وګړي لږ وپېژنو.

- تاسې د هېواد د ختیځو ولایتونو په اړه څه معلومات لرئ؟
- د نورستان کومې ځانګړنې تر ټولو زیاتې په زړه پورې دي؟

افغانستان ۳٤ ولایتونه لري، یو یې نورستان دی چې په دې وروستیو کې د ولایت په توګه منل شوی دی. د نورستان زیاتره برخې، لکه: کامدېش، برګمټال، وایګل دره، واما او پارون پخوا په کونړ ولایت پورې او یو څه برخې یې په لغمان ولایت پورې تړلې وې.

نورستان په عمومي ډول په درېو برخو وېشل کېږي: ختیځ نورستان چې کامدېش او برګمټال پکې راځي. مرکزي نورستان چې وایګل دره، واما، پارون او کانتیوا پکې راځي او غربي نورستان چې دواب، نورګرام او منډول ولسوالۍ په کې شاملې دي.

د نورستان پخوانی نوم کافرستان و او د امیر عبدالرحمان خان تر واکمنۍ پورې یې وګړو ځانګړی دین درلود. د دغه دین پیروان لاتر اوسه د چترال په یوه سیمه کې پاتې دي چې کلش یې بولي.

نورستان ډېر سمسور غرنی ولایت دی. زیاتره غرونه یې په طبیعي ځنګلونو پټ دي، هوا یې په اوړي کې ډېره معتدله او په ژمي کې سړه ده. نښتر، سروه، کاچل، سرپ څېړۍ، غوره څېړۍ، شوون، چناررنګی، وربښتی (غرنی بادام) انار او نورې یې هغه غرنۍ ونې دي چې په خپله راشنې کېږي.

غوز، توت، مرخنۍ، منه، خوبانۍ (زردالو) ناک، انځر، شفتالو او نورې یې هغه ونې دي چې کښېنول کېږي. همدغو ونو بوټو او ځنګلونو نورستان ته ډېره ښکلا ښښلې ده. نورستان ډېر خوړونه، چینې او سیندونه هم لري. لنډۍ سیند، د پېچ سیند او د الینګار سیند د نورستان له غرونو څخه سرچینه اخلي. دغه غرونه د ختیځ هندوکش د غرونو لړۍ ده.

همدغو ځنګلونو، ونو، بوټو او خوړونو د ښاروېو د روزنې لپاره ښه او مناسب څړ ځایونه رامنځته کړي دي، ځکه خو نورستان د ښاروېو په روزنه کې ځانګړې شهرت لري. غواوې، غوایان، ګډان، مېږې، سېرلې او وزې یې مشهور ښاروي دي.

د نورستان ولایت زیاتره برخه غرونو نیولې ده. د کرکیلې وړ ځمکې یې بېخي لږې دي.

جوار، غنم، اوربشې، ږدن، لوبيا او کچالو يې مهم حاصلات دي.

د يادونې وړ ده چې په نورستان کې په دوديز ډول د کرکيلې چارې د ښځو او د ښاروېو د روزنې چارې د نارينه وو پر غاړه دي.

د نورستان ولايت مرکز پارون دی. نورستان د هندوکش د غرونو په لړۍ کې پروت دی، همدا لامل دی چې له يوې درې بلې درې ته تګ راتګ زياتره بايد پلی وي او د ژمي په موسم کې ناشونی وي. دا طبيعي خنډونه د دې لامل شوي چې د نورستانيانو ترمنځ اړيکې لږې کړي او ورو ورو په نورستاني ژبه کې لهجې رامنځته کړي او د وخت په تېرېدو په جلا ژبو واوړي.

نورستانيان يو اريايي ټبر دی چې تر اوسه يې د لرغوني آريايي ژوندانه ډېر څه ساتلي دي. نورستانيان ځانګړي دودونه لري. عام لباس يې پرتوګ، کميس او پکول دی. ګډين، ګنډۍ، ډيګره او پايتاوې يې ځانګړی لباس دی.

د نورستان کلي زياتره دهسکو غرونو په لمنو کې جوړ شوي دي. د غوزانو، مرخنيو، انګورو او توتانو بڼونه او بهاند خوړونه يې د کلو ښکلا لا زياتوي. له غوزانو پرته د نورستان نورې مېوې د خرڅلاو بازار ته نه وړاندې کېږي.

څرګندونې

۱ـ ګډ ین: پېږ وړین پرتوګ دی چې تر زنګانه پورې وي او نارینه یې د پرتوګ له پاسه اغوندي.

۲ـ ګنډۍ: د کورتۍ په څېر، خو ساده وي جېبونه نه لري او له وړیو پرته نور څه پکې نه وي کارول شوي.

۳ـ ډېګره: ګنډۍ او ډیګره دومره توپیر لري چې ګنډۍ ساده وي او د ډیګرې د لستوڼو چاپېره او ګرېوان رنګه او ګلدار وي. تر ګنډۍ یو څه لنډه هم وي.

٤ـ پایتاوې: یوه پېړه اوږده او پلنه وړینه پټۍ وي چې په ونو بوټو او غرونو کې یې د پنډیو د ژغورنې او د سترړیا د مخنیوي لپاره تر پنډیو تاووي.

د متن لنډيز:

نورستانيان يو آريايي توکم دی. ډېرې لرغونې آريايي ځانګړنې يې لا تر اوسه ساتلي دي. د کونړ، چترال، بدخشان او لغمان په منځ کې د هندوکش د غرونو په ختيځو لړيو کې اوسېږي. د اميرعبدالرحمان خان د واکمنۍ پر مهال يې د اسلام سپېڅلی دين منلی دی. د خلکو کسب يې زياتره د څارويو روزنه او کرکيله ده.

فعاليتونه

١ـ زده کوونکي دې متن په لوړ غږ ولولي او نور دې ورته غوږ ونيسي.

٢ـ زده کوونکي دې د متن لنډ مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي، که څواب نيمګړی وي، بل زده کوونکی دې هغه بشپړ کړي.

٣ـ زده کوونکي دې له متن څخه د ونو او مېوو نومونه په خپله کتابچه کې وليکي او بيادې هغه په ټولګي کې واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته لنډ لنډ ځوابونه ووايي:

- په نورستان کې د کار وېش څه ډول دی؟
- په نورستان کې کومې غلې دانې کېږي؟ نومونه يې واخلئ.
- په متن کې موکومه برخه خوښه ده او ولې؟ خپل نظر څرګند کړئ.

٥ـ د نورستان مرکز په نښه کړئ او له سم ځواب نه په پنسل کرښه چاپېره کړئ :

الف ـ وايګل ب ـ برګمټال ج ـ کامدېش د ـ پارون

٦ـ په خپلو کتابچو کې لاندې مفرد نومونه په جمع او جمع نومونه په مفرد واړوئ.

مفرد نوم	جمع نوم
۱_ غوز................	۱_ ولایتونه ....
۲_ منږه................	۲_ ځنګلونه ....
۳_ توت	۳_ کچالو..................
٤_ سیند	٤_ خندونه ....
٥_ لمنه	٥_ ځمکې ....

کورنۍ دنده

د نورستان د خلکو د دودونو په اړه له خپلو مشرانو څخه معلومات تر لاسه کړئ او په یو مخ کې یې ولیکئ.

پوهاند رښتین ادبي څېره

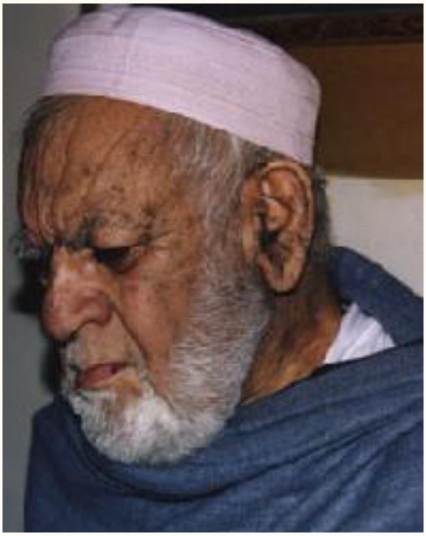

زموږ د ادبیاتو په معاصر تاریخ کې ځینې داسې نومیالی څېرې شته چې د پښتو ژبې د معاصر ادب پنځه ستوري یې بولي.

دغه پنځه ستوري: پوهاند عبدالحی حبیبي، قیام الدین خادم، استادګل پا چا الفت، عبدالرؤف بېنوا او پوهاند صدیق الله رښتین دي چې د معاصر ادب بنسټونه یې ایښي او په ژبه او ادب کې ځانګړی مقام لري. په دې درس کې به د پوهاند صدیق الله رښتین په اړه معلومات ولولئ.

۱ــ د پښتو ادب د معاصرې دورې د دغو پنځو ستورو په اړه څومره معلومات لرئ؟

۲ــ پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ژبې او ادب په کومو برخو کې کتابونو لیکلي دي؟

پوهاند صدیق الله رښتین د افغانستان د معاصرو لیکوالو په ډله کې نومیالی لیکوال او ادیب دی. صدیق الله رښتین د مولوي تاج محمد زوی دی او په ۱۲۹۸ هـ . ش. کال د مومندو د ((سره کمر)) په یوه علمي کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړۍ زده کړې یې په خپله کورنۍ کې کړې دي. نورې زده کړې یې د ننګرهار د هډې (نجم المدارس) په مدرسه او د کابل په عربي دارالعلوم کې سرته رسولي دي.

پوهاند رښتین په ۱۳۱۸ هـ . ش. کې د پښتو ټولنې په غړیتوب منل شوی دی. دا یې د رسمي دندې پیل دی او بیا یې بېلا بېلې دندې ترسره کړې دي. په پښتو ټولنه کې د قواعدو د څانګې مدیر، د پښتو ټولنې مرستیال، د پښتو ټولنې لوی مدیر او بیا رئیس و. په ۱۳۳۵ هـ . ش. کال کې د پوهنې وزارت مشاور او د ادبیاتو پوهنځي استاد مقرر شو.

پوهاند رښتین پر پښتو سربېره په دري، عربي او اردو ژبو هم ښه پوهېده. په دغو ژبو یې یو شمېر مقالې لیکلي او خپرې کړې دي. هغه په بېلا بېلو علمي موضاعاتو لکه: ګرامر، د ادبیاتو تاریخ، هنري نثر او نورو کې په لس ګونو کتابونه لیکلي دي چې ځینې یې دا دي:

د پښتو ادب تاریخ، پښتو ادبیات (رساله)، پښتانه شعراء دویم ټوک، د پښتو نثر هنداره، د پښتو ادب درې مشهورې کورنۍ، پښتو ګرامر په دري ژبه، پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه، پښتو ژبښودنه، د پښتو او سانسکریټ نژدیوالی، پښتو څېړنه، د هند سفر، د ننګرهار او قطغن سفر، د مصر سفر، د شوروي اتحاد سفر، نومیالي پوهان او غازیان، پیاوړي شاعران، روښان ستوري، ادبي او تاریخي سمونې او نور.

د پوهاند رښتین د چاپ او ناچاپ کتابونو شمېر څه د پاسه اتیاوو ته رسېږي. همدارنګه یې په سلګونو مقالې په بېلا بېلو خپرونو کې خپرې شوې دي. نوموړي د لیکوالۍ په پیل کې شاعري هم کړې ده، خو وروسته یې یوازې نثر ته مخه کړې ده او په دې ډګر کې ډېر زیات راځلېدلی دی. پوهاند رښتین په ادبي هنري نثر کې پوخ لاس درلود او په دې ډګر کې یې ډېر کار کړی دی. هغه ډېر شمېر زلمي لیکوال روزلي او د خپل ادب خدمت ته یې چمتو کړي دي.

پوهاند رښتین په ۱۳۷۷ هـ . ش. کال کې له نړۍ سترګې پټې کړې او د ننګرهار په بهسودو کې د کونړ د لوی سړک پر غاړه خاورو ته وسپارل شو.

د پوهاند رښتین د نثر یوه بېلګه :

وايي چې ښه شاعر د قوم سترګې او د حال ترجمان دی. دی په خپله ژبه د خپل چاپېریال ترجماني کوي. د اصلاحي نظر لوی خاوند وي. په خپل ذاتي نظر پسې نه ګرځي. د ودانۍ کارونه يې خوښېږي او په شعر کې يې د يو څرګند او عالي مرام پلوشې ځلېږي. اشعار يې د قام او وطن له درده ډک وي. کله يې شعر د تورې پړک او کله د ژوند برېښنا وي. خيال يې قوي او عزم يې ټينګ وي، څه چې وايي هغه په خپله هم کوي. د وينا او عمل ترمنځ يې پوره نژدېوالی موجود وي. رښتيا وايي او په رښتياوو پسې ګرځي. د قام په درد ښه پوهېږي. د اشعارو په پردو کې يې تاريخونه پراته وي. د لوړ همت او اوچت خيال څښتن وي. هر څه نه وايي، حق وايي، حق غواړي او حق لټوي.

د خوړمنو د زړه همراز او همخيال وي. د ولس په ژبه غږېږي. په کږو لارو نه درومي. خوشامنګر او غوړه مال نه وي او د شعر مرغلرې په کونجکو نه پلوري، لکه چې خوشحال خټک ويلي دي :

د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال

د باغ ننداره

یو سهار شومه روان د باغ په لوري
په اسمان کې ښکاریده لا ښکلي ستوري
باغ ته لاړم یو عجب ښکلی گلشن و
د ښایسته ښایسته بلبلو نشیمن و
قسم قسم سرودونه د مرغانو
په دې باغ کې چغهار و د توتیانو
نسیم هسې په مزه و الوتلی
له فرحته واړه باغ و غوړیدلی
د قدرت تابلو رنگینه ښایسته وه
د هر بوټي غیږ کې ایښې گلدسته وه
لمر راوخوت له مشرق څخه رڼا شوه
هر طرف ته د ژوندیو شور غوغا شوه
سیوري پرېوتل سجدې باندې قبلې ته
په تعظیم او احترام مخ د کعبې ته
زر زرې وړانگې د لمر پرې راخپرې شوې
گرچاپېره د اسمان لمنې سرې شوې
سپینو پرخو چې دا وړانگې ولیدلې
له خوښیه ټولې پورته والوتلې
تازگي د بوټو زیاته له پخوا شوه
د غوټیو خولگۍ وازه په خندا شوه
جوړ په باغ کې لا یو بل رنگه حالت شو
تا به وې پاچا له خوبه را اوچت شو

د متن لنډیز:

پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ادبیاتو د معاصرې دورې یو نومیالی ادیب او لیکوال دی. په بېلا بېلو موضوعاتو کې يې په لس گونو کتابونه لیکلي دي. ډېر کسان يې د خپلې ژبې، ادب او هېواد د خدمت لپاره روزلي دي. لکه نوم او تخلص چې يې د صداقت او رښتینولی استازیتوب کوي، په عملي ژوندانه کې هم خپل هېواد، خپلې ژبې او خپلو هېوادوالو ته صادق او رښتینی و.

پوهاند رښتین د پښتو ژبې او ادب له هغو بنسټ ایښودونکو څخه دی چې د پښتو ژبې گرامر، ادب تاریخ، څېړنې او هنري نثر په برخه کې يې مهم کارونه سرته رسولي او ډېر ارزښتمن اثارترې راپاتې دي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي :
پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ژبې او ادب په کومو برخو کې کتابونه لیکلي دي؟
۲ـ زده کوونکي دې په چوپه خوله متن ولولي او لنډ مفهوم دې په پنځه پنځه کرښو کې په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ورځ دې په وار سره په ټولګي کې ولولي.
۳ـ زده کوونکي دې په وار سره متن په لوړ واز په ټولګي کې ولولي.
٤ـ زده کوونکي دې د پوهاند رښتین د مهمو کتابونو نومونه واخلي.
۵ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه د کتاب د پای له برخې معنا او په جملو کې دې يې وکاروي :

۱ـ مدام ۲ـ عالي ۳ـ همراز ٤ـ نومیالی ۵ـ دردانې

٦ـ زده کوونکي دې د خوشحال بابا دا لاندې شعر معنا کړي :
د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال
۷ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي د ((ښه شاعر)) په متن کې دې یوه ډله دې په متن کې مفرد مذکر نومونه او بله ډله دې جمع مذکر نومونه پیدا کړي.

کورنۍ دنده

د پښتو د معاصر ادب د پنځو ستورو له ډلې څخه د هر یوه په اړه چې تاسو ته اسانه وي، په خپله کورنۍ یا شاوخوا کې پوښتنه وکړئ او شپېړ شپېړ کرښې يې د ژوند یا کتابونو او یا هم د شعر او نثر په اړه ولیکئ، سباته يې ټولګي ته درسره راوړئ او په خپل نوبت يې ولولئ.

لاسي صنايع

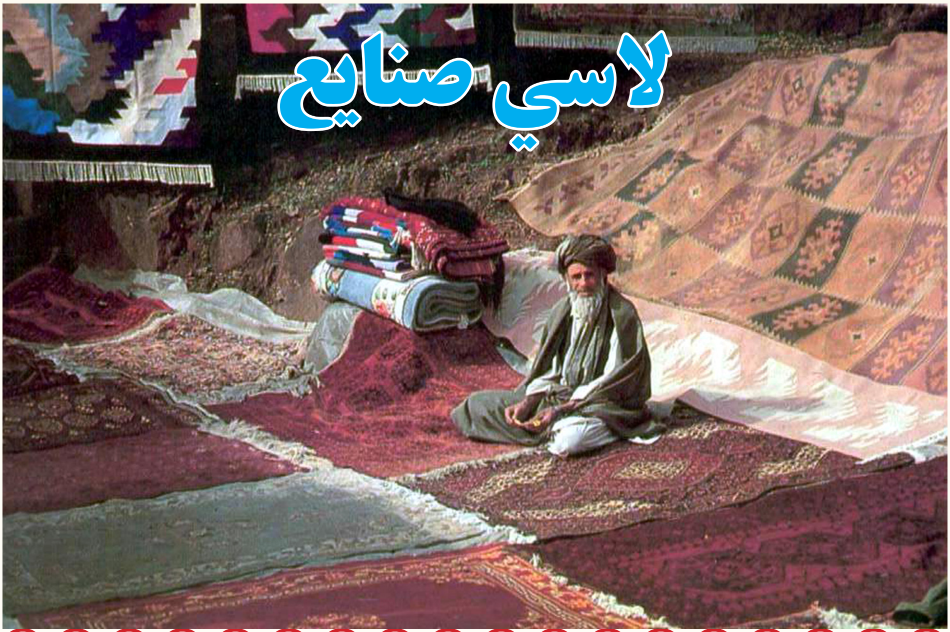

■ لاسي صنايع څه ته وايي؟

د ماشيني صنعت تر څنګ، لاسي صنعت هم د يو هېواد په اقتصادي او کلتوري پياوړتيا کې ډېر لوی ارزښت لري. لاسي صنايع ډېره لرغوني تاريخچه لري. انسانانو د خپلې اړتيا له مخې له هماغو لومړنيو دورو څخه د لاسي صنايعو کار ته لاس اچولی. دوی په خپله خوښه د لومړنيو موادو بڼه اړولې او د خپلې اړتيا وړشيان يې ترينه جوړ کړي دي. بيا وروسته ورسره ښکلا هم ملګرې شوې او د يوه څيز په جوړونه کې يې ښکلا هم په پام کې نيولې ده. په افغانستان کې هم لاسي صنايع اوږد تاريخ لري او مختلف ډولونه يې دود دي چې په دې درس کې پرې خبرې کوو.

■ لاسي صنايع د انسانانو په ژوند کې څه تاثير لري؟

■ په افغانستان کې کوم ډول لاسي صنايع دود دي؟

د خامو او لومړنیو موادو بدلون په داسې یو شي چې د وګړو د استفادې وړ وګرځي صنعت نومېږي. صنعت په دوه ډوله دی: ماشیني او لاسي. ماشیني صنایع د ماشین په وسیله تولیدېږي او لاسي صنایع هغه دي چې په لاسونو جوړېږي. د بېلګې په توګه که لرګی خام مواد وګڼو، نو کله چې ترکاڼ له هغو څخه کرکۍ، دروازې او مېزونه جوړوي، همدا د لاسي صنعت یو بهیر دی، خو په دې شرط چې په جوړېدونکو شیانو او څیزونو کې به ښکلا او ظرافت هم په پام کې ساتي.

زموږ په ګران هېواد کې لاسي صنایع ډېر لرغونی تاریخ لري. د ډېرو پخوانیو لاسي صنایعو اثار چې د کار اسباب، ګاڼې، سکې، د ښکار وسایل او نور پکې دي، لیدل شوي دي. اوس هم لاسي صنایع زموږ په هېواد کې دیو شمېر خلکو کسب او بوختیا ده چې پر اقتصادي ارزښت سربېره کلتوري ارزښت هم لري. هغه شیان چې د کلو، باندو او ښارونو ښځې، نارینه، نجونې او هلکان یې په خپلو لاسونو جوړوي او یایې په جوړښت کې له ساده وسایلو څخه کار اخلي، لاسي صنایع بلل کېږي. لاسي صنایع نه یوازې زموږ ضرورتونه پوره کوي، بلکې زموږ ژوند او د استوګنې چاپېریال هم ښکلی کوي. د هرې سیمې لاسي صنایع د خپلې سیمې له خامو موادو څخه جوړېږي. یا په بله وینا هغه مواد چې په هماغه سیمه کې پیدا کېږي او خلک یې په آسانه او ارزانه بیه ترلاسه کوي، لاسي صنایع ترې جوړوي. لکه څنګه چې ورځ، وژغني زموږ د هېواد په شمالي مرکزي او لویدیځو برخو کې ډېرې پیداکېږي، نو له هغو څخه غالۍ، ټغرې، لیمڅي، برک، شړۍ، بنینونه، واسکټونه، جورابې، دستکشې او نور شیان جوړوي. په پکتیا کې مزري ډېر پیدا کېږي او له هغه څخه شکرۍ، ټوکرۍ، خولۍ، او ببوزي (لاسي پکي) جوړوي.

پروان او استالف د ښکلو خټینو لوښو له کبله مشهور دي چې د لوښو مختلف ډولونه، لکه کاسې، صراحۍ، شمعه دانونه، قابونه او نور په ډېره ښکلې بڼه جوړوي. همدرانګه د دغې سیمې ګلدانونه، پیالې، کټوۍ، منګي، چاټۍ او نور هم ډېر مشهور دي.

په کندهار او هرات کې له وریښمو څخه ښکلي سکوی (خامکونه)، دسمالونه او لنګۍ جوړوي. په شمال کې له سونډو څخه پړي، بوجۍ او رسۍ جوړوي. همدرانګه په بغلان

او هرات کې خامک، ګلدوزي او نور د ګنډلو دود شته چې مصنوعات يې په هېواد او بهر کې خوښوونکي لري.

په کونړ او نورستان کې له لرګيو څخه پر دروازو او کړکيو سربېره مختلف ښکلي لرګين شيان جوړوي چې خورا مشهور دي.

له خرمنې څخه څپلۍ، بوټان، بکسونه او نور شيان دهېواد په زياتو برخو کې جوړېږي.

په دې توګه ويلای شو چې د لاسي صنايعو مختلف ډولونه اوس هم په افغانستان کې دود دي چې له يوې خوا اقتصاد پياوړی کوي او له بلې خوا زموږ د کلتور يوه غني برخه جوړوي.

د متن لنډيز:

لاسي صنايع ډېره لرغونې او اوږده تاريخچه لري. زموږ په هېواد کې هم لاسي صنايع له لرغونو زمانو څخه دود دي.

په بېلا بېلو ولايتونو او سيمو کې بېلا بېل لاسي صنايع دود دي، لکه : خاورين لوښي، له ورېښمو ښکلي ګنډونه او کالي، له لرګيو څخه مختلف اړين اوزينتي شيان، لاسي ګنډون لکه ګلدوزي، خامک، تار شمېر او نور. لاسي صنايع که له يوې خوا زموږ اقتصاد پياوړی کوي او اړتياوې مو ليرې کوي، له بله پلوه زموږ کلتور هم غني کوي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په لوړ آواز ولولي او بيا دې د لاسي صنايعو په ارزښت او اهميت خبرې وکړي.

۲ــ زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د افغانستان په مختلفو ځایونو کې د لاسي صنایعو د تولید سیمې په ګوته کړي.

۳ــ زده کوونکي دې په متن کې عام نومونه او خاص نومونه په نښه کړي او په وار سره دې په ټولګي کې ووایي.

٤ــ زده کوونکي دې د لاسي صنایعو ډولونه په خپلو کتابچو کې ولیکي او هغه دې په ټولګي کې واوروي.

٥ــ زموږ په هېواد کې د خاورو مختلف لوښي په کومه سیمه کې جوړېږي؟

الف : بغلان ب : کونړ ج: هرات د: استالف

کورنی دنده

زده کوونکي دې وګوري چې په سیمه کې یې کوم لاسي صنایع جوړېږي، په دې هکله دې یو مخ په خپله کتابچه کې ولیکي او بیا دې په بله ورځ په ټولګي کې واوروي.

مرکه د پښتو

د امیر حبیب الله خان تر مړینې وروسته د هغه زوی امان الله خان د افغانستان واکمن شو. امان الله خان د غازي امان الله خان په نامه مشهور دی. نوموړی خپلواکي غوښتوونکی، ترقي خوښوونکی او ادبپالونکی پاچا و. په ۱۲۹۸ هـ . ش . کې یې په رسمي توګه یو ځل بیا افغانستان خپلواك اعلان کړ.

- تر امان الله خان د مخه په پښتو کې کوم کتابونه او رسالې چاپ شوي دي؟
- غازي امان الله خان خپلې ژبې ته څه خدمت کړی دی؟

د پښتو ژبې د پراختیا او پر مختیا لپاره غازي امان الله خان د پاچاهي ارګ په شمالي برج کې په ۱۳۰۱ هـ . ش. کې یوه علمي تحقیقي ټولنه جوړه کړه چې د ((مرکه د پښتو)) په نامه ویلله شوه. په ۱۳۰۲ هـ . ش . کال کې د افغانستان د اساسي تشکیلاتو د نظامنامې د حکم له مخې د پوهنې وزارت د دریم ریاست په توګه وپېژندل شوه.

غازي امان الله خان د خپلې واکمنۍ په دوره کې په ۱۳۰۴ هـ . ش . کال کې کندهار ته تللی و او د هغې سیمې خلکو ته یې ویلي وو:

((غواړم په پښتو ژبه چې زه ورسره ډېره مینه لرم، ستاسې سره خبرې وکړم)) دا خبرې له پښتو ژبې سره د هغه ترقي غوښتونکي ټولواک مینه څرګندوي. همدا مینه وه چې غازي امان الله خان د پښتو ژبې د علمي او فرهنګي ودې لپاره ډېرې هلې ځلې وکړې. د امیر عبدالرحمٰن خان او امیر حبیب الله خان د واکمنیو په وخت کې هم ځینې کتابونه، رسالې او ځینې ژباړې چاپ شوي، خو د افغانستان لومړنی اساسي قانون چې هغه وخت یې ((اساسي نظامنامه)) بلله، لومړی ځل د امان الله خان په امر په پښتو ولیکل شو. وروسته بیا نورې ډېرې نظامنامې په پښتو ولیکل شوې. په ښوونځیو کې په پښتو تدریس پیل شو او کتابونه هم په پښتو شول. په پښتني سیمو کې به پاچا او ملکي مامورینو ته په پښتو ویناوې کولې. پښتني سیمو ته به فرمانونه هم په پښتو لیږل کېدل. په اخبارونو کې هم پښتو ژبه زیاته شوه. په ۱۳۰۳ هـ . ش . کال کې غازي امان الله خان امر وکړ چې د کندهار د سیمې په اخبار ((طلوع افغان)) کې دې هم پښتو مطالب خپاره شي.

((مرکه د پښتو)) دولس تنه غړي درلودل چې له بېلا بېلو سیمو څخه وو. لومړنی مشر یې د هغه وخت لوی او نومیالی عالم مولوي عبدالواسع اخونزاده و. دغې ټولنې د خپل کار په پیل کې په پښتو یو اعلان خپور کړ او له پښتنو څخه یې د پښتو ژبې د پالنې په لاره کې مرسته وغوښتله. په دغه اعلان کې راغلي وو:

ـ هر نوم دې په پښتو ولیکل شي او مرکه د پښتو ته دې راولېږل شي.

ـ هر پښتون چې په پښتو کې پوهه لري او غواړي چې مرکې ته ځان ورننباسي، خپله

غوښتنه دې ولیکې او مرکې ته دې راواستوي.

ـ د ښښتنې سیمو هر ښښتو پوه دې د خپلې سیمې ځانګړې لغتونه راغونډ او په لیکلې بڼه دې مرکې ته راواستوي.

((مرکې د ښښتو)) ځینې مهم کتابونه هم لیکلي وو. ((یوازنی ښښتو)) او ((ښښتو ښنویه)) دوه مهم کتابونه یې چاپ شوي دي. دوه مهم قاموسونه یې ترتیب او تدوین کړي وو، خو له بده مرغه دغه دوه قاموسونه تر چاپ د مخه له منځه لاړل. د دغو دوو قاموسونو په ترتیب او تدوین کې ډېره ونډه د ((مرکې د ښښتو)) د دویم مشر عبدالرحمٰن لودین وه. د دغو قاموسونو یوه برخه د دغې مرکې د یوه غړي ملا محمد ((ساپي)) په وسیله د هغه د زوی عبدالله خان افغاني نویس لاس ته ورغلې او په ۱۳۳۵ هـ . ش . کال کې یې دغه نسخه له یو څه زیاتونو سره چاپ کړې ده.

د متن لنډیز:

غازي امان الله خان پر کلتور مین واکمن و. د ښښتو ژبې د علمي او فرهنګي پرمختګ لپاره یې ((مرکه د ښښتو)) جوړه کړه. په اخبارونو او نورو خپرونو کې یې د ښښتو مطالبو د خپرولو امر وکړ. ښښتنې سیمو ته یې په ښښتو فرمانونه لېږل پیل کړل. په ښوونځیو کې یې په ښښتو تدریس پیل کړ. لومړنی اساسي قانون او نور قوانین یې په ښښتو ولیکل.

د غازي امان الله خان په دوره کې په عملي ډول د ښښتو ژبې د علمي پرمختګ لپاره کار پیل شو.

مرکې د ښښتو ځینې مهم کتابونه لکه ((یوازنی ښښتو)) او ((ښښتو ښنویه)) تر لیکلو وروسته چاپ او خپاره کړل. دوه قاموسونه یې هم ولیکل، خو له بده مرغه په هغه وخت کې چاپ نه شول.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او بیا دې د متن مفهوم په لنډ ډول ووايي.

۲ـ ((مرکه د پښتو)) څه وخت جوړه شوه او کوم کارونه يې سرته ورسول. کارونه يې په يو لست کې ترتیب کړئ.

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې خاص نومونه په نښه کړي او بیا دې په ټولګي کې په لوړ آواز ووايي.

٤ـ د ((مرکه د پښتو)) لومړی مشر په پنسل په نښه کړئ :

الف: مولوي عبدالواسع اخونزاده　　　ب: عبدالرحمٰن لودين

ج: ملا محمد ساپی　　　د: عبدالله خان افغاني نويس

٥ـ زده‌کوونکي دې د متن مهم ټکي پخپلو کتابچو کې وليکي او په ټولګي کې دې واوروي.

٦ـ د ((مرکه د پښتو)) څخه د مخه که د پښتو ژبې په اړه کوم کارونه شوي وي، زده‌کوونکي دې څو مثالونه ووايي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هغو مرکزونو په اړه څو کرښې وليکي چې د پښتو ژبې د علمي او کلتوري ودې لپاره کار کوي.

نومځري (ضميرونه)

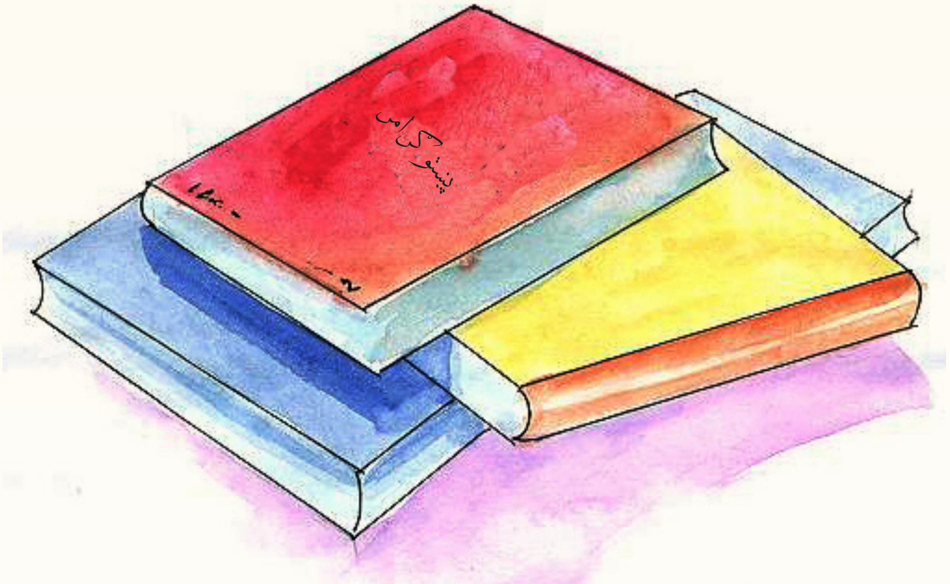

دګرامر له لوستو څخه په ښوونځیو او پوهنځیو کې موخه داده چې ژبه سمه ولیکلای او ولوستلای شو او ځان له تېروتنو څخه وژغورو. نومځري هم دګرامر یوه برخه ده چې په ژبه کې ښکلا او لنډون رامنځته کوي او د نومونو د تکرار مخه نیسي.

تاسې په اووم ټولګي کې نوم او د نوم ډولونه، صفت او د صفت ډولونه ولوستل، په دې لوست کې به نومځري وپېژنو.

- نومځري څه ته وايي او ولې کارېږي؟
- که په ژبه کې نومځري ونه کارول شي، نو په خبرو یا لیکنه کې به کومه ستونزه رامنځته شي؟

نومځری هغه کلمه ده چې د نامه پرځای کارېږي او د نوم د تکرار مخه نیسي.
نومځري د جنس، عدد، حالت او شخص له مخې ګردانېږي.

د نومځرو ډولونه:

۱ـ ځانګړي نومځري (شخصي ضمیرونه)
۲ـ ملکي یا اضافي نومځري
۳ـ اشاري نومځري
٤ـ استفهامي نومځري
٥ـ پلوي نومځري
٦ـ مبهم نومځري
۷ـ اشتراکي نومځري

۱ـ ځانګړي نومځري:

ځانګړي نومځري د کسانو یا اشخاصو پر ځای کارېږي او په دوه ډوله دي:
غښتلي نومځري او کمزوري نومځري.

الف ـ غښتلي نومځري یا منفصل ضمیرونه :

په یوازې توګه کاريږي، له بلې کلمې سره پیوست نه راځي او په خپلواکه توګه معنا ورکوي.

اشخاص		مفرد		جمع
		اصلي حالت	اوښتی حالت	اصلي حالت
۱		زه	ما	موږ
۲		ته	تا	تاسې (تاسو)
۳	نارينه	دی هغه	ده هغه	دوی هغوی
	ښځينه	دا هغه	دې هغې	دوی هغوی

ب ـ کمزوري نومځري (متصل ضمیرونه):

دا نومځري په خپلواکه ډول نه کاريږي، له نورو نومونو سره چې وکاريږي خپله معنا څرګندوي.

شخص	مفرد	جمع
۱	مې	مو
۲	دې	مو
۳	يې	يې

لکه: کتاب مې راکړه، کتاب دې واخله، کتاب يې واخيست، کتابونه مو واخيستل، کتابونه يې واخيستل، کتابونه مو واخلئ.

۲_ ملکي يا اضافي نومځري:

يو څيز په څه يا چا پورې اړوند بولي يا په بله وينا يو شی د څه يا چاګڼي.

اشخاص	مفرد		جمع
۱	زما		زموږ
۲	ستا		ستاسي
۳	نارينه	د ده	د دوی
	ښځينه	د دې	د دوی

لکه : زما کتاب راکړه. زموږ کتابونه يوسه. ستا کتاب راکړه.

ستاسي کتابونه واخلئ. د ده کتاب څه شو؟ ددې کتاب چېرته دی؟

د دوی کتابونه څه شول؟

۳_ اشاري نومځري:

هغه نومځري دي چې اشخاصو او څيزونو ته اشاره کوي او د هغو پر ځای کارېږي.

ګڼه	واټن (فاصله)	مفرد		جمع	
		اصلي حالت	اوښتی حالت	اصلي حالت	اوښتی حالت
۱	لنډ	دغه	دغه	دغه	دغو
		دغه	دغي	دغه	دغو
۲	ليرې	هغه	هغه	هغه	هغو
		هغه	هغي	هغه	هغو
۳	لا ليرې	هوغه	هوغه	هوغه	هوغه
		هوغه	هوغي	هوغه	هوغو

٤_ استفهامي یا پوښتنیز نومځري :

د پوښتنې لپاره کارېږي. د شخص، وخت، ځای خرنګوالی او څومره والي له مخې لاندې ډولونه لري :

څوک : د شخص لپاره کارېږي، لکه : څوک راغی؟

چا: د څوک اوښتی شکل دی او د شخص لپاره کارېږي، لکه: چا وژړل؟

کوم (کومه) : د شخص او شیانو لپاره کارېږي، لکه: کومه ښځه ځي؟ کوم سړی ځي؟

کله : د وخت پوښتنه کوي او نه ګردانېږي، لکه : کله راغی؟

کله راغله؟، کله به راشي؟، کله لاړ؟، کله لاړه؟

څنګه : د یو شخص، شي یا عمل څرنګوالی پوښتي، لکه څنګه دې ولیکه؟

څنګه دې رسم کړ؟ څنګه دې میدان پاک کړ؟

څو: د اشخاصو او شیانو شمېر پوښتي، ځکه نو د جمع په شکل کارېږي، لکه:

څو زده کوونکي راغلي وو؟ څو قلمونه دې وېېرل؟ څو کسانو ډوډۍ خوړلې ده؟

څومره : د اشخاصو او شیانو شمېر او د څرنګوالي او څومره والي درجه ښيي، لکه : څومره زده کوونکي دې ولیدل؟ څومره کبان دې ونیول؟ څومره ښکلی دی؟ څومره تود دی؟

ولې: د یوه عمل او پېښې لامل پوښتي، لکه : ولې راغلې؟ ولې درس نه لولې؟ ولې جومات ته نه ځې؟

د معاصر لیکوال محمد ایوب خان اڅکزي لاندینی نثر ولولئ:

اعتبارات

وايي چې يوه ورځ ملکه په خپل محل کې په يوه کار مشغوله وه، دروازه وټکېدله، ويلې څوک يې؟ ورته وويل شول چې وليعهد.

ملکې اعتنا ونه کړه او خپل مشغوليت يې جاري وساته.

د کافي انتظاره بعد، بيا دروازه وټکول شوه، ملکې وويلې څوک يې؟

جواب ورکړل شو چې ستا فرمانبردار زوی.

ملکې فوراً دروازه ورخلاصه کړه او ورته و يې ويل چې ګوره زويه! همېشه کوښښ وکړه چې په دنيا کې په خپلو انساني اوصافو او خويونو وپېژندل شې، ولې چې دنياوي حيثيت اضافي او اعتباري شی دی چې هر وخت پناه کېدونکی دی.

الف: په پورته نثر کې ضميرونه پيدا کړئ.

ب: د نثر مفهوم په خپلو عباراتو کې ووایاست:

۵ـ پلوي نومځري :

د اشخاصو له پلوه د يوه عمل پلو يا لوری ښيي او تل تر فعل د مخه راځي. دا نومځري درې بڼې لري:

(را، در، ور)

را: د متکلم (لومړي شخص) لوری ښيي، لکه : راکړه، راوړه، راواخله او نور.

در: د مخاطب (دويم شخص) لوری ښيي، لکه : درواخله، درپورې کړه، درځه او نور.

ور: د غايب (درېيم شخص) لوری ښيي، لکه : ورکړه، ورووړه، ورپورې کړه او نور.

٦ ــ مبهم نومځري:

دا نومځري د يوه ناځرګند شخص لپاره کارېږي او په دې ډول دي :

هر : د جنس او حالت له مخې ګردانېږي، زیاتره د مفرد لپاره راځي، لکه : هر ځوان، هره پېغله، هر سړی، هره ښځه، هر کتاب، هره کتابچه او نور.

په اوښتي حالت کې د جمع لپاره راځي، لکه : په هرو ځو ځوانانو کې، په هرو ځو پېغلو کې.

بل : یوازې د شمېرېدونکي مفرد نامه پر ځای کارېږي او د جنس او حالت له پلوه ګردانېږي، لکه : بل څوک، بل ځوان، بله پېغله، بل سړی، بله ښځه او نور.

نور : جنس نوم او جمع نوم راښیي او د جنس او حالت له پلوه ګردانېږي، لکه: نور هلکان، نورې نجونې، نور جوار، نوره بوره.

ټول : دا نومځری هم جنس او جمع نوم راښیي او د جنس او حالت له پلوه ګردانېږي، لکه : ټوله کورنی، ټول غرې، ټول ښارونه، ټولې دښتې، ټول سرې، ټولې ښځې.

۷_ اشتراکي نومځری (خپل):

دا نومځری د لومړي، دویم او درېیم شخص لپاره او هم د مفرد او جمع لپاره یو ډول کارېږي، ځکه یې اشتراکي نومځری بولي. دا نومځری هم د جنس او حالت له مخې ګردانېږي، لکه : احمد خپله کورنی دنده تر سره کړې ده. حمیدې خپل کورنی کار کړی دی. ښاپېرۍ خپل وررور ته درس وایي.

فعالیتونه

زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

۱_ ځانګړي نومځري په څو ډوله دي؟ هر ډول یې په مثالونو کې څرګند کړئ.

۲_ څو ډوله نومځري پېژنئ؟ نمونه یې واخلئ.

۳_ لاندې نومځري مشخص کړئ او خپل ټاکلي نمونه ورته ولیکئ:

زه .... ته .... ستا .... هغه .... مې ....يې..........

٤ـ په لاندې جملو کې نومځري په نښه کړئ چې کوم نومځري دي :

- زه هره ورځ ښوونځي ته ځم.
- د ده کتاب له ماسره دی.
- قلم دې ورک شو.
- بل قلم دې واخیست.
- ولې دې قلم ورک کړ؟
- څومره وخت دې تېر کړ؟
- څوک به راغلی وي؟

٥ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او يو له بل نه دې د نومځرو پوښتنې وکړي. ښوونکی دې د پوښتنو ځوابونه وڅاري.

٦ـ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې نومځري په نښه کړي :

- څوک راغی؟
- چېرې اوسېږې؟
- کوم کتاب دې خوښ دی؟
- نور هلکان چېرې دي؟
- څه دې راوړل؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې له کوره تر ښوونځي او له ښوونځي تر کوره د خپل تګ او راتګ حال ولیکي او په هغو کې دې نومځري په نښه کړي چې کوم نومځري یې کارولي دي.

څوارلسم لوست

لیک نښې

لیك نښې هغه علامې دي چې په لیك لوست كې يې كارول لويې لويې تېروتنې له منځه وړي او په كارولو يې لوستونكی د سمو لوستلو او سمو ليكلو جوګه كېږي. د دغو نښو زده كړه د هر چا لپاره ضروري ده، كه نه نو لوستل او ليكل به مو تېروتنې او نيمګړتياوې ولري.

- تاسې د ليك نښو په اړه معلومات لرئ؟
- د ليك نښو مراعاتول ليكونكي او لوستونكي ته څه ګټه لري؟

له تورو پرته ځيني نښې هم شته چې په سمو لوستلو کې له لوستونکي سره مرسته کوي. دغه نښې ډېرې زياتې ارزښتناکې دي، ځکه چې سړی په لوستلو کې له تېروتنې څخه ژغوري او په سمو لوستلو کې اسانتيا پېښوي. په ليکنه کې د دغو نښو په مرسته لوستونکي کولای شي چې په لوستنه کې په دې پوه شي چې په کوم ځای کې تم شي، سا واخلي او يا کومه کلمه په بلې پورې وتړي.

په ليکنه کې د ګڼو کيفيتونو، لکه: حيرانتيا، پوښتنې، خطاب، تمسخر يا ملنډو وهلو، ندا او داسې نورې ښکاره کول د همدغو نښو په راوړلو سره کېږي.

۱ـ (،)	۲ـ (.)	۳ـ (:)
٤ ـ (-)	۵ـ (؟)	٦ـ (!)
۷ـ ( )	۸ـ (...)	

له دې امله دلته په لنډه توګه هغه نښې له بېلګو سره راوړو چې ډېرې ضروري دي.

۱ـ (،) کامه: دا نښه مور ته راښيي چې يوه وړه يا نيمګړې جمله له بلې سره اړيکې لري او په لوستلو کې يې بايد ډېر لږ ځنډ وشي،لکه : څه چې کرې، هغه به ريبې. څه چې دې راکړل، بېرته مې درکړل. په يوې جملې کې د څو پرله پسې نومونو د بېلونې لپاره هم راځي، لکه : د افغانستان مشهورې مېوې انګور، انار، بادام، خټکي، منې، جلغوزې او نورې دي.

۲ـ (۰) ټکی يا نقطه : دا نښه ديوې بشپړې جملې په پای کې ايښودل کېږي او د خبرې د تمامښت نښه ده، لکه : کابل د افغانستان پلازمېنه ده. زما ورور حميد نومېږي.

۳ـ (:) دوه سر په سر ټکي يا شارحه: دا نښه د هغې جملې يا کلمې په اخر کې راځي چې شرح او تفصيل ورپسې وي، لکه: هر څوک چې په لاندې لارښوونو عمل وکړي، نه ناروغه کېږي:

۱ـ د شپې له خوا دوخته ویده کېدل،

۲ـ لږه ډوډۍ خوړل،

۳ـ سهار دوخته راپاخېدل،

همدرانګه د چا د وینا د راخیستلو په وخت کې د هغه له نامه نه مخکې او هم له راخیستل شوې وینا نه مخکې دغه نښه ایښودل کېږي، لکه : رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي : ((... زه تاسې ته ونه وایم چې دوزخي څوك دی؟ واورئ! هر کبر جن، بد خویه او بخیل دوزخي دی.))

٤ـ (-) ښېلنی یا ډش: دغه نښه څو ځایه او په دې ډول کارول کېږي:

۱ـ د معترضه یا څنګیزو جملو د ښودلو لپاره، لکه : هغه ورځ ـ دې بیا خدای ﷻ نه راولي ـ پرما څومره وغمېده چې پلار مې سخت ناروغ شو.

۲ـ په کوم داستان یا ډرامه کې چې د دوو کسو ترمنځ خبرې اترې وي، نو د هر یوه خبره په هم دغه نښه پیلېږي، لکه : احمد محمود ته وویل:

ـ آیا ته به اجمل ووینې؟

ـ هو! که وخت مې پیدا کړ.

ـ او که وخت دې پیدا نه کړ؟

ـ بیا به تا هرو مرو خبر کړم.

۳ـ د اعدادو، ارقامو او نېټو د ښودلو لپاره هم لیکل کېږي، لکه : د حمل له ١٤- ٢٠ پورې او یا دا چې د (۱۹۳۹ – ۱۹٤۵) کلونو تر منځ په نړیواله جګړه کې په میلیونونو انسانان ووژل شول .

٥ـ (؟) پوښتنیزه نښه یا سوالیه: دا نښه د پوښتنیزو جملو په پای کې راځي، لکه :سید جمال الدین افغان (رح) چېرته وفات شوی و؟

٦ـ (!) د حېرانتیا یا ندا نښه : دا نښه په لاندې ځایونو کې کارول کېږي:

۱ـ د خطاب لپاره، لکه : ښاغلو! ورونو! زده کړه وکړئ!، وخت خوشې مه تېروئ!

۲ـ له ندا او غږکولو نه وروسته، لکه: یا خدایه! دا څه حال دی؟

۳_ د امر کولو پر وخت، لکه چوپ شه!

٤_ د هیلې څرګندونې پر وخت، لکه : کاشکې! زه هم درسره وای.

٥_ د حیرانتیا په وخت، لکه : توبه، توبه، دومره ټګي!

٦_ د ستاینې او آفرین په وخت، لکه : آفرین ستا په مېړانه!

۷_ د افسوس او ارمان په وخت، لکه : درېغه! درېغه!، ارمان! ارمان! چې ما هم زده کړه کړې وای.

۸_ د خوښۍ په وخت، لکه : واه! واه!، پاه! پاه!

۷_ ( )وړې لیندۍ: د دغو لیندیو تر منځ هغه توضیح یا معترضه جمله راځي چې ډېره مهمه نه وي او حذفول یې جملې ته څه زیان نه رسوي، لکه : رحمان بابا دې (خدای ﷻ وبښې) د پښتو ژبې نومیالی شاعر و. دلته (خدای ﷻ دې وبښې) معترضه جمله ده که حذف شي، جملې ته څه زیان نه رسوي.

خاص نومونه، عددونه او خارجي کلمې هم د دغې نښې تر منځ لیکل کېږي، لکه : زما ملګری (احمد) چې راغی، نو ویې ویل : ستا ورور له مانه (۱۰) کتابونه وړي دي.

۸_ (...) ښنګ پر ښنګ ټکي: د حذف یا تېرېدنې نښه، کله چې د یو نوم یا یوې جملې څرګندېدل لا زم نه وي، یا یې لنډون لا زم وي، هغه وخت پرله پسې درې ټکي اېښودل کېږي، لکه : هغه به ویل چې زه نه غواړم په دې اړه زیاتې خبرې وکړم، خو بیا به یې هم خبره پسې اوږده کړه : ... دغه راز د دې موضوع بل اړخ دا دی چې په ښه روزنه کې د ښوونکي ترڅنګه د مور او پلار پاملرنه هم ډېره ضروري ده ... ښوونکی هم د مور او پلار درجه لري....

د حذف د ټکو لپاره څه ټاکلی شمېر نشته، خو عام نظر دا دی چې دغه ټکي دې لږ تر لږه درې او زیات نه زیات پنځه ولیکل شي.

د متن لنډيز:

ليک نښې يو شمېر ځانګړې نښې دي چې په ليکنه کې د بېلا بېلو مفاهيمو او حالتونو د ښودلو لپاره راځي. دا نښې په ليکنه کې ځانګړې ارزښت لري. که سمې او پر ځای وکارول شي، له لوستونکي سره د معنا او مفهوم په افاده کې ډېره مرسته کوي اوکه سمې ونه کارول شي، نو ځينې معنوي تېروتنې رامنځته کوي. دا نښې زياتې دي، موږ دلته يوازې د هغو ځينې مهمې او مشهورې در وپېژندلې.

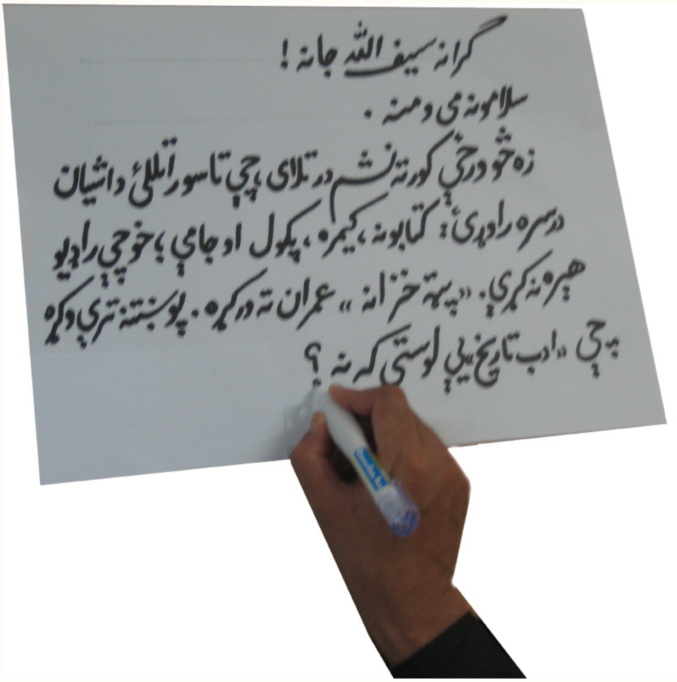

فعاليتونه

زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي.

۱ـ ليک نښې د ليک په ليکلو او لوستلو کې څه ګټه لري؟

۲ـ که تاسو د لیک نښو په اړه څه معلومات لرئ؟ ټولګیوالو ته یې ووایاست!

۳ـ دغه نښه (؟) په کوم ځای کې راوړل کېږي؟

٤ـ زده کوونکي دې ستونزمن لغتونه په کتابچو کې ولیکي او په جملو کې دې استعمال کړي.

٥ـ د لاندې جملو په پای کې کومې نښې راځي؟

کابل د افغانستان پلازمېنه ده

د احمد قلم چېرې دی

کاشکې زه هم درسره وای

عزیز، لونګ، رشید او اتل نن راورسېدل

٦ـ په لاندې متن کې لیک نښې په ګوته کړئ:

پرون مازدیګر احمد زموږ کورته راغی بکس یې هم ورسره و ما ورته وویل په بکس کې دې څه دي هغه راته وویل چې قلم کتاب کتابچه او پنسلونه پکې دي موږ دواړه کورس ته روان شوو زموږ کورس د حمل له اتم نه تر دېرشم پورې دوام کوي احمد وویل کاشکې دا کورس لږ اوږد وای ښوونکي وویل شاباس په وخت راغلئ بیا ښوونکي یو تن ته اشاره وکړه او ویې ویل هلکه پاخېږه تېر درس ولوله د هلک درس نه و زده ښوونکي وویل ولې دې درس نه دی زده هلک غلی ولاړ و.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د ټکي یا نقطې، د سر په سر ټکو یا شارحې او پوښتنېزې نښې لپاره یوه یوه جمله ولیکي.

پنځلسم لوست

انشأ او ليکوالي

تاسې تېر کال په اووم ټولګي کې ولوستل چې املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي او په اصطلاح کې خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي. په دې لوست کې به تاسې ته د انشاء په اړه معلومات درکړو.

- املاء او انشاء څه توپير لري؟
- په انشاء کې کوم شيان راځي؟

انشاء: په لغت کې د یوه نوي شي پیداکولو ته وایي. په اصطلاح کې دیوه نوي فکر او خیال څرګندولو ته انشاء وایي. په ساده وینا په نظم یا نثر د خپلو افکارو او خیالونو په لیکلې بڼه څرګندولو ته انشاء وایي. انشاء په نثر او نظم دواړو کېدای شي. د انشاء فن یا د لیکوالۍ هنر دا دی چې انسان خپل مطلب په سم او رسا ډول اداکړي. یعنې د خپل ذهن خیال او فکر په ښو او مناسبو الفاظو کې په اغېزناکه توګه ولیکي. د ښو کلمو غوره کول او ترتیبول د انشاء مهمه برخه ده.

یو لیکوال او شاعر باید د کلمو په غوره کولو، نښلولو او کارولو ښه پوه وي. همدارنګه باید دا وړتیا ولري چې نوي الفاظ او معناوې پیدا او ښکلا پکې واچوي.

که څوک غواړي چې د خلقت او فطرت په رمزونو او رازونو پوه شي او په یوه شنه پاڼه یا یوه ګل کې د الله ﷻ د قدرت نښې یا د معرفت دفتر وګوري، له خپل عقل، شعور او احساس څخه دې کار واخلي. یا په بله وینا د زړه سترګې دې وغړوي.

پر یوه لاره ډېر وګړي تېرېږي، خو یو نیم پکې چېرته یوه ښکلې مرغلره ومومي چې د چا له امېله پرېوتې او په خاورو کې پرته وي. پر دې لاره ډېر لاروي روان وي، څوک یوې خواته، څوک بلې ته ګوري د چا یوه شي ته پام وي، د چا بل ته، یو پکې د دېواله له کنډوه کوم ښکلی مخ ویني، بل د بام په سر توره کتوه.

د یوه نظر د خان او ملك په بنګله وي، بل د خوارانو او غریبانو جونګړو او کنډوالو ته ګوري. ځینې ډېر لېرې واړه شیان لیدای شي، ځینې تر پښو لاندې ځمکه نه ویني او هوا ته ګوري.

په یوه باغ کې څوک خس و خاشاك ټولوي او څوک د ګلو دستې جوړوي. د چا دیدار په کاروي او د چا دینار. کارغه په یوه خوا ځي بلبل په بله خوا، یو ځان ویني بل جهان ویني. څرنګه چې د انسانانو په څرګند نظر کې ډېر توپیر شته، دغه راز د ټولو خلکو د زړونو سترګې هم یو راز څار نه کوي. په همدغه ډول د فکر او نظر اختلاف دی چې د لیکوالو او شاعرانو د لیك او وینا په طرز یې اغېز کړی دی او د هر یوه انشاء او سبك یې ځانګړی کړی دی.

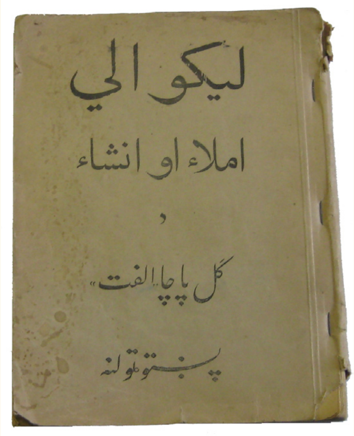

په انشاء کې د املاء برخه شامله نه ده. املاء د بل یا خپلې خبرې په سمه توګه لیکلو ته وايي، يعنې په منل شوې او دودشوې بڼه د خبرو ليکلو ته املاء وايي.

کوم ليکوال چې په يوې موضوع څه ليکي، لومړی بايد يوه ټاکلې موخه ولري، بيا د هغې موخې په اړه ښه فکر وکړي او خپل فکر او خيال په ښو، خوږو او هنري الفاظو کې ترتيب او په ښه بڼه يې څرګند کړي. که چېرې همداسې وکړي، نو په لوستونکو به ښه اغېز وکړي، لکه چې يو انځورګر د ښې کمرې او ښو الا تو په وسيله ښه فلم او ښه انځور اخيستی شي، دغسې که يو اديب او ليکوال له خپلو حواسو څخه په ښه سوچ او فکر کار واخلي، کولای شي چې د طبيعت او د ژوند له چارو او پېښو څخه خورا ښه اقتباس وکړي او په اغېزناکه توګه يې ټولنې ته وړاندې کړي.

په انشاء کې دليکوال اروايي حالت، شخصيت، ذکاوت او نړۍ ليد په يوه ډول څرګندېږي، خو په دغو څېړنو هغه وخت ښه پوهېدای شو چې دهغه ليکوال آثار زيات ولولو، دهغه ژونديليك ولولو او د هغه د ژوندانه له بېلا بېلو اړخونو سره ځان آشنا کړو.

د متن لنډيز:

نوی مضمون، نوی خيال او نوی فکر چې د الفاظو او کلماتو په قالب کې په ماهرانه ډول ځای کړی شي، انشاء ورته وايي. که يو ليکوال د بل چا مضمون او مطلب رانقل کړي، انشاء يې نه شو بللی.

د انشاء اړين توکي نوي افکار، نوي خيالونه او د الفاظو هنري ترتيب دی.

د الفاظو په سمه، کره او منل شوې بڼه ليکلو ته املاء وايي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د متن هر پراګراف په لوړ غږ ووايي او د پراګراف مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

۲ـ انشاء په لغت او اصطلاح کې څه ته وايي؟

۳ـ د یوې ښې انشاء لپاره باید شاعر او لیکوال کوم ټکي په پام کې ولري. زده کوونکي دې په کتابچو کې ولیکي او بیا دې په وار سره هغه په ټولګي کې واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې د نظم او نثر توپیر په څو لنډو جملو کې له مثالونو سره وړاندې کړي.

۵ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه په جملو کې وکاروي.

ـ فن ـ خلقت ـ فطرت ـ رمز ـ معرفت

ـ دینار ـ ښار ـ اقتباس

٦ـ په متن کې ستاینوم (صفت) په نښه کړئ او په ټولګي کې يې په وار سره واوروئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې په خپله خوښه د یوې موضوع په اړه انشائیه لیکنه وکړي او بله ورځ دې يې هر یو په ټولګي کې واوروي.

تاسو داسې وګڼئ چې خپله لیکوال یاستئ او یوه موضوع ځانته ټاکئ، خپله يې لیکئ او انشاء کوئ. دخپلې لیکنې املايي خوا به هم په پام کې لرئ.

متلونه (د کاڼي کرښې)

ولسي ادبيات د هر ولس په ادبي تاريخ کې ډېره مهمه او ارزښتناکه ونډه لري. ولسي ادبيات زياتره شفاهي بڼه لري او په هغو ټولنو کې زيات پياوړي وي چې ليک لوست پکې ډېر عام نه وي. په پښتو ادبياتو کې هم د شفاهي ادبياتو ونډه ډېره مهمه او ډېره زياته ده.

په ادبياتو کې محاورې، سندرې، ټوکې ټکالې، متلونه، لنډۍ او نور راځي.

په اووم ټولګي کې مو په ولسي ادبياتو کې لنډۍ ولوستې په دې لوست کې به د ولسي ادبياتو يو بل ډول ((متل)) ولولو:

- متلونه څه ته وايي؟
- ولې خلک په خبرو کې متلونه کاروي؟

ټول ولسونه د خپل کلتور او ټولنيزو ارزښتونو په پام کې ساتلو سره متلونه لري، په پښتو کې هم ډېر زيات متلونه شته. د پښتو د ولسي ادبياتو يوه ډېره شتمنه برخه همدغه متلونه دي.

متلونه هغه لنډې، له مطلبه ډکې جملې دي چې ويونکي يې د خپلې وينا او ادعا د پخلي، کوټلتيا او پر اورېدونکو د منلو لپاره وايي. د متل په کلمو کې يو ځانګړی لطافت پروت وي.

کېدای شي متل منظوم وي يا منثور، خو خپل ځانګړی وزن او رواني به هرومرو لري. همدارنګه د متل موضوع ښايي رښتينې يا هم افسانه يي وي، خو په ولس کې يې داسې شهرت موندلی وي چې د رښتينتوب تر بريده رسېدلی وي.

متل يوه لنډه جمله ده چې په استعاره يي ډول يو مهم مفهوم پکې نغښتی وي او د متل په ويل کېدو سره هغه مهمه مفکوره او مفهوم د اورېدونکي ذهن ته لېږدول کېږي.

متل په جرګو او مرکو کې هم د بحث او خبرو په جريان کې د پرېکړې او پايلې لپاره استعمالېږي. د متل استعمال په دوه کسيزو خبرو کې هم وي، خو په شخص پورې اړه لري چې څومره متلونه يې زده دي.

هغه کسان چې په خپلو خبرو کې پرځای او ډېر متلونه کاروي، هغه د ولس مجرب او هوښيار کسان بلل کېږي.

د نړۍ ټول ملتونه، متلونه لري. هره ټولنه د خپلو دودونو ، رواجونو، ځانګړتياوو او ارزښتونو په پام کې ساتلو سره د متلونو سترې پانګې لري او په حقيقت کې د هغه ولس د ژوند هنداره ګڼل کېدای شي. پښتو متلونه هم زموږ د ولس د غوره هنداري په توګه موږ ته زيات ارزښت لري.

راځئ چې دلته څو متلونه سره ولولو:

خپله لاسه، ګله لاسه

د کور ګټه، د لاهور ګټه

که لاړ شې تر بلخه، درسره ده خپله برخه

ځمکه هغه سوځېږي چې اور پرې بلېږي.

څه چې کرې، هغه به رېبې

د دروغو مزل لنډ دی

هر چاته خپل وطن کشمیر دی

د کبر کاسه نسکوره ده

تشه لاسه ته مې دښمن یې

که غر لوړ دی پر سر یې لار شته

چې بد ګرځي، بد به پرځي

د وچو له امله لانده هم سوځي

اور ته خپل او پردی یو دی

پر مې کړه، مر مې کړه

کېږدې په خپلو مړاندو ولاړه وي

پردې کټ تر نیمو شپو وي

کارغه د زرکې تګ کاوه، خپل یې هم هېر کړ

سمندر چې په ویالو شي هم وچېږي.

اول سلام پسې کلام

انسان د احسان تابع دی

هر متل د یوې تجربې په نتیجه کې رامنځته شوی وي، خو د یو شمېر متلونو سره ترلې کیسې هم موږ ته راپاتې دي او د ځینو اصلي کیسې موږ ته نه دي راسېدلې، خو کېدای شي په ولس کې موجودې وي. راځئ چې په دې ادعا د پوهېدلو لپاره د دوو متلونو کیسې ولولو:

۱ـ ځوک چې خوب کوي مېښه یې نر کټی زېږوي:

وایي چې په یوه غوجل کې د دوو کسانو مېښې ترلې وې. دواړه مېښې په یوه وخت لنګېدې هرې یوې ته خپل خپل خاوند ناست و. له دوی څخه یو ویده شو. مېښې لنګې شوې یوې مېښې کټی او بلې مېښې کټۍ وزېږوله. ویښ سړي چې مېښې یې کټۍ زېږولې و د هغه ویده سړي له مېښې سره خوشې کړ او د هغې مېښې چې کټۍ یې زېږولې وه د خپلې مېښې سره خوشې کړه.

کله چې ویده سړی راویښ شو، څه ګوري چې مېښې ته یې کټی ولاړ دی او د هغه بل مېښې ته کټۍ ولاړه ده، ورته وېې ویل: مبارک دې شه! بختور یې چې مېښې دې کټۍ زېږولې ده!

هغه ورته وویل: ځوک چې خوب کوي مېښه به یې نر کټی زېږوي.

۲ـ د غله په ږیره خس دی:

وایي چې په یوه غونډه کې یو شی ورک شو، د غونډې برخوال نه پوهېدل چې غل څنګه معلوم کړي. سره راغونډ شول، یو پکې تجربه کار و، هغه وویل: زه غل پېژنم، نورو ورته وویل: څنګه؟ هغه وویل: د غله په ږیره خس دی. په دې وخت کې غل بې ځنډه خپلې ږیرې ته لاس ورور چې ګوندې رښتیا یې په ږیره خس دی او باید لیرې یې کړي چې ځوک یې و نه پېژني، خو نورو ولید او و یې پېژاند چې غلا همده کړې ده، نو په دې توګه هر متل د یوې تجربې په نتیجه کې رامنځته شوی وي.

د متن لنډيز:

متل د شفاهي ادبياتو يوه مهمه برخه ده چې په محاوره او خبرو اترو کې د استدلال او خپلې خبرې د پخلي لپاره کارول کېږي.

متل يوه وړه جمله يا عبارت دی چې يو لوی مفهوم رانغاړي. زياتره متلونه ځانته کيسې لري يا په بله وينا يو متل د کيسې د پېښېدو په پای کې رامنځ ته شوی وي.

متلونه ډېره اوږده مخينه لري او سينه په سينه تر موږه را رسېدلي دي.

په پښتو ژبه کې يو شمېر متلونه راټول شوي او په کتابي بڼه چاپ شوي دي، خو زياتره متلونه لا تر اوسه پورې د خلکو په سينو او محاورو کې لا ژوندي دي، خو په کتابونو کې نه دي راټول شوي.

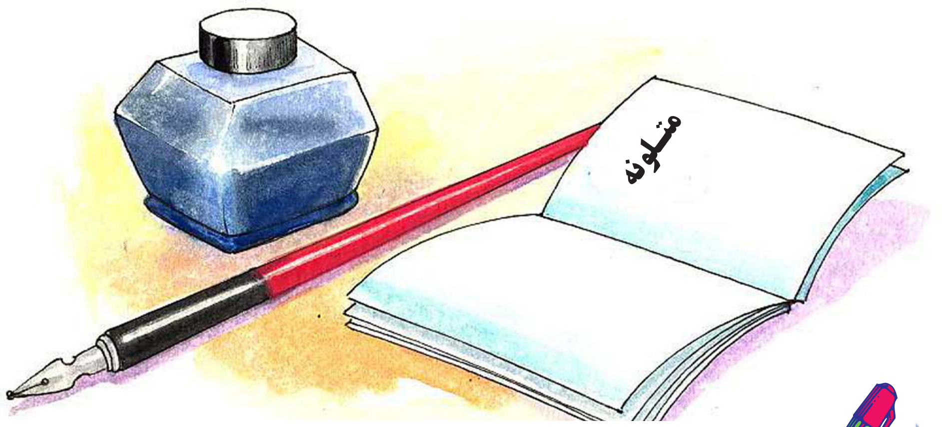

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- متلونه په خبرو کې د څه لپاره کارول کېږي؟
- متلونه منظوم وي که منثور؟
- متلونه زموږ د ادبياتو په کومې برخې پورې اړه لري؟

۲ـ زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي د يوې ډلې استازی دې يو متل وايي او د بلې ډلې استازی دې په وار سره د هغه معنا کوي.

۳ـ زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي يوه ډله دې لس منظوم او بله ډله دې لس منثور متلونه ووايي.

٤ـ د لاندې متلونو معنا پخپلو کتابچو کې وليکئ او په ټولګي کې يې واوروئ.

- د غله په ږيره خس دی
- غل په غره کې نه ځايېږي
- مه کوه په چا چې و به شي په تا
- چاره که د سرو شي د ځيګر د منډلو نه ده

۵ـ زده کوونکي دې د لاندې متلونو تش ځايونه ډک کړي.

- هر چاته خپل ....کشمير دی.
- د يو لاسه .... نه خېژي.
- څه چې .... هغه به ....
- پړ مې .... مړ مې ....

٦ـ په لوستل شوو متلونو کې مو کوم يو خوښ دی، ولې؟ نظر مو ووایاست.

۷ـ په لوستل شويو متلونو کې نومځري (ضميرونه) پيدا کړئ. او ووایاست چې کوم ډول نومځري دي.

۸ـ که د کوم متل کيسه مو زده وي په ټولګي کې يې ووایاست.

کورنۍ دنده

په کورنۍ کې له مشرانو څخه پوښتنه وکړئ او د هغوی له خولې نوي متلونه وليکئ او بيا يې بله ورځ په ټولګي کې ولولئ.

د مور زړه

د مور د مینې او محبت، د مور د زړه سوي او مهربانۍ په اړه به تاسو ډېرې خبرې اورېدلې وي، خو اوس چې تاسو د مور په اړه کوم شعر لولئ، د مور د خواخوږۍ او مهربانۍ یوه ستره نمونه ده. دغه مطلب د افغانستان د نومیالي معاصر شاعر سید شمس الدین مجروح په قلم له یوه بهرني (غربي) اثر څخه په شعر ژباړل شوی دی.

مور، تر ټولو مهربانه، مور تر ټولو زیاته مینه ناکه ده، خو داسې کیسې او پېښې هم کېدونکې دي . تاسو دغه کیسه په شعري بڼه ولولئ.

د شاعر لنډه پېژندګلوي:

سید شمس الدین مجروح د افغانستان د معاصرو ادبیاتو یو خوږ ژبی شاعر او لیکوال دی. په ۱۲۸۹ هـ . ش . کال د کونړ ولایت د شین کوړک کلي په یوې روحاني کورنۍ کې پیدا شوی دی. زده کړې یې په خپل کلي کې سرته ورسولې او رسمې دنده یې د اعیانو په مجلس کې پیل کړه. بیا یې مختلفې دندې سرته ورسولې چې د عدلیې د وزیر او د صدارت د مرستیال په توګه یې هم کار کړی دی.

دسید شمس الدین مجروح د شعرونو یوه مجموعه (منتخب شعرونه) په ۱۳۳۷ هـ . ش . کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې ده او دویمه مجموعه (یاد فریاد) یې په پیښور کې په ۱۹۸۵ م. کال کې چاپ شوې ده. سید شمس الدین مجروح په ۱۳۸۱ هـ . ش . کال وفات شوی دی.

پسرلی د کال ځواني وه هوا ښه وه
د ګیاه پرته په ځمکه لونګۍ شنه وه
ټول عالم په خوب ویده و نیمه شپه وه
هرې خوا ته دسپوږمۍ رڼا خوره وه
یو عاشق معشوقه ناست د رود په غاړه
په شراب د مینې مست و و دغه دواړه
سره ناست وو دوی بهر کلي نه لرې
دواړو ویلې ښې خوږې خوږې سندرې
د دوی منځ کې وې د رازونیاز خبرې
یو له بله یې وړکړې وې وزرې
د ښایست غرور په سر کې د جینۍ و
د هلك په سر کې همجوش د ځوانۍ و

سید شمس الدین مجروح

هلك ووې محبوبې ماته يې ګرانه
مادې هيڅكله خداى نه كا بې له تانه
زړه چې زيات له سر و ماله دى دلبره
ما قربان كړ هغه هم د ستا له سره
جينى وويل دا خبرې كوې څله
په دې لار كې زړه قربان وي تل ترتله
زړه په مينه كې عاشق نه ځي هر كله
دا په دې لار كې اول قدم دى ګله
زه به تاومنم هله زما ياره
چې د مور زړګى دې راوړې زما لپاره
خپله مور سرې ته زياته له هر څاده
زړه د مور يوه مرغلره بې بها ده
كه د ستا مينه له ما سره رښتيا ده
كه صحيحه دا دعوه د مينې ستا ده
د مور زړه دې كړه ترې غوڅ راېې وړه ماله
نو به هله زه خولګۍ دركړمه تاله
د هلك په سر چې دغه امتحان شو
په وجود كې يې برپا د غم توپان شو
هك پك ودريده په دوه و وكې حيران شو
خو پرې مينه شوه غالبه راروان شو
نو د مور سينه يې څيرې په خنجر كړه
مرغلره يې د زړه ترې رابهر كړه

چې هلك له دغه كاره نه وزګار شو
بيا روان په دغه لوري په تلوار شو
لار كې ولوېد طبيعت ورته په قار شو
زړه يې هم له لاسه خاورو كې ګوزار شو
ناګهانه له زړه غږ شو چې بچيه!
خير دې وي ژوبل خو نه شولې زړګيه

د مور ستايل او درناوی:

دغه اصل ته په پښتو ادبياتو كې هم زياته پاملرنه شوې ده. زموږ زيات شمېر شاعرانو او ليكوالو په خپلو منظومو او منثورو اثارو كې د مور مقام ستايلى دی.

په بېلا بېلو ادبي نثرونو لكه داستانونو، ناولونو او نورو ادبي ټوټو كې د مور مقام ته پاملرنه شوې او د مور مقام پكې ستايل شوی دی. ويلای شو چې د مور مقام په پښتو ادبياتو او بيا په لنډيو كې ځانګړی ځای لري او زموږ د ادبياتو يو مهم څپركی جوړوي. په بېلا بېلو ليكنو كې د مور مقام، د مور مهرباني، شفقت او عاطفې د اولاد په روزنه كې د هغې كړاو او زيار انعكاس موندلی دی. د دغو ټولو ليكنو مقصد يو دی او هغه دا چې د مور د مقام او حقونو پېژندل او د هغې درناوی كول.

په ولسي ادب كې د مور د مينې عاطفې او مهربانۍ په اړه ډېرې كيسې شته چې يوه نمونه يې دلته راوړو:

وايي چې د يوې مور ماشوم بلې ښځې پټ كړ. د ماشوم مور كه هر څومره له غلې ښځې څخه خپل ماشوم وغوښت، خو هغې ورنكړ او ويې ويل چې دا زما زوی دی. د ماشوم مور په چيغو چيغو قاضي ته ولاړه او عرض يې وكړ چې يوې ښځې مې ماشوم پټ كړی او نه يې راكوي. قاضي غله ښځه راوغوښته هر څومره پلټنې چې يې ترې وكړې ښځه قانع نه شوه، ويل يې چې دا زما خپل زوی دی، پر ما يې ناحقه دعوه كړې ده.

قاضي وویل: ما یوازې پرېږدئ چې د پرېکړې په اړه فکر وکړم. دواړه ښځې د قاضي له کوټې نه ووتلې. ښه شیبه وروسته قاضي دواړه ښځې راوغوښتلې هغوی ته یې خپله پرېکړه داسې اعلان کړه:

وروسته د ډېر سوچ نه زه دې نتېجې ته ورسېدم چې ماشوم باید دوه ټوټې شي، یوه ټوټه د یوې مور او بله ټوټه د بلې مور. په دې پرېکړې کې به عدل او انصاف پر ځای شي.

قاضي جلات راوغوښت، ویل راشه دا ماشوم دوه ټوټې کړه. کله چې جلات توره په لاس راغی د ماشوم اصلي مور غږ کړ:

قاضي صاحب ماشوم مه دوه ټوټې کوئ، ماشوم زما نه دی، هغې ته یې ورکړئ. قاضي پوه شو چې د ماشوم اصلي مور همدا ده، ځکه چې د خپل زوی مرګ یې نشو زغملای او هغه بله چې د ماشوم اصلي مور نه وه د قاضي پرېکړه یې ومنله.

په دې توګه قاضي ماشوم خپلې اصلي مور ته وسپاره او هغې بلې غلې ښځې ته یې سزا وټاکله.

د متن لنډیز:

د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ فرمایلي دي چې ((جنت د مور تر پښو لاندې دی)). د مور مقام په ټولنه کې تر هر چا لوړ دی او درناوی یې په ټولو لازم دی.

په دې منظومه کیسه کې د مور د مهربانۍ یوه داسې نمونه تاسو ولوسته چې مینه او مهرباني یې له بل چا سره نه شي پرتله کېدای. مور د مینې، محبت او مهربانۍ یوه داسې چینه ده چې دغه مینه او مهرباني یې د زړه په ښخېدونکو وینو کې هم ناړې وهي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په لوړ غږ ولولي او د شعر مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووايي.

۲ــ زده کوونکي دې په متن کې د راغلې کیسې لنډیز په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې په ټولګي کې ولولي.

۳ــ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. یوه ډله دې په شعر کې نومونه او بله ډله دې صفتونه پیداکړي او د ټولګیوالو په وړاندې دې ولولي.

٤ــ له دغې کیسې نه تاسې څه زده کړل، خپل نظر خپلو ټولګیوالو ته څرګند کړئ .

٥ــ په متن کې ارتباطي کلمې پیدا او لست یې کړئ لکه:

کال، پسرلی، هوا

٦ــ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

نیاز　　　بې بها　　　بریا　　　ملغلره

۷ــ زده کوونکي دې د ماشوم په اړه کیسه ولولي او د دغې کیسې لنډ مقصد دې پخپلو خبرو کې ووايي.

کورنۍ دنده

د مور د مهربانیو په اړه مو که کومه کیسه له چا اورېدلې وي او یا مو یاده وي په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ او بله ورځ یې په ټولګي کې ولولئ.

ښوونکی د ټولنې لارښود

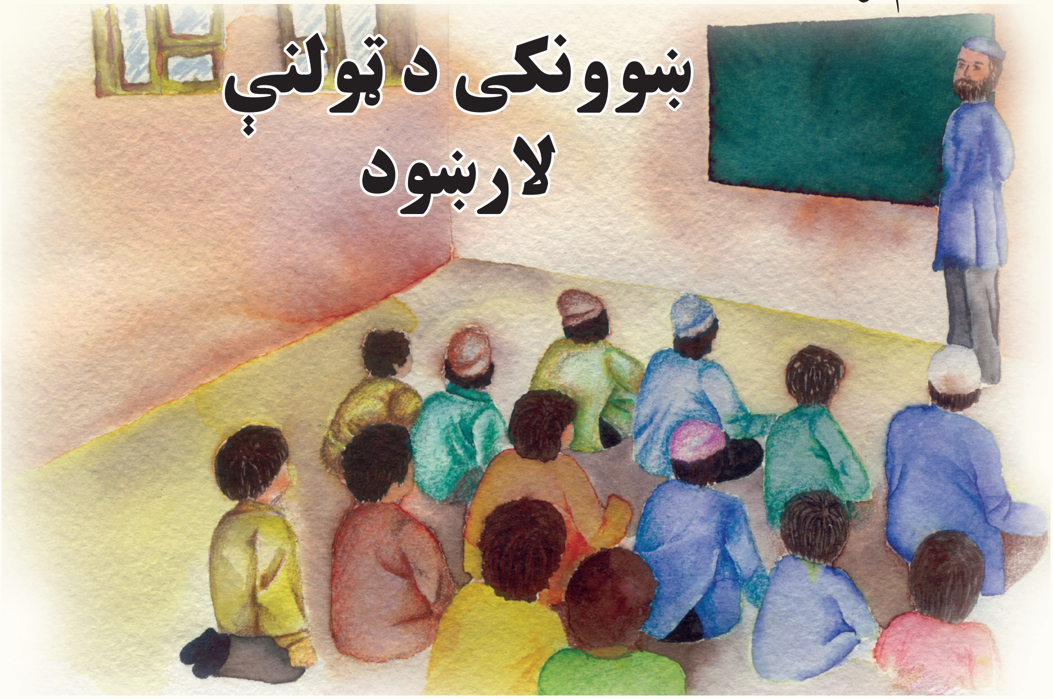

ښوونکی ماشومانو او ځوانانو ته لارښوونه کوي. د پوهې او علم پرګاڼه یې سمبالوي.

د نېکو لاروګټې او د بدو لارو زیانونه ورته بیانوي.

په ننني نړۍ کې هر ډول پرمختګونه او هوساینه په ټولنه کې د انسان د پرله پسې زیار

نتیجه او د ښوونکي برکت دی.

زده کوونکو ته لازمه ده چې د دغه لارښوونکو درناوی او احترام وکړي. په دې درس

کې به د پوهاند رښتین د ژوند له پلوشو څخه د ښوونکي په اړه یو مطلب ولولئ.

- ښوونکی د ټولنې څه ډول معمار دی؟
- ښوونکي زموږ په روزنه کې کومه ونډه لري؟

علم او پوهه يوه رڼا او ځلا ده. ښوونکی او معلم د دغې رڼا خپروونکی دی.

علم او پوهه دودې او ترقی زینه ده او ښوونکی د دغې زينې جوړوونکی دی. علم د تورې تيارې مشال او د عقل د روښانتيا بله ډيوه ده. دغه مشال او ډيوه د ښوونکي د مازغو په رڼا روښانه کېږي. ښوونکی تل د خپل دماغ په ډيوه کې د فکر تيل سېځي، خپل مازغه ويلي کوي، شپې روڼوي، د زړه وينې خوري او په ځان سخته تېروي دا ټول د دې لپاره چې د ناپوهۍ تياره ورکه شي، خلك ښه او بد وپيژني او دښکلي او هوسا ژوند خاوندان شي.

ښوونکی په حقيقت کې د ژوندانه لارښود دی.

پوه، لايق، زيارکښ او زړه سواندي کسان د يو هېواد د لوړتيا او علمي ودې پخې ستنې دي. که دغه ستنې پخې او کلکې نه وي، نو د علم او پوهې ماڼۍ به هم بې کاره او بې خونده وي.

د علم وړانګې د ښوونکو په لاسونو په دنيا کې خپرېږي. د يونان ستر فيلسوف ارسطو د لومړي معلم، ابو نصر فارابي د دويم معلم او ابن سينا د درېيم معلم په نامه يادېږي. غرض دا چې د معلم لقب او نوم يو ستر او درونډ نوم دی. په همدې وجه د ښوونکي مقام په ټولنه کې ډېر لوړ او جګ دی. څومره چې د ښوونکي مقام لوړ دی، نو هغومره يې وظيفه هم درنه او سخته ده. د هرې ټولنې وده او ترقي، پرمختګ او لوړتيا د هغوی د ښوونکو په زيار، کوښښ، اخلاص او له دندې سره په شوق او مينه پورې اړه لري. د يو ولس روښانه سبا د دوی په همت او زحمت پورې تړلی دی. د نن ورځې کوچنيان او ماشومان د دوی په وسيله د سبا ورځې پوهان او لويان کېدای شي.

ښوونکي د يو هېواد د باغ و بڼ مالياران او د نوو بوټو او نيالګيو باغوانان دي. که دوی په خپله وظيفه کې د کوچنيانو په روزنه او پالنه کې لږ غفلت وکړي، نو د وطن د علم او پوهې، ودې او ترقۍ باغ و بڼ به مړاوی او سپېره پاتې شي. ټول ماشومان د ښوونکو سره يو امانت دی د دغه امانت ساتنه، پالنه او روزنه د دوی دنده ده.

د ماشومانو د علم او پوهې زياتول، د دوی د خويونو او اخلاقو سمول، په دوی کې د خپل ملت، خاورې او هېواد مينه اچول او په پای کې له دوی نه د سم فکر او مزغو خاوندان

او غوره سرې جوړول، د ښوونکو دنده ده. دا يو داسې پور دی چې بې له اداکولو څخه په بل هيڅ ډول نه خلاصيږي. تر کومې اندازې چې شاګردان علم او پوهې ته ضرورت لري، هغومره سمې روزنې او پالنې ته هم اړ دي. علم د انسان جوهر او روزنه يې ښکلا او ځلاده. د يو مخلص او پوه ښوونکي وظيفه دا ده چې دغو دواړو خواوو ته پوره پاملرنه وکړي او د خپل هېواد تاند نيالګي داسې وروزي چې هم يې خلک سيوري ته کښېني او هم يې له خوږو مېوو څخه ګټه واخلي.

لنډه دا چې د معلمانو دنده ډېره درنه او مهمه ده، خو ورسره ډېره پاکه او سپېڅلې هم ده. نو ښايي چې ټول ښوونکي په ډېر اخلاص او مينه خپله پاکه وظيفه سر ته ورسوي او د سالمې پوهنې په لوړولو او خپرولوکې شپه او ورځ زيار او کوښښ وکړي.

د متن لنډيز:

د ښوونکي کلمه که څه هم خلکو ته په ښکاره يوه ساده کلمه ښکاري او د ښوونکي دنده يوازې ښوونځي ته په تلو راتلو پورې تړي، خو داسې نه ده.

د ښوونکي دنده ډېره درنه او مهمه ده. مقام يې ډېر لوړ او نوم يې سپېڅلی او مقدس دی. نن ورځ چې په نړۍ کې د ژوند څه پرمختګونه او اسانتياوې وينئ، نو لومړني لارښوونکي يې معلمان دي، ځکه چې د نړۍ پوهان، سياسي څېرې، مخترعين او د هېوادونو واکمنان د ښوونکي د زيار په پايله کې راڅرګند شوي دي. لازمه ده چې د زړه له کومې د ښوونکي درناوی او احترام وشي. ښوونکي ته هم پکار ده چې خپله دنده په دقت، اخلاص، صداقت، سپېڅلتيا او د مسؤوليت له مخې پر مخ بوځي.

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته لوست په وارسره ولولي او په وار سره دې د درس مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي.

۲ـ زده کوونکي دې ستونزمن لغتونه په کتابچو کې ولیکي او بیا دې معنا کړي.

۳ـ زده کوونکي دې له لوست څخه مترادف الفاظ راوباسي او پرتخته دې ولیکي.

٤ـ په لاندې معنا شوو لغتونو کې سم ته (س) او ناسم ته (ن) په پنسل ولیکئ.

- لایق: چارواکی
- زیارکښ: زحمت کښ
- وړانګې: وړیځ
- مشال: څراغ، رڼا
- هوسا: لالهاند
- سپېڅلی: پاک

٦ـ لاندې جملې تکمیل کړئ!

- علم او پوهه یوه .... او .... ده.
- ښوونکی په حقیقت کې د .... لارښود دی.
- د علم وړانګې د .... په لاسونو په .... کې خپرېږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې دښوونکي په اړه په کور کې یوه، یوه لیکنه وکړي چې شپږ کرښې او یا تر دې زیاته وي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

نړیواله ادبي څېره: ټاګور

نړیوال هنرونه او فکرونه نړیوال ارزښت لري. دغه راز هنرونه او فکرونه نړیواله شتمني وي، هر انسان ترې ګټه اخیستلای شي. لیکوال او شاعر چې څه لیکي او څه وایي، د نړیوالې ټولنې لپاره وي، خو د ډېرو لږو فکر او هنر دومره پوخ وي چې نړیوال شهرت ور په برخه کړي.

دغه فکر او هنر هر انسان ته یو ځانګړی پیغام لري. له دغه فکر و هنر څخه بیا هر څوک له خپلې هنري لېوالتیا سره سم خوند اخلي.

په اووم ټولګي کې مو د اندرسن په اړه معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې یوه بله نړیواله څېره ټاګور درپېژنو.

- تاسې کومه نړیوال ادبي شخصیت پېژنۍ په اړه یې خبرې وکړۍ.
- د ټاګور کوم شعر یا کتاب مو لوستی؟

ټاګور یوه نړیواله ادبي څېره ده. ټاګور مشهور شاعر او لیکوال دی. په ډرامه لیکنه کې یې ډېر لوی لاس درلود. ناولونه او داستانونه یې هم لیکلي دي.

ټاګور د ۱۸۶۱ م. کال د می په اوومه د هندوستان د کلکتې په ښار کې زېږېدلی دی. کورنۍ یې شتمنه وه او د علم او هنر له امله یې په بنګال کې ځانګړې شهرت درلود. د ده کورنۍ دلوېدیځ له تمدن سره هم له یوې نیمې پېړۍ را په دې خوا آشنا وه.د خپلو نیکونو علمي، ادبي او هنري میراثونه یې ساتل.

له همدې امله د ټاګور په شخصیت کې زاړه کړه وړه او نوي ښکلا دواړه لیدل کېږي. ټول هندوستان تر اوسه د ټاګور په څېر بل پراخ نظره، خواخوږی او هوښیار ادیب ونه موند.

ټاګور که د خپل وخت د پرمختللي ژوندانه له اسانیتاوو برخمن و، نو د خپل وخت د بې وزلو وګړو له ژوندانه څخه هم ناخبره نه و. هغه دغه دواړه د سر په سترګو لیدلي وو. دغو متضادو زده کړو او تجربو د ټاګور شخصیت ډېر هر اړخیز (جامع) کړ.

رابندر ناتهـ ټاګور د نړۍ بېلا بېلو هېوادونولکه انګلستان، جرمني، امریکا، سیلون، چین، ایټالیې، کاناډا، ویتنام ، کمبود یا، لاوس، برما، روسیې او ایران ته سفرونه کړي دي. په دغو هېوادونو کې یې له ولسمشرانو او وزیرانو رانیولې تر بې وزلو وګړو پورې لیدلي کتلي او د هغو له حال څخه یې ځان خبر کړی دی.

په بېلا بېلو سفرونو کې له بېلا بېلو وګړو سره د هغه اړیکو او لیدنو کتنو هغه ته ډېره تجربه ور په برخه کړه. هغه په لسګونو ډرامې د اشعارو مجموعې، لنډې کیسې او رومانونه لیکلي دي.

د رابندر ناتهـ ټاګور ځینې اثار دادي:

۱ـ د یوه شاعر نکل
۲ـ تصویرونه او سندرې
۳ـ د ځنګل ګل
٤ـ د فطرت انتقام
۵ـ مات زړه
٦ـ د وړکتوب سندرې
۷ـ د اروپایي سیلاني لیکونه
۸ـ د لمر سیوری

۹_ د ماښام سندرې
۱۰_ تېز او تونډ
۱۱_ خطرناك ښكار
۱۲_ د عالمانو پاچا او نور
۱۳_ د سهار سندرې

د رابندر ناتهـ ټاګور ځينې اثار په پښتو ژباړل شوي دي، لكه : كابلي والا، ګيتا نجلي، تاج او ځينې نور. ګيتا نجلي عبدالرؤف بينوا ژباړلې او لومړى ځل په ۱۳۳۶ هـ . ش . كال په كابل كې چاپ شوى دى. د ټاګور ګيتا نجلي نړيوال شهرت لري. او د نوبل نړيواله جايزه يې ګټلې ده.

د ګيتا نجلي د متن څو بېلګې:

هغه وخت چې زما زړه سخت او وچ شي، نو ته پر ما د رحم باران وكړه راشه!

كله چې ژوند محبت له لاسه وركړي؛ نو ته د نغمې په پرده كې راشه! كله چې شاوخوا د هنګامه زېږوونكو مشاغلو شور پورته شي او ما د باندې وباسي، نو ته اى زما د سكوت خاونده! د خپل سكون او آرام سره راشه! كله چې زما بېنوا زړه د زندان په يوه ګوټ كې غلى كښېني؛ نو اى زما پادشاه! ور مات كړه د شاهانه برم او دبدبې سره راشه؛

كله چې زما د زړه پر ارزو باندې د باطلو او هامو غبار پرېوځي نو ته اى يوازې پاكه! اى ته يوازې ويښه! د خپلې برېښنا او تالندې سره راشه!

×××

تا په سيوري كې ځان پټ كړى دى، اې زما ګرانه! ته چېرې د ټولو تر شا ولاړ يې؟ دوى تا ټېل وهي، ستا له څنګه د خاورو پر ډك سړك باندې تېرېږي، او ستا هيڅ خيال نه ساتي.

زه دلته له څو ګړيو راهيسې نذرونه په لاس انتظار كومه، لاروي تېرېږي او يو _ يو ګل مانه اخلي _ اوس نژدې ده چې ټوكرى تشه شي.

د ګهيځ وخت تېر شو او د غرمې هم، د ماښام په سيوري كې زما سترګې له خوبه پټې پټې كېږي. هر څوك خپلو كورو ته ځي، ما وينې راباندې خاندي او ما محجوبوي. زه د

ګداګرې نجلی په شان پلو پر مخ ناسته یم او کله چې دوی ما ویوښتي چې زه څه غواړم؟ نو زه سترګې کښته واچوم او هغو ته هیڅ ځواب نه ورکوم.

اه، رښتیا هم زه هغو ته دا کله ویلای شم چې ((زه تاته انتظار لرم، تا د راتلو وعده کړې ده)) زه له شرمه څنګه ویلای شم چې ((زه بې له دې غربته نور څه جهیز (د ورکولو لپاره نه لرم))

اه، ما دا غرور دخپل زړه په کومې کې پټ کړی دی، زه پر وښو ناسته آسمان ته ګورم، ستا ناڅاپه راتګ په ډېر شان او شوکت په خوب وینم چې: ټولې روڼاوې پرې ځلېږي، ستا د بګۍ زرین بیرغ رپیږي، ټول وګړي حیران ولاړ ګوري چې ته راکوز شې زما لوري ته راځې ددې لپاره چې ما له ځمکې پورته کړې، او یوې داسې بې وزلې نجلی ته د خپل څنګ سره د کښېناستو ځای ورکړې چې له شرم او نخو ته داسې رپېږي لکه د ونې پاڼه چې نسیم ریوي ... ((خو وخت تېرېږي او تر اوسه لا ستا د بګۍ د ارابو آواز نشته؛ ډېر د برم او خوښۍ جلوسونه له خپلو سحر کاریو سره تېر شول ـ آیا ته به هم هغه یې چې د ټولو تر شا په یو سیورې کې پټه خوله ولاړ یې؟ او زه به همدغه یم چې ستا په انتظار کې به ژاړم او په ناکامو ارزوګانو به خپل زړګی ستومانه ساتم؟

د متن لنډیز:

رابندر ناتهـ ټاګور د دیوندر ناتهـ ټاګور زوی دی. په ۱۸۶۱م. کې په کلکته کې زیږیدلی دی. پلار یې لوی شتمن او مذهبي لاربښود (مهاریشي) و. په لندن کې یې د حقوقو په څانګه کې زده کړې کړې وې. آثار یې ډېر لوړ ادبي او هنري ارزښت لري. ځینې کتابونو لکه : ګیتانجلي یې د نوبل جایزه اخیستې ده. ټاګور په ۱۹۰۱م. کال د شانتي نیکیتن بنیاد کښېښود چې بیا په راوروسته کلونو کې په یولوی پوهنتون بدل شو.

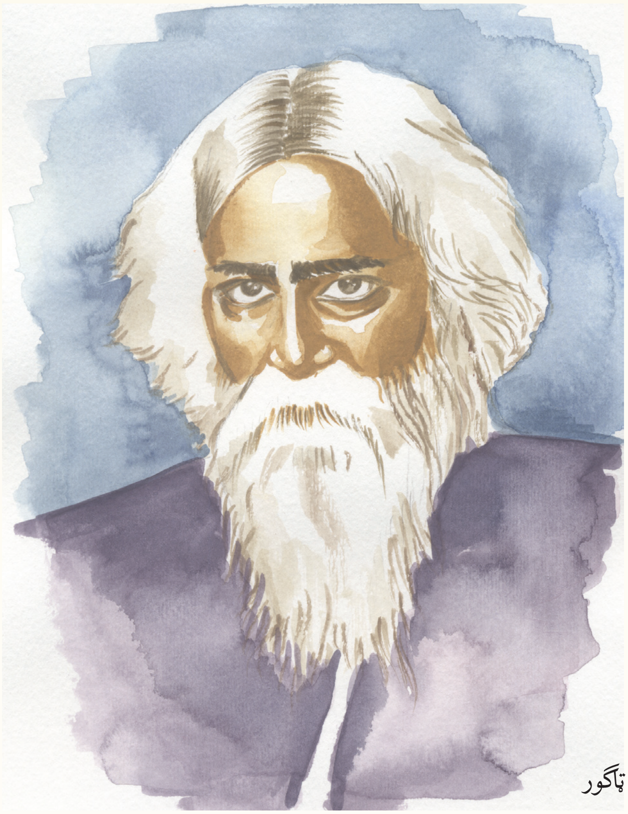
ټاګور

څرګندونې

(۱) نوبل: دا یوه نړیواله ډالۍ (جایزه) ده چې هر کال په بېلا بېلو علمي او ادبي برخو کې خورا مهمو شخصیتونو ته ورکول کېږي.

(۲) شانتي نیکیتن: (دارالامان) د ټاګور پلار د یوندر ناتهـ ټاګور په دغه ځای کې یو باغ جوړ کړ. خلك به د مراقبې او تفکر لپاره ورتلل او د هیڅ دین او مذهب خلك ترې منع نه وو. ټاګور بیا په ۱۹۰۱ م. کال کې دلته یو ښوونځی جوړ کړ چې وروسته په پوهنتون بدل شو او د شانتي نیکیتن په نوم یاد شو.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- را بندر ناتهـ ټاګور د چا زوی او په کوم ځای کې زېږېدلی و؟
- د رابندر ناتهـ ټاګور کوم کتاب د نوبل جايزه اخيستې وه؟
- د رابندر ناتهـ ټاګور د څلورو کتابونو نومونه واخلئ؟
- د ټاګور کورنۍ له مالي پلوه څه ډول وه؟

۲ــ د ګيتا نجلي همدغه نمونه چې دلته راغلې ده ولولئ او پرمفهوم باندې يې وار په وار خبرې وکړئ.

۳ــ په دغو بېلګو کې کوم ډول نومځري پيداکولای شئ، ځانګړي، ملکي، مبهم او نور په نښه يې کړئ.

٤ــ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ:

هنګامه، برم، او هام، محجوب، نخوت

٥ــ ټاګور د کوم ځای شاعر او ليکوال و؟

الف ــ د هندوستان　　ب ــ د بنګال　　ج ــ پاکستان

کورنۍ دنده

د دې لوست له ټول متن څخه ستاينومونه راواخلئ او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ. سباته يې ټولګيوالو ته واوروئ. له دغو ستاينومونو سره د هغوی ضد هم په خپله کتابچه کې وليکئ.

ښکالو

بیان په دوو ډولو کېږي، په نثر او په نظم، د نثر برخه پراخه ده او هر ډول مطلب او پیغامونه پکې په آسانۍ ځای پر ځای کېدای او لوستونکو ته رسېدای شي. همدا لامل دی چې نثري پانګه تر نظمي پانګې ډېره زیاته وي. له بلې خوا نظم ښه یادېږي او په آسانۍ ذهن ته سپارل کېږي. نثرونه بېلا بېل ډولونه لري. یوه ډول ته یې هنري یا ادبي نثر وايي. ادبي نثر هغه وي چې له ژبني هنره پکې کار اخیستل شوی وي. ادبي نثر به هرو مرولوړ پیغام لري، خو د پیغام د بیان لپاره لیکونکی داسې کلمات غوره کوي چې د لوستونکي احساسات او عواطف راوپاروي. ادبي نثر انسان د لورېینې او ښېګڼې لورته هڅوي. په انساني ټولنه کې د مینې، دوستۍ، سولې او امن د رامنځته کېدو غوښتنه کوي.

- که تاسې کوم ادبي نثر لوستی وي نو ووایاست د چا او موضوع یې څه وه؟
- که کومه لنډه کیسه مو لوستې وي، د هغې نثر له نورو عادي نثرونو سره څه توپیر درلود؟

د سپلمۍ لويو لويو ګڼو بوټو او ګورو پاڼو کې، هوسۍ له څر نه سر پورته او شخوند يې بند کړ، غوږونه يې بوخ کړل، حيرانه ودرېدله؛ داسې چې له ځانه نه وه خبره. ملخ د سپلمۍ په پاڼه ورو ورو، غلې غلې راغی، د هوسۍ غوږو ته نژدې شو:

هوسۍ! څه دي؟ ولې حيرانه يې؟ ولې خپه يې؟ او هو! دا اوښکې! ولې واښه نه خورې؟ پسرلی تېر شو... واښه وچ شول څه! ؟ که تږې يې؟

هوسۍ په يوه نېب يوه طرف ته سترګې بکې کړې دي او غوږونه تکۍ.

ملخ بيا وويل: د چا ښکالو ده څه؟

هوسۍ ديکه وخوړه: هو! نه واښه وچ دي او نه تږې يم ښکالو ده. د چا ښکالو! د چا د يا د ښکالو!!

ملخ: پوه نه شوم.

هوسۍ: ته لا نه وې، دا سپلمۍ وړې وړې وې، زه او آشنا مې دلته څرېدو، ښکالو شوه، ما دغه شان غوږونه بوخ کړل، آشنامې دغه شان وويل، همدغه شان لکه تا چې وويل...ډېر شو... موږ ټوپ کړ، زه ليرې لاړم. اه ... پل مې واخيست، وينې پسې لاړم آن د پاچا تر باغه ... د پاچا د زوی سر کلي و... سندرې ويل کېدې، غوښې وريتېدې، بېګمې خندېدې. ملکه په تخت ناسته وه، زما د سترګو په اوښکو پوه شوه، لکه چې ته پوه شوې. اخر زنانه عالم و. ما وويل بي بي مېرمنې! زما د آشنا تيکې ستا باورچي خانه کې وريتېږي، خو دا څرمن يې ماته راکړه. زه به يې په يوه ونه کې اويزانده کړم... ورته به ګورم د زړه سود به پرې کوم.

ملکې وويل: نه څرمن تاته نه شي درکولی. سوېلو وويل: نه، هيڅېږې نه! دې نه به موږ تمبل جوړوو.

ګوره غوږ کېږده! نن د هغه پاچا د زوی سنت ګيري ده ... تمبل وهلی شي. دغه آواز اورې؟ دا زما د آشنا د څرمنې تمبل دی... په ما يې آواز خوږ لګي. زما پرې سود کېږي. ښکالو ده... زه پرې پوهېږم، ته پرې نه پوهېږې... سود پرې کوم سود!!

((سيد راحت زاخېلي))

د متن لنډيز:

پورتنۍ کيسه د هوسۍ او ملخ ترمنځ د پوښتنو او ځوابونو په بڼه راغلې ده. کيسه داسې ده چې هوسۍ او ملخ په يوه ځړځای کې اوسېږي. هوسۍ څه ښکالو اوري، يو دم تېر يادونه ور په زړه کېږي. غوني يې ځيږ شي. د هماغه دېز انګازې يې يو ځل بيا په ذهن کې راغبرګې شي چې د ژوندانه ګران ملګری يې ترې جلا کړی و.

هوسۍ ملخ ته خپله پخوانۍ کيسه کوي. وايي چې زه او يار مې يوه ورځ همداسې په دې ځای کې څرېدو چې څه ښکالو شوه، يو ناڅاپه ډز شو ما لېرې منډه کړه چې ګورم ملګری مې نه و. بېرته راوګرځېدم منډ مې واخيست او د پاچا تر کوره لاړم. ګورم چې د ملګري غوښه مې پخېږي، له ملکې نه مې وغوښتل چې د ملګري څرمن مې راکړي او د يادګار په توګه به يې په يوه ونه کې ځوړنده کړم، د زړه سود به پرې کوم، خو ملکې انکار وکړ او ويې ويل چې له دې څرمنې نه موږ تمبل (چمبه) جوړوو.

اوس د پاچا د زوی سنت ګري ده، له هغې څرمنې نه يې تمبل جوړ کړی، د پاچا د زوی په سنت ګرۍ کې وهل کېږي او زما پر زړه د خپل يار او اشنا يادونه راورېږي.

د ليکوال پېژندګلوی:

سيد راحت زاخيلي دسيد فريح الله زوی، په ۱۳۰۳ هـ . ق. کال د نوښار په زاخيلو کې زېږېدلی دی. زاخيلی غښتلی ليکوال او ملی شاعر و. د ژبارې په فن کې يې هم پوخ لاس درلود. په ناول او لنډه کيسه ليکنه کې يې ډېر شهرت درلود. د پېښور لومړنی پښتو اخبار ((افغان)) د ده په اهتمام راوتلی دی. د ډېرو کتابونو لکه ماه رخ، لغات افغاني، تاريخ افغانستان، د حضرت علي کرم الله وجههُ اقوال، شلېدلې پڼه، د زړه درد، داغستان او د نورو اثارو ليکوال دی. په ۱۳۸۳ هـ . ق. کې يې له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړي دي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بیا دې په وارسره د کیسې مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي.

۲ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- کیسه د څه شي په اړه ده؟
- په کیسه کې کوم کرکټرونه راغلي دي؟
- د کیسې پېښه څه ډول ده؟

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

ـ ښکالو ـ سپلمۍ ـ نیب ـ بکې ـتکۍ

٤ـ که د زده کوونکو دغې کیسې ته ورته کومه کیسه په یاد وي په ټولګي کې دې په لوړ غږ ووايي.

۵ـ زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي: یوه ډله دې په متن کې نومونه، بله ډله صفتونه او دریمه ډله دې ضمیرونه پیدا کړي او بیا دې د هرې ډلې استازی په ټولګي کې په وار سره د لست له مخې ووايي.

٦ـ زده کوونکي دې په لوړ غږ کیسه داسې ووايي چې د آواز اوچتول، نرمول او وقفه (ځنډ) په نظر کې وساتي. نور زده کوونکي دې لوستل وڅاري.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه په کور کې د کوم لیکوال یوه لنډه کیسه خوښه او په کتابچه کې دې ولیکي یا دې له مور او پلار، نیا او نیکه څخه کومه کیسه واوري او د هغې لنډیز دې په کتابچه کې ولیکي.

یوویشتم لوست

مور، ولې کیسې لولو؟

له خپل مور و پلار، مشرانو او همزولو څخه به مو ډېرې کیسې اورېدلې وي. ساعت به مو پرې تېر شوی او خوند به مو ترې اخیستی وي. پر ساعت تېرۍ او خوند اخیستو سربېره کیسې نورې ښېګڼې هم لري. په کیسو کې روزنيز، اخلاقي او معلوماتي مفاهیم هم نغښتي وي. له کیسو څخه موږ روزنېزې، اخلاقي او معلوماتي ښېګڼې هم تر لاسه کولای شو.

ځینې کیسې په یوه ولس یا یوې ژبې پورې اړه لري، خو ځینې کیسې بیا په ګڼو ولسونو او ګڼو ژبو کې شریکې وي. که کیسه په یوه ولس یا یوې ژبې پورې هم اړه ولري، نو ډېرې داسې روزنیزې او اخلاقي ښېګڼې پکې وي چې ټول ولسونه ترې د خپل ژوندانه لپاره ګټه اخیستلای شي.

- کیسې څه ښېګڼې لري؟
- له کیسو نه څه زده کوو؟

حکایت

یو عالم د یو پاچا په وړاندې خبرې کولې. ناګهانه یې د خبرو په منځ کې وویل چې په هندوستان کې یوه ونه ده که د هغې ونې مېوه څوك وخوري نو هغه سړی به زوړ نه شي او نه به مړ شي. پاچا چې دا خبره واورېدله، نو په هغه ونې باندې مین شو، سودا واخیست چې دا به څه رنګه پیدا شي. لیکن د هغه عالم نه یې پوښتنه نه کوله چې دا ونه به چېرته وي او څنګه به وي. مګر چې د ده پرې ډېر باور و، هغه سړی یې په طرف د هندوستان رخصت کړ او ډېر مال یې ورته ورکړ، ورته یې وویل چې دا دولت لګوه او نور به هم درلېږم، خو هله بېرته راځه چې ماته د دغې ونې مېوه راوړې.

قاصد روان شو چې هندوستان ته ورسېده، نو له خلکو نه به یې هر ځای پوښتنه کوله او ویل به یې چې هغه ونه په کوم ځای کې ده چې سړی یې مېوه وخوري، نو بیا همېشه ژوندی وي او هیچرې نه زړېږي چې خلکو به دا خبره واورېدله، نو چا به ور پورې خندل چا به ورپورې ټوکې کولې، چا به ویل چې دا لیونی شوی دی، چا به ویل چې موږ ته معلومه نه ده مګر چې دا سړی ورپسې ګرځي، نو معلومېږي چې دا به رښتیا چېرته وي. چا به ویل چې په پلانې ځنګل کې که چېرې وي، نو وي به او بل ځای مې ګومان نه کېږي چې ګوندې پیدا شي. چا به ویل چې په پلانې ځنګل کې یوه لویه ونه ده چې سر یې چا ته نه ښکارېږي او بېخ یې هم نه معلومېږي او مېوه یې هم چا له په لاس نه ورځي که چېرې هغه وي نو شك نشته.

هر چا به ورپورې مسخرې کولې او دی غریب به په ځنګلونو ، غرونو ، میرو او په بیابانونو ګرځېده. حاصل دا دی چې یو خوا بل خوا وړاندې وروسته ښکته پورته ډېر طلب یې وکړ، مګر هیڅ په حال پوه نه شو، نو بېرته راوګرځېده چې وطن ته راته ډېر خپه و او له ځان سره یې ویل چې پاچا ته به څه عذر کوم. په یو ځای کې یې شپه شوه په هغه ځای کې یې واورېده، یو سړي وویل چې زموږ په دې کلي کې لوی عالم دی او بې شانه ښه سړی دی.

قاصد په زړه کې وویل چې باړې ورشم که څه دعا راته وکړي، نو دستي پاڅېد هغه عالم ته ورغی چې ملاقات یې ورسره وشو، نو ورته ویې ویل چې صاحبه دعا راته وکړه چې ایمان مې خدای ﷻ سلامت کړي او په خیر سره وطن ته ورسېږم. هغه دعا ورته وکړله او بیا یې ترې پوښتنه وکړه چې چېرته تللی وې.

قاصد ورته دا ټوله کیسه وویله. عالم چې واورېده، نو ورته یې وویل چې تاسو د هغه خپل عالم په خبره نه یې پوه شوي. هغه ونه بله نه ده هغه ونه د علم ده یعنې د علم مېوه چې څوك وخوري، نو هغه سړی به همېشه ژوندی وي او د همېشه ژوندون څه معنا ده، هغه معنا دا ده چې خدای ﷻ وپېژني، نېکي بدي ورته معلومه شي، د نېکۍ عمل کوي او له بدۍ نه ځان ساتي، کتابونه تصنیف کاندې شاګردان ترې پاتې شي، نو هغه‌و که دا سړی په تن مړ هم شي هیڅ غم یې نشته، ځکه چې هلته یې روح ژوندی وي او دلته یې نوم ژوندی وي او ثواب یې داسې کېږي، لکه یو ژوندی سړی چې نېکي کوي او ثواب یې کېږي.

قاصد ورته وویل چې صاحبه موږ هم دومره پوهېږو، نادانان نه یو که چېرې هغه علم یاد کړی وی، خو موږ به پوه شوي وو چې علم وایي، ولې هغه د ټولو خلکو د وړاندې ونه یاده کړې ده او په دې خو هرڅوك پوهېږي چې علم د یو څیز نوم دی او ونه د بل څیز.

هغه عالم وویل چې ته بیا پوه نه شوې، تا له مثال په کار دی چې ښه پوه شې. ګوره یو سړی وي نو د چا پلار وي او د چا زوی وي او د چا لمسی وي او د چا نیکه وي او د چا خوریی وي او د چا ماما وي او د چا تره وي او د چا وراره وي او د چا تروړزی وي او د چا تربور وي او د چا ورور وي او د چا آشنا وي او د چا دښمن وي او د چا دوست وي، نو اوس ته ګوره همدغه یو سړی دی او هر نوم له دې نومونو چې په خپل ځای کې ورته څوك وایي، نو ویلی شي که نه شي؟

قاصد وویل چې بېشکه ویلی شي. نو هغه عالم وویل چې داسې علم ته هم دواړه نومه ویلی شي. که دې خوښه وي نو ورته علم وایه او که دې خوښه وي، نو ورته د ژوندانه ونه وایه، دواړه نومونه یې برابر دي هیڅ فرق په کې نشته.

قاصد چې دا خبرې واورېدلې تسلي يې د زړه وشوله او له عالم نه يې رخصت واخيست او د خپل کور په طرف راروان شو چې ښار ته ورسېده پاچا ورته په امېد کې و چې دربار له ورغی پاچا ترې پوښتنه وکړله، ويل يې چې ووايه مېوه دې ومونده او که نه دې ده مونده؟

قاصد ورته له سره کيسه شروع کړله، خپل ربړېدل او په ملکونو او په غرونو او په بيابانونو گرځېدل او د خلکو مسخرې کول ټول حال يې ورته بيان کړ. چې پاچا واورېده، نو ډېر خپه شو، ويې ويل چې ستا ربړ عبث شو او زما مطلب و نه شو. پس له هغه قاصد ورته د هغه عالم خبره په ښه شان سره ښېله ښېله، جدا جدا واوروله. چې پاچا واورېدله ډېر خوشحال شو او قاصد له يې د گرځېدلو له مشقت نه دوه برابره دولت ورکړ او پس له هغه باقي عمر د علم او د عالمانو په ساتنه او په پالنه کې شو او حکم يې وکړ چې هرڅوك دې واوري چې علم نه په واړه دی او نه په زاړه دی، خو زده کړه دې کوي که لوی وي او که وړکی وي.

((مولوي احمد))

د متن لنډيز:

دغه کيسه د علم او پوهې د ارزښت په اړه ده. په کيسه کې چې کومه ونه ياده شوې د هغې نه موخه علم او پوهه ده چې علم نه زړېږي او تل تر تله وي. که يو عالم له ژونده سترگې پټې کړي بيا هم د خپل علم له امله يادېږي. او نوم او ياد يې په کتابونو او د شاگردانو په ذهنونو او ژبو کې گرځي او دغسې عالمان او پوهان د خپل علم له برکته تر پېړيو، پېړيو پورې ژوندي وي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې کیسه په چوپه خوله ولولي او بیا دې مقصد په ټولګي کې ووایي.
۲ـ زده کوونکي دې د کیسې یو یو پراګراف په وار سره ولولي او خبرې دې پرې وکړي.
۳ـ زده کوونکي دې د کیسې مطلب په خو لنډو کرښو کې ولیکي او په ټولګي کې دې په وار سره ووایي.
٤ـ زده کوونکي دې په لاندې پاراګراف کې نومونه په نښه کړي او ودې وایي چې کوم ډول نومونه دي:

ګوره یو سړی وي، نو د چا پلار وي او د چا زوی وي او د چا لمسی وي او د چا نیکه وي او د چا خوریی وي او د چا ماما وي او د چا تره وي او دچا وراره وي او د چا تروړزی وي او د چا دښمن وي او د چا دوست وي.

٥ـ زده کوونکي دې په کیسه کې نومځري (ضمیرونه) پیداکړي چې کوم ډول نومځري پکې راغلي دي؟
٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- قاصد ولې په ځنګلونو کې ګرځیده؟
- پاچا قاصد په څه شي پسې لیږلی و؟
- قاصد د پاچا لپاره څه راوړل؟
- پاچا د قاصد له خبرو نه وروسته څه پریکړه وکړه؟

۷ـ زده کوونکي دې د کیسې ځایونه او اشخاص په ګوته کړي چې کوم ځایونه او کوم اشخاص په کیسه کې راغلي دي؟

زده کوونکي دې لاندینۍ کیسه په کور کې په غور سره ولولي، لنډ مطلب دې په خپلو کتابچو کې ولیکي او سبا ته دې د ټولګیوالو په وړاندې واوروي.

وایي چې اوښ، غویی او پسه سره ملګري شول په لاره روان وو، د وښو یوه ګیډۍ یې وموندله. پسه وویل چې دا واښه لږ دي ټول پرې نه مړېږو، که یې وویشو، نو د یوه کار هم پرې نه کېږي. ښه به دا وي چې په موږ کې کوم چې مشر وي همغه دې وخوري، ځکه چې مشر په هر ځای کې د عزت وړ او حقدار وي.
اوس نو راځئ چې د خپل عمر زیاتوالی ثابت کړو. پسه وویل: چې زما تاریخ تر ټولو زیات دی، ځکه چې د هغه پسه سره د خپلوۍ اړیکه لرم چې د حضرت ابراهیم علیه‌السلام لپاره د جنت نه رالېږل شوی و، نو دا واښه زما حق دی، تاسو دواړه باید صبر وکړئ.
غویي وویل: چې ته خو تر ما ډېر کشر یې زه د هغو غوایانو تربور یم چې حضرت آدم علیه‌السلام په لومړي ځل په جغ تړلي وو او ځمکه یې پرې قلبه کړې وه، نو له دې امله دا واښه زما حق دی، زه تر تاسو دواړو مشر یم.
په دې وخت کې اوښ غړانګه کښته کړه او د وښو ګیډۍ یې په خوله کې اوچته کړه او وېې ویل: چې زما خو د عمر تاریخ ثابتولو ته څه اړتیا نشته؛ ځکه هر چا ته معلومه ده چې زه له بدنه لوی او غټ یم او بل خوک په لوی والي او ځواک کې د ځان جوګه نه وینم، نو ښکاره خبره ده چې په عمر کې هم تر تاسو زیات او پخوانی یم. دا ګیډۍ زما حق دی، باید زه یې وخورم.

چې د چا وي د لاسونو زور قوت
هغه کله د حساب لري حاجت

دوه ویشتم لوست

خوږ ژبی شاعر سید حسن خان

د پښتو ادب معاصره دوره ډېر نومیالي لیکوالان او شاعران لري. دغو نومیالیو هر یو په خپل وار د خپلو شعرونو او لیکنو له لارې د ټولنې دردونو ته انعکاس ورکړی او د اصلاح او سمون لپاره یې شعرونه ویلي او په نثر کې یې لیکنې کړې دي.

د دغو نومیالیو لیکوالو او شاعرانو د فکر او ادب ذخیره موږ ته د کتابونو په شکل پاتې ده او زموږ د معاصر ادب یوه لویه ذخیره ده. په دغه ډله کې یو هم سید حسن خان دی چې په دې لوست کې به یې وپېژنو.

۱ـ په معاصرو شاعرانو کې کوم شاعران پېژنئ؟

۲ـ د خوږ ژبي شاعر سید حسن په اړه معلومات لرئ؟

سید حسن خان ((حسن)) د سید حسین پاچا زوی د کونړ له سیدانو څخه و. په ۱۲۷۰ هـ . ش . کال د لغمان په چار باغ کې زیږیدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې په خصوصي توګه سرته رسولې وې. بیا یې نورې زده کړې په عسکري ښوونځي کې پای ته ورسولې او د هغه وخت د حرب په وزارت کې یې خپله دنده پیل کړه چې د ژوند په وروستیو کې یې د فرقه مشر په رتبه د حرب په وزارت کې د حربي رئیس په حیث کار کاوه.

ښاغلی سید حسن که څه هم په عسکري چارو کې بوخت و، خو د ځانګړې مطالعې له لارې یې په ډېرو مسایلو کې ژور معلومات درلودل. همدارنګه له پښتو ژبې او ادب سره یې زیاته مینه وه او په پښتو شعر کې د لومړۍ ډلې په شاعرانو کې حسابېده. د سیدحسن د شعر ژبه روانه، خوږه او شعر یې په نادرو خیالاتو او مفاهیمو ښکلی و.

په شعر کې یې انتقادي مضمونونه هم زیات وو. د پښتو له پخواني ادب سره یې هم ژوره مینه لرله، تل یې مطالعه کوله. دغه شعر یې د لوړ خیال او ژور فکر څرګنده نمونه ده:

شانې سنا سر دې په سل ځایه اره شي
راوړه تا پرېشانۍ د زلفو کور ته
هوسۍ غوټه کړه خپل مشک د زړه په ناف کې
چې د سنا د زلفو بوی خور شو هر لور ته

د غازي امان الله خان له واکمنۍ څخه وروسته چې په هېواد کې کورنۍ اړو دوړ رامنځ ته شو، سید حسن خان په ننګرهار کې د ((کور غم)) په نامه یو اخبار راوایست. هغه د ملي یووالي ټینګ پلوی و چې دغه پیغام یې د هېواد د بقا سره تړلی ګاڼه او په خپلو شعرونو کې یې خلکو ته رساوه.

وي چې غونډ شئ متفق شئ
ټول وطن به مسخر شي ستا سي زور ته
کنه خوار ذلیل به ګرځئ په دنیا کې
نشانه به شئ د ټول عالم پیغور ته

لکه څنګه چې د نوموړي لوړه او خوږه شعري طبعه وه، همداسې په مجلسونو کې هم ډېر صمیمي و. مجلس یې خوږ او بې تکلفه و. ښاغلی عبد الرؤف بېنوا د سید حسن خان د شعر په اړه داسې وایي:

((د ده اشعار زیاتره اصلاحي، تنقیدي او نهضتي روح لري او د وطن خواهی لوړ احساس پکې ځلېږي. د ده له اشعارو څخه څرګندېږي چې ده غوښتي دي چې پخپلو سوځوونکو اشعارو ولس راوېښ او د هغوی د افکارو لاره اصلاح کړي. حتٰی کله کله په ډېرو سختو او درشتو الفاظو د قوم نا اهلان تنبیه کوي.))

څرنګه چې دی یو مبارز و، نو تل یې د استبداد په وړاندې دریغ لاره. له دې امله یې د ژوند ډېره برخه د وخت په زندانونو کې تېره کړه.

دغه خوږ ژبی او نومیالی شاعر په ۱۳۱۹ هـ . ش . کال په کابل کې وفات شو.

د سید حسن خان حسن د کلام نمونه داده:

په نغمه لکه بلبل غږېدل زده کړه
په خوله وینا د ګل له بلبل زده کړه
رخت په سر کړه له غنچې نه رابهر شه
په هوا لکه وږمه چلېدل زده کړه
د اغزي په څېر د ګل سره همراز شه
په ځیره صورت د ګلو ساتل زده کړه
نسترن شه په اغوش سرو ازاد کړه

په هر بوټي د گلشن تاوېدل زده کړه
رژېدو له وېرې نه غوړېږي ولې
اندېښنه پرېږده غوټي توکل زده کړه
کوزني مرغه په شان به څومره ژوند کړې
د شاهين په دود ازاد الوتل زده کړه
که د نورو اسايش او ارام غواړې
گهوارې غوندې د ځان کړېدل زده کړه
گړندی شه کاروان هی کړه منزل لنډ دی
د جرس په اواز تلل او راتلل زده کړه
راحت پرېږده زحمت واخله سيد حسنه!
د وطن په درد و غم ژړېدل زده کړه

د متن لنډيز:

سيد حسن خان حسن د پښتو ژبې نوميالی شاعر و. په عسکري چارو کې د حرب رئيس و. اصلي ځای يې کونړ او په لغمان او کابل کې اوسېده. د ملي احساس خاوند او په وطن مين شاعر و چې شعرونو يې انتقادي او اصلاحي بڼه درلوده. په شعر کې يې هنري اړخ هم پياوړی و. سيد حسن خان په معاصره دوره کې هغه شاعر و چې د شعر پيغام يې په ښکلې هنري جامه کې رانغښتی و.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- سید حسن خان د کومې دورې شاعر و؟
- د سید حسن خان د شعر پیغام څه و؟
- سید حسن خان څه دنده درلوده؟

۲ـ زده کوونکي دې په وار سره شعر ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې د سید حسن خان د شاعرۍ مهم ټکي په یو، یو پراګراف کې ولیکي او بیا دې په وار سره په ټولګي کې ووايي.

۴ـ زده کوونکي دې په لاندې بیتونو خبرې وکړي او هر یو دې خپل نظر څرګند کړي:

رژېدو له وېرې نه غورېږي ولې
اندېښنه پرېږده غوټۍ توکل زده کړه
کورني مرغه په شان به څومره ژوند کړې
د شاهین په دود ازاد الوتل زده کړه
که د نورو اسایش او ارام غواړې
ګهوارې غوندې د ځان کړېدل زده کړه

۵ـ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ:

۱ـ انعکاس ۲ـ حرب ۳ـ درشت ۴ـ نااهلان

۵ـ اسایش ۶ـ ګهواره ۷ـ جرس ۸ـ استبداد

۹ـ مبارز ۱۰ـ دریغ

۶ـ په لاندې جملو کې کوم نومځري (ضميرونه) راغلي دي، په نښه يې کړئ:

- زه بل قلم درکوم.
- ستا بکس مې هيڅ په کار نه دی.
- څوك به زما د پوښتنې ځواب ووايي؟
- نور مېلمانه هم راغلل.

ولې درس وايو؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د سيد حسن خان حسن د شعر لاندې بيتونه په کور کې ولولي او د هغو مفهوم دې په خو کرښو کې وليکي او بله ورځ دې هغه په ټولګي کې واوروي.

که د نورو اسايش او ارام غواړې
ګهوارې غوندې د ځان کړېدل زده کړه
ګرندی شه کاروان هی کړه منزل لنډ دی
د جرس په اواز تلل او راتلل زده کړه
راحت پرېږده زحمت واخله سيد حسنه!
د وطن په درد و غم ژړېدل زده کړه

د اپينو زيانونه

نشه د اسلام په سپېڅلي دين کې حرامه بلل شوې ده. هر ډول نشه د بدن ذهني او بدني ځواک او توان له منځه وړي. له همدې امله معتادين د ټولنې په اوږو بار کېږي او کله کله ناوړه کارونو ته هم لاس اچوي. نشه په ټولنه کې د سړي اعتبار کموي او خلک پرې بې باوره وي. د نشه يي توکو کارول معيوبيت رامنځته کوي او کله د مرگ سبب هم کېږي.

د نشه يي توکو ډولونه زيات دي چې يو ډول يې اپين دي په دې درس کې د اپينو د استعمال زيانونه تاسو ته درپېژنو.

پوښتنې

- اپین څه شی دی او څرنګه لاس ته راځي؟
- آیا له اپینو څخه ګټه هم اخیستل کېږي؟
- د اپینو د صحي یا جسمي زیانونو په اړه معلومات ورکړئ؟

اپین یوه تور بخنه نسواري ماده ده چې د یوه بوټي له شیرې څخه چې کوکنار نومېږي لاس ته راځي. د انسانانو معلومات د اپینو او د هغه د طبي تاثیراتو په اړه کم تر کمه څلور سوه کاله مخکې تر مېلاده رسي. په ځینو سر چینو کې داسې راځي چې په اروپا کې مجاریان لومړني کسان وو چې د کوکنارو له بوټي سره یې آشنایي پیدا کړې وه. وروسته بیا د رومیانو او یونانیانو په لیکنو او آثارو کې د خشخاشو یادونه شوې ده. د اسلامي تمدن په دوران کې هم ځینو شاعرانو په خپلو شعرونو کې د اپینو نوم یاد کړی دی او ځینو پوهانو او طبیبانو لکه بلخي ابو علي سینا او محمد زکریا رازي د بېلابېلو ناروغیو د درملنې لپاره له اپینو څخه په ډېره کمه اندازه استفاده کړې ده.

که څه هم اپین په طبابت کې په یوه ټاکلې فیصدۍ د دردونو د تسکین لپاره د ځینو دواګانو په جوړښت کې کارول کېږي، خو د نومړو دواګانو استعمال د ډاکټر له اجازې پرته زیات خطر ناک او د بېلا بېلو ناروغیو لکه: سرطاني ناروغیو، مسمومیتونو او حتٰی د مړینې لامل ګرځېدای شي.

د اپینو استعمال په لومړي سر کې په معتاد سړي کې یو ډول کاذبه خوشحالي منځته راوړي، خو له څنډه وروسته استعمالوونکی شخص ستړیا، زړه بدي او مسمومیت احساسوي. تریاکي کسان تل له یوه سخت او مزمن مسمومیت سره مخ وي چې دغه مسمومیت کله ناکله د مړینې لامل هم ګرځي.

د اپینو او نورو نشه یي توکو استعمال د ملیونونو انسانانو د تباهۍ سبب ګرځي او په ټولنه کې اخلاقي انحطاط او ټولنیز ناورین رامنځته کوي، حال دا چې د مخدره توکو د کرکیلې او قاچاقوګټې د یو شمېر بد مرغو، حریصو او ماده پرستو عناصرو جیب ته ځي چې تل د خپلو شخصي ګټو فکر کوي. د اپینو استعمال او قاچاق په یوه ټولنه کې د ډېرو لویو جرمونو لکه غلا، وژنې، لوټمارۍ، تېرې او نورو سلګونو فسادونو لامل ګرځي.

د اپینو روغتیایي او روحي زیانونه:

د اپینو استعمال بېلا بېل زیانونه لري، خو څو خطرناک ضررونه یې دا دي:

١ـ مسمومیت

٢ـ د زړه ناروغي

٣ـ ډنګر توب او د بدن عمومي کمزوري

٤ـ د سږو سرطان

٥ـ د بدن د وزن کموالی

٦ـ د حافظې کمزوري

٧ـ د ستړیا احساس

٨ـ د جنسي میل کمزوري.

د لوست اصلي پيغام:

اپين يو ډول نشه يي توکی دی چې استعمال يې د ښېلا ښېلو ناروغيو، لکه: سرطان، زيږي، د زړه دربډنې، د وينې د فشار، خپګان او د انزوا سبب ګرځېدای شي او ټولنه د ناورين او نابودۍ کندې ته غورځوي.

څرګندوني

١ـ مسموميت: زهرجن کېدل

٢ـ د حافظې کمزوري: د خبرې هېرول

٣ـ مزمن مسموميت: په دوامداره توګه د بدن زهرجن کېدل.

٤ـ اخلاقي انحطاط: اخلاقي کمزورتيا

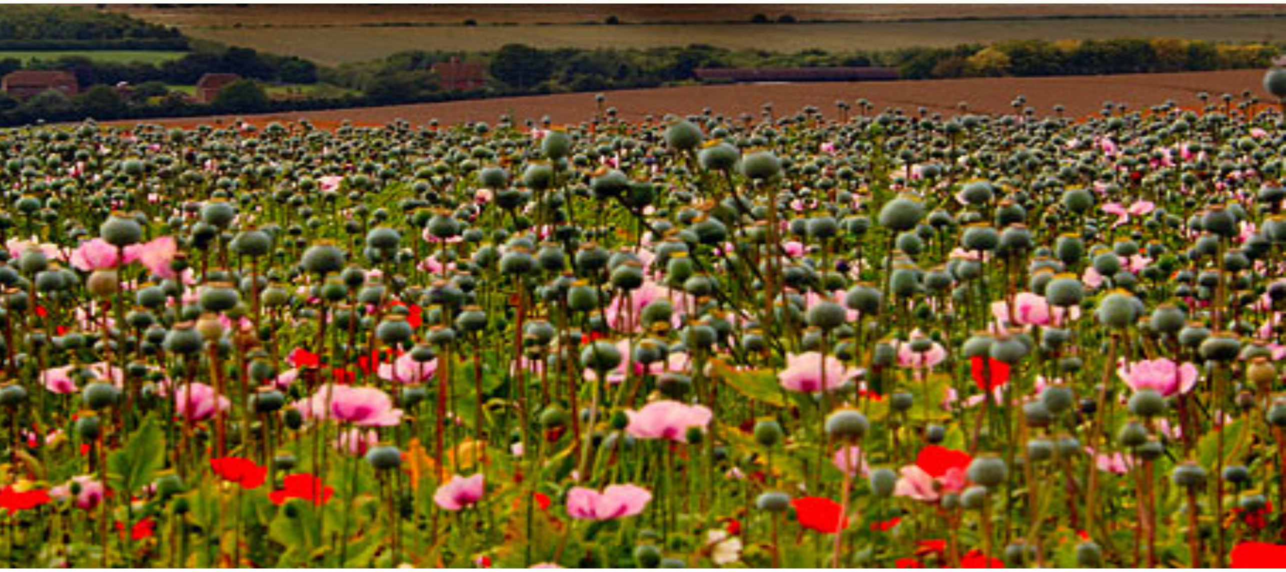

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د مخدره توکو استعمال څه ډول زیانونه منځ ته راوړي؟
- د مخدره توکو روحي او ځاني زیانونه وواياست؟

۲ـ زده کوونکي دې متن په اوچت آواز ولولي او د درس مفهوم دې په لنډو ټکو کې ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱ـ معتاد ۲ـ کاذب ۳ـ مزمن ٤ـ ناورين ٥ـ انزوا

٤ـ زده کوونکي دې سم ځواب په پنسل په نښه کړي:

- د اپینو استعمال:

الف: بدن قوي کوي

ب: حافظه قوي کوي

ج: د زړه ناروغي رامنځته کوي.

٥ـ زده کوونکي دې ناسم ځواب په نښه کړي:

د اپینو کارول:

۱ـ مسمومیت رامنځته کوي.

۲ـ بدن ډنګر او کمزوری کوي.

۳ـ د سږو سرطان رامنځته کوي.

٤ـ حافظه غبنتلې کوي.

٦ـ زده کوونکي دې په وارسره د اپینو د استعمال زیانونه څرګند او وشمېري.

زده کوونکي دې په خپل چم او ګاونډ کې وګوري، که کوم معتاد وي د هغه په اړه دې څو کرښې وليکي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

يا:

زده کوونکي دې د نشې په اړه يوه رښتينې کيسه وليکي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

روږدی او دارو

د يوه روغتون رئيس د روغتون کتنه کوله، په يوه واټ کې و چې د يوه ناروغ زګېروي يې واورېدل. ورنژدې شو، تر روغبړ وروسته يې ترې وپوښتل:

نن دې دارو خوړلې دي؟

ناروغ وويل: نه ځار دې شم! دارو يې را نه کړل.

رئيس په ډېره غوسه نرس ته غږ کړ، ورته ويې ويل: ولې دې نن دارو نه دي ورکړي؟

نرس له ناروغه پوښتنه وکړه، ګولۍ دې خوړلې دي؟ ناروغ وويل: هو! بيا يې ترې وپوښتل پېچکاري يې درته کړې ده؟

ناروغ وويل هو! په دې وخت کې رئيس ناروغ ته وويل: ښه نو لکه چې دا ګولۍ او پېچکاري دارو نه دي؟!

نرس وويل: ښاغلی ډاکټر صاحب دا ناروغ روږدی دی او يوازې ((اپين)) دارو ګڼي.

عبدالرحمان بابا

په پښتو شاعرانو کې تر ټولو مقبول یا ډېر منلی شاعر څوک دی؟
د پښتو ادبیاتو د تاریخ په منځنۍ (کلاسیکه) دوره کې ډېر ښه او غوره شاعران تېر شوي دي چې یو یې عبدالرحمان بابا دی. په پښتو شاعرانو کې چې کوم عام مقبولیت او درناوی د عبدالرحمان بابا په برخه دی، تر دې وخته د بل هیڅ شاعر نه دی په برخه شوی.
په اووم ټولګي کې مو د همدغې دورې یو بل مشهور شاعر عبدالقادر خټک وپېژانده، په دې لوست کې به د عبدالرحمان بابا په اړه ولولئ.

- د عبدالرحمان بابا په اړه څه معلومات لرئ؟
- ولې عبدالرحمان بابا په ولس کې زيات مشهور دی؟

نومیالی عارف، مشهور صوفي او خوږ ژبی شاعر عبدالرحمان بابا د عبدالستار زوی دی. عبدالرحمان بابا په ۱۰٤۲ هـ . ق . کې د پېښور ښار ته نژدې په بهادر کلي کې زیږېدلی دی.

له زیات ټولنیز مقبولیت او ادبي شهرت سره سره د رحمان بابا د ژوندانه په اړه هر اړخیز معلومات نشته. که څه هم د خلکو په منځ کې د هغه د ژوند پېښو په اړه ځینې شفاهي روایات او کیسې شته، خو د مستندو او باوري منابعو د نشتوالي له امله هغه دومره باوري نه دي.

د عبدالرحمان بابا په اشعارو کې هم د هغه د ژوندانه د حالاتو په اړه ډېرې لږې څرګندونې راغلې دي چې د هغو له مخې د هغه د ژوندانه په اړه هم ډېر معلومات نشو ترلاسه کولای.

د عبدالرحمان بابا د ژوندانه زمانې ته نژدې لیکوال محمد هوتک په خپل اثر پټه خزانه کې د عبدالرحمان بابا په اړه لیکلي دي:

((د فقهې او تصوف کتابونه یې په پېښور کې له ملا محمد یوسف یوسفزي څخه ولوستل. د نورو علومو د زده کړې لپاره کوهاټ ته لاړ او ډېر علوم یې هلته ولوستل او لوی عالم شو.))

عبدالرحمان بابا آن د ځوانۍ له وخته ډېر پرهېزګار او عابد انسان و. تل به د خدای جل جلاله په عبادت بوخت و.

داسې معلومېږي چې عبدالرحمان بابا د ځوانۍ له مهاله درياضت اوعبادت تر څنګ شعر هم وایه. د بابا شعر د هغه د شخصیت پېژندلو ښه هنداره ده. په اشعارو کې یې دیني، اخلاقي، ټولنیز او نور مسایل نغښتي دي. عبدالرحمان بابا په پښتو شاعرۍ کې ځانته ځانګړې لاره درلوده چې تر هغه وروسته ډېر شاعران د هغه پر لاره تللي دي.

عبدالرحمان بابا په خپلو اشعارو کې د خپل وخت او د ځینو پخوانیو شاعرانو یادونې کړې دي. په پښتو کې یې د میرزا خان انصاري(۱)، دولت لواني(۲)، خوشحال خان خټک(۳) او نورو نومونه یاد کړي دي. همدارنګه یې د سنایي غزنوي(٤)، حافظ شیرازي(۵) او نورو

نومونه هم یاد کړي دي. له دې څخه داسې نتېجه اخلو چې عبدالرحمان بابا په شعر و شاعرۍ کې ښه مطالعه درلوده. علم او پراخې مطالعې د هغه په شاعرۍ اغېز کړی دی او د هغه شعر یې په ولس کې دومره مقبول کړی چې ټول یې په کورونو کې د شعر دیوان لولي اوفالونه پرې ګوري.

د عبدالرحمان بابا په شاعرۍ کې د الله ﷻ او د رسول ﷺ مینه پرته ده موږ ته د پند، ننګ، غیرت، لوړهمت، قناعت، سخاوت، زیار او بشردوستی درس هم راکوي.

عبدالرحمان بابا یو ټولنیز مصلح دی. د ټولنې هوساینه او نېکمرغي غواړي او د دغې نېکمرغۍ رښتینې لاره انسان ته ورښيي.

د عبدالرحمان بابا شاعري ډېره پراخه او عامه ده. د هر عمر او هر مزاج څښتن چې یې شعرونه لولي، داسې انګېري چې دا شعرونه یې زما لپاره ویلي دي. د عبدالرحمان بابا شاعري د هر چا ذوقي تنده ماتوي.

عبدالرحمان بابا په خپله یو ځای د خپل شعر په اړه وايي:

چې منکر پرې اعتراض کولی نه شي
دا دې شعر دی رحمانه که اعجاز

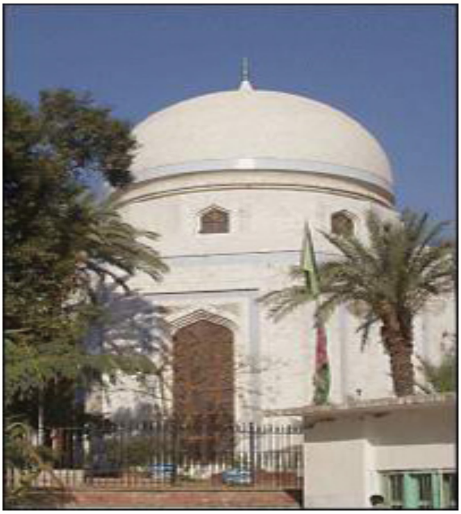

عبدالرحمان بابا په ۱۱۲۸ هـ . ق . کې له دې نړۍ سترګې پټې کړي او د پېښور په هزارخانۍ هدیره کې خاورو ته سپارل شوی دی. قبر یې د افغانستان د پښتو ټولنې له خوا په ۱۳۳۶ هـ . ش . کې جوړ شوی دی.

په زیارت یې هر کال پسرلنی مشاعره کېږي. ډېر شاعران، لیکوال او نور وګړي یې زیارت ته ورروان وي.

د عبدالرحمان بابا یو ښکلی صوفیانه غزل:

که څوك لاس له سوده وکاږي زيان نشته
په ملنګ باندې قلنګ او تاوان نشته
د وفا خريداران دې بل خوا درومي
دا متاع د زمانې په دوکان نشته
جدايي له اشنايه پيدا کيږي
نا اشنا لره هيڅ غم د هجران نشته
مګر ځان و خدای ﷻ ته پاسلي په امان شي
ګنه بل خوا ته د هيچا امان نشته
هغه يار به زه و کومه خوا ته غوارم
چې يې هيچرې منزل او مکان نشته
دلبران که هر څو ډېر دي په جهان کې
زما يار غوندې دلبر په جهان نشته
چې هم قد لري، هم زلفې، هم سرې شونډې
دغه هسې رنګ آفتاب په آسمان نشته
عشق عاشق لره يو هسې ګلستان دی
چې و باغ وته يې لار د خزان نشته
عاشقان په عشق کې واړه سلطانان دي
په دا ښهر کې نيست ګار او ناتوان نشته
که مجنون غوندې په عشق کې څوك صادق شي
د ليلى په دروازه کې دربان نشته
دانايان به د رحمان په قال پوهيږي
دلته کار د هر نا اهل و نادان نشته

د متن لنډیز:

د عبدالرحمان بابا د پلار نوم عبدالستار خان دی. هغه په ۱۰٤۲ هـ . ق. کې زېږېدلی دی. په پښتو ژبه کې تر ټولو زيات مقبول شاعر دی.

شعرونه يې ډېر ژور صوفيانه او عارفانه رنګ لري. د شعرونو د يوان يې څو څو ځله چاپ شوی دی. په انګرېزي او اردو ژبو هم ژباړل شوی دی.

عبدالرحمان بابا په ۱۱۲۸ هـ . ق. کې مړ او د پېښور د هزارخانی په هديره کې ښخ دی. زيارت يې په ۱۳۳٦ هـ . ش. کال کې د پښتو ټولنې له خوا جوړ شوی دی.

څرګندونې

۱ــ میرزا خان انصاري: میرزا خان انصاري د روښاني غورځنګ يو شاعر و چې تر عبدالرحمان بابا پخوا تير شوی دی.

۲ ــ دولت لواڼی: دولت لواڼی هم د روښاني غورځنګ او د میرزا خان د وخت شاعر و.

۳ــ خوشحال خان خټک: د پښتو ژبې مشهور شاعر چې تر عبدالرحمان بابا دمخه و.

٤ــ سنايي غزنوي: د فارسي ژبې مشهور شاعر و.

٥ــ حافظ شيرازي: د فارسي ژبې مشهور شاعر و.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن ولولي او بیا دې هر یو د عبدالرحمان بابا په اړه معلومات وړاندې کړي.

۲ــ زده کوونکي دې شعر په لوړ آواز ولولي او هر زده کوونکی دې یو، یو بیت معنا کړي.

۳ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- عبدلرحمان بابا چېرې زېږېدلی او چېرې ښخ دی؟
- عبدالرحمان بابا له چا نه زده کړه کړې وه؟
- د عبدالرحمان بابا شعر ولې په ولس کې دومره مقبول دی؟

٤ــ زده کوونکي دې د عبدالرحمان بابا د شعر ځانګړتیاوې په خوکرښو کې ولیکي او په ټولګي کې دې په وار سره ووایي.

٥ــ زده کوونکي دې ووایي چې په لوست کې پر عبدالرحمان بابا سر بېره نور کوم شاعران راغلي دي.

٦ــ ستاسې د عبدالرحمان بابا شعر ولې خوښېږي؟ خپل نظر څرګند کړئ!

۷ــ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

اعجاز　　قلنګ　　متاع　　پاسلی　　قال　　دربان

کورنۍ دنده

که د عبدالرحمان بابا په څېر د کوم بل شاعر په اړه معلومات لرئ په کور کې يې ولیکئ او بله ورځ يې په ټولګي کې واوروئ.

پنځه ویشتم لوست

اوبه او چاپېریال

اوبه د الله تعالیٰ ډېر ستر نعمت دی. ټول ژوي، ونې او بوټي په اوبو ژوندي وي. له اوبو پرته د نړۍ پرمخ ژوند ناشونی دی. ونې او بوټي ځنګلونه او ورشوګانې جوړوي. ځنګلونه او ورشوګانې چاپېریال سمسوروي. هوا پاکوي، د ژويو استوګنځايونه او خواړه برابروي، نو د اوبو سرچينې بايد وپېژنو او پر اهميت يې پوه شو.

- اوبه د ژوندانه سره څه اړيکه لري؟
- د چاپېريال په ښېرازۍ کې د اوبو د اهميت په اړه څه فکر کوئ؟

اوبه د الله تعالی ﷻ یوستر نعمت دی. بې اوبو د نړۍ یو ژوی هم ژوندی نشي پاتې کېدای. که اوبه نه وای، نو د ځمکې پر مخ ژوند کول ناشوني وو. ټول حیوانات، نباتات او انسانان د ژوندانه لپاره اوبوته اړتیالري. دچاپېریال له بېلابېلو توکو څخه ژوي ګټه اخلي، د چاپېریال ښکلا او ښېرازي هم د اوبوپه شتون پورې تړلې ده.

ونې بوټې هم په اوبو زرغونېږي.ونې بوټي ورشو ګانې او ځنګلونه جوړوي. دغه ورشوګانې او ځنګلونه د چاپېریال د سمسورتیا او ښېرازۍ لامل ګرځي. ځنګلونه د هوا پر پاکولواود اوبو پر زېرمه کولوسربېره د ودانیو او سون لرګي برابروي. ځنګلونه د ویجاړوونکو بادونو او سېلابونو مخه هم نیسي.

د حیواناتوډېره اندازه خواړه له وښو او بوټو څخه ترلاسه کېږي اوغلې دانې د انسانانو د خوړو یوه مهمه برخه برابروي. واښه، بوټي، او غلې دانې هم د خپلې ودې لپاره اوبو ته اړتیا لري. دا ټولې ښېګڼې د اوبو له برکته دي. اوسنی پرمختیاوې د برېښنا او برېښنا د اوبو له برکته رامنځ ته شوې ده.

موږ ویلای شوچې د ځمکې پر مخ د اوسېدو ټول امکانات د اوبو له شتون سره تړلي دي، نو پر دې باید پوه شو چې اوبه له کومو سرچینوترلاسه کېږي او زموږ په ژوندکې څومره اهمیت لري.

د اوبو تر ټولو غوره سرچینې بارانونه او واورې دي. له ویلې شویو واورو او بارانونو څخه ډنډونه، خوړونه، سیندونه او سمندرونه جوړېږي. د بارانونو او ویلې شویو واورو د اوبو یوه برخه په ځمکه کې جذبېږي، دغه جذبې شوې اوبه د چینویه ډول او یا هم د کارېزونو او څاه ګانو د کیندلو له لارې هم د ګټې اخیستنې وړ ګرځي.

د ډنډونو، خوړونو، سیندونو او سمندرونو اوبه کله زیاتېږي او کله کمېږي. دغه زیاتوالی او کمښت په اورښت پورې تړلی وي. که اوبه کمې شي د چا پېریال په ښېرازۍ ناوړه اغېز کوي، د تودوخې د درجې د لوړېدو لامل ګرځي او کرکیلې ته هم زیان رسېږي. دغه ټول توکي بیا د ژویو او په ځانګړي ډول د انسانانو له ژوندانه سره کلکه او نېغه اړیکه لري، یعنې د انسانانو پر ژوند هم ناوړه اغېز کوي.

زموږ د هېواد د کرنیزوځمکو لویه برخه په روانو اوبو خړوبېږي؛ خو یو شمېر للمي کرنیزې ځمکې د باران په اوبو هم خړوبېږي.

زموږ د هېواد په ډېرو سیمو کې د روانو اوبو سرچینې شته چې د کرکیلې، برېښنا او ښناک لپاره ترې ګټه اخیستل کېږي؛ خو د یو شمېر سیمو روانې اوبه کمې دي ؛ نو خلک د جوړو ونو (ډنډونو) په واسطه خپلې ځمکې خړوبوي. دا طریقه زیاتره په غرنیو سیمو کې ترسره کېږي او یا په هغو ځایونو کې عملي کېږي چې روانې اوبه نه لري او یا ډېرې لرې وي.

دغه لرې اوبه لومړی زېرمه کېږي او بیا ترې د اړتیا په وخت کې کار اخیستل کېږي. که څه هم دغه کار یو څه ستونزمن دی ، خو په ځینو سیمو کې د کروندګرو د ستونزو لیرې کولو یوازینی لاره ده. دغه کار د چاپېریال په سمسورتیا او ښکلا کې هم ونډه لري. د دې ترڅنګ په ځمکه کې د جذب شویو اوبود رااېستلو نورې طریقې هم شته. د افغانستان په

ډېرو سيمو کې دغه تر ځمکې لاندې اوبه راباسي او په بېلابېلو برخو کې ترې کار اخلي.
کاريزونه او څاه ګانې د دغو اوبود راايستلو يوه غوره طريقه ده.

د اوبو د منابعو پر موندلو سربېره د اوبو پاکوالی ډېر زيات مهم او اړين دی، که دغه اړخ ته کلکه پاملرنه ونشي؛ نو انسان په ډول، ډول ناروغيو اخته کېږي. موږ بايد د اوبو زېرمې بېځايه ونه لګوو او هم د اوبو په پاکو ساتلو کې مرسته وکړو او د ککړتيا مخه يې ونيسو، چې ځان او ټولنه مو له ناروغيو څخه وژغورو.

اوبه د ځمکې پر مخ هغه طبيعي او ضروري توکی دی چې له شتون پرته يې په نړۍ کې ژوند ناممکن دی. په کار ده چې له اوبو څخه پرځای اوسمه ګټه واخلو او تر ممکنه حده يې د پاکوالي او سپما خيال وساتو، ځکه چې اوبه يو حياتي توکی دی او له دې سره سره په ډېرو هېوادونو کې اقتصادي او تجارتي توکی هم دی چې ځينې هېوادونه له دغې لارې نه

هم ډېره ګټه تر لاسه کوي.

د اوبو اهمیت په پښتو ادبیاتو کې هم ډېر زیات منعکس شوی دی، د بېلګې په توګه د پښتوادبیاتو د منځنۍ دورې د خورا مشهور او نامتو شاعر عبدالرحمٰن بابا د یوې قصیدې، څو بیتونه لولو:

هر چې کښت یې په باران او په سېلاب وي
د هغو عمر به وارهٔ په عذاب وي
هغه ملك چې پکې سیند او رودبار نه وي
دهقانان به یې همه خانه خراب وي
و آسمان ته به یې سترګې وي ختلې
د باران له انتظاره به بې خواب وي
لکه څوك چې تلوي یې په کړهي کې
د هغه ماهي په طور به کباب وي
لا به کله بارانونه پرې نزول شي
چې نخیل و زراعت به یې سېراب وي

د متن لنډیز:

اوبه د ژوند ماده ده. نباتات یا ونې او بوټي د خپلې ودې او نمو لپاره اوبو ته اړتیا لري، ټول ژوي د ژوندانه لپاره اوبو اوسمسور چاپېریال ته اړتیا لري. زموږ په هېواد کې اوبه د انرژۍ د تولید یوازینۍ او آسانه وسیله ده . د اشرف المخلوقات (انسان) په لاس رامنځته شوي اوسني حیرانوونکي پرمختګونه د اوبو په انرژۍ پورې تړلي دي.
موږ باید د دې مهمې او ارزښتناکې حیاتي مادې په زېرمه کولو، پاکو ساتلو او بې ځایه نه مصرفولو کې فعاله ونډه واخلو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن د کتاب له مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ـ څو زده کوونکي دې په وار سره د اوبو پر منابعو خبرې وکړي.

۳ـ څو نور زده کوونکي دې د چاپېريال په اړه وغږېږي.

٤ـ يوه ډله زده کوونکي دې ګران لغتونه پر تخته وليکي، بله ډله دې د ښوونکي په مرسته هغه معنا کړي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه په خپلو کتابچو کې وليکي بيا دې معنا او په جملو کې وکاروي او په وار سره دې په ټولګي کې ولولي.

چاپيريال　منابع　سمسورتيا　اهميت　اړيکي　ستونزې

٦- زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي، د درس لنډ مفهوم دې په کتابچو کې وليکي او بيا دې په ټولګي کې واوروي.

۷ـ هر زده کوونکی دې په خپل وار سره د دوو مېوو نومونه واخلي.

کورنۍ دنده

ځنګلونه او ونې بوټي په چاپېريال کې ښه اغېزې لري. په دې اړه په کور کې يو مخ ليکنه وکړئ او بله ورځ يې په ټولګي کې واوروئ.

احمد شاه بابا ـ ملي مشر او شاعر

هر ملك او ملت ملي او سیاسي اتلان لري زموږ د گران هېواد افغانستان له نومیالیو مشرانو او اتلانو څخه یو هم احمد شاه بابا دی.

زموږ هېواد څه نا څه دوه پېړۍ د پرد یو یرغلگرو د لاس وهنو له کبله پاشلی او د کورنیو جگړو ښکار شوی و چې د احمدشاه بابا په هلو ځلو یې بېرته خپل پخوانی برم تر لاسه کړ. په دې درس کې تاسې ته د احمدشاه بابا په اړه معلومات درکوو.

- د احمد شاه بابا شخصیت ولې د قدر وړ دی؟
- که د احمد شاه بابا ملي تدبیر نه وای، نو د افغانستان برخلیك به څه ډول و؟

احمد شاه بابا د زمانخان زوی د دولت خان لمسی په ۱۱۳۵ هـ . ق . کال په هرات کې زېږېدلی دی. پلار يې په هرات کې د افغاني قبيلو مشر و چې د احمدخان له زېږېدو څو مياشتې وروسته مړ شو.

د احمد شاه بابا پالنه د هغه مور (زرغونې انا) او ورور يې ذوالفقار خان وکړه او په کوچنيوالي کې يې مروجه علوم ور زده کړل.

کله چې د کورنيو ګډوډيو له مخې کډه کولو ته اړ شول، نو لومړی فراه او بيا کندهار ته کډه شول. هغه وخت چې نادر افشار د هرات نيولو ته ملا وتړله، نو په ښکاره يې له افغانانو سره نرم چلند غوره کړ. ډېر افغانان يې په خپل پوځ کې شامل کړل.

احمد شاه بابا هم په ۱۱٤٥ هـ . ق . کال کې د خپلې ځيرکۍ او زړورتيا له مخې د دراني لښکرو د افسر په توګه وټاکل شو. دی په زياتو سفرونو کې له نادر افشار سره ملګری و.

نادر افشار په ۱۱٦٠ هـ . ق . کال کې ووژل شو، احمد شاه بابا د درباريانو له شورش څخه د نادر افشار کورنۍ وساتله. د نادر افشار مېرمنې د دغه خدمت په بدل کې احمدشاه بابا ته د کوه نور الماس وروباښه. د نادر افشار تر مرګ وروسته احمد شاه بابا او نور افغاني عسکر او افسران کندهار ته راغلل. څو ورځې وروسته د افغاني قبيلو مشران د واکمنۍ او مشر د ټشې د ډکو لپاره د کندهار د شېر سرخ بابا په زيارت کې سره راټول شول او يوه جرګه يې جوړه کړه.

د دې جرګې غونډې څو ورځې روانې وې. د غونډې په نهمه ورځ د صابر شاه په نامه يو ملنګ راغی او جرګې ته يې وړانديز وکړ چې د مشرتابه د ټاکلو واک ورکړي، ټولو يې خبره ومنله. هغه په احمدشاه بابا باندې چې مشرۍ ته کانديد هم نه و، لاس کېښود او د غنمو وږي يې په پګړۍ کې ور وټومبه.

په دې توګه احمد شاه بابا په پنځه ويشت کلنۍ کې زموږ د هېواد د واکمن په توګه وټاکل شو او د شېر سرخ جرګه په برياليتوب پای ته ورسېده.

احمد شاه بابا په داسې وخت کې واکمن شو چې زموږ هېواد، د بهرنیو یرغلګرو او کورنیو قومي او قبیلوي اختلافاتو له کبله په کنډوالو بدل شوی و. د ملي وحدت هغه څلی چې بنسټ یې څو کاله د مخه د میرویس خان نیکه په لاس ایښودل شوی و، نړېدلی و. په دې وخت کې هغه ته د یو خپلواک افغاني دولت د جوړولو او د ملي وحدت رامنځته کولو درنه دنده مخې ته پرته وه چې په ډېر تدبر یې د دغې درنې دندې ترسره کولو ته ملا وتړله. د دغه ستر ارمان د پوره کېدو لپاره تر هرڅه لومړی د هېواد د ملکي او پوځي چارو سمون ضروري و.

احمدشاه بابا سربېره پر دې چې په پوځي او سیاسي چارو کې د زیاتې پوهې، زړورتیا، پیاوړي عزم او هوډ خاوند و، د افغان ولس په روحیاتو او عنعناتو ښه خبر و. هغه په دې پوهېده چې د خپل ولس له بشپړ ملا تړ نه پرته د موجودو ستونزو هواری درووند او مشکل کار دی، نو له ټولو قومونو څخه یې شورا جوړه کړه چې ټولې پرېکړې به د همدغې شورا له خوا کېدې. ډېرې پوځي او ملکي ادارې د شورا د پرېکړو په نتیجه کې جوړې شوې او

د کار وړکسان یې مقرر کړل.

له پوځي او اداري چارو وروسته یې د ملي وحدت د رامنځته کولو او یو خپلواک غښتلي حکومت مسئله رامخې ته کړه. شورا دا ومنله چې د ټول افغانستان د قومونو مشران دې راوغوښتل شي او یوه لویه جرګه دې جوړه شي چې همداسې وشول او لویه جرګه جوړه شوه.

لویې جرګې د احمد شاه بابا د یو موټي، خپلواک او غښتلي افغانستان د جوړولو تجویز ومانه او هغه ته یې د هغو افغاني سیمو د بیا نیولو اجازه ورکړه چې په ختیځ کې د هند مغلي حکومت او په لوېدیځ کې د ایران صفوي حکومت نیولې وې. احمدشاه بابا هم د جرګې پر مشوره عمل وکړ او لومړی یې ختیځې سیمې له مغلي او بیا لویدیځې سیمې له صفوي حکومتونو څخه بېرته ونیولې او یو غښتلی مرکزي حکومت یې جوړ کړ. سیاسي او جغرافیایي پولې یې ورته وټاکلې او د نوي افغانستان ملي، پوځي او سیاسي بنسټ یې کېښېښود.

احمد شاه بابا د خپلې واکمنۍ په وخت کې دې ته هم اړ شو چې د خپل هېواد له سرحداتو څخه ووځي او د هېواد ختیځ خوا تر ډهلي، شمال خوا تر بخارا او لویدیځ لوری تر مشهده پورې ونیسي. د هغه دغه فتوحات د امپراتورۍ جوړول نه وو، بلکې دغو ملکونو ته د عبرت داسې درس ورکول وو چې بیا هیڅکله افغانستان ته په بده سترګه ونه ګوري.

هغه له ډېرو فتوحاتو سره، سره د خپل هېواد سره دومره مینه لرله چې د ډهلي تخت یې هم د خپل هېواد له غرو سره نه برابرا وه. د احمدشاه بابا د پاچاهۍ ۲۶ کلونه د یادونې وړ لوړې ژورې لري. احمدشاه بابا سره له دې چې په ژوند کې یې سیاسي بوختیاوې زیاتې وې، خو د پښتو ژبې له شعر او ادب سره یې هم د زړه مینه لرله. دغه شعر یې له ګران هېواد سره د تودې مینې خورا په زړه پورې بیلګه ده :

ستا د عشق له وینو ډک شول ځیګرونه
ستا په لاره کې بایلي زلمي سرونه
تانه راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې د زړه مارونه
که هر څو مې د دنیا ملکونه ډېر شي
زما به هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په توره پښتانه کا ګوزارونه
د ډهلي تخت هېرومه چې را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
که تمامه دنیا یو خوا، ته بل خوا یې
زما خوښ دي دغه ستا تش ډګرونه
احمد شاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

له بده مرغه زموږ هېواد د بېلا بېلو ښکېلاکګرو د تاړاکونو پر مهال تر هر څه زيات فرهنګي زيانونه ليدلي دي. زموږ د هېواد د علمي او فرهنګي پرمختګ بهير د نادر افشار په تاړاکونو کې هم ډېر ټکنی شو. کندهار د څه وخت لپاره خپل مرکزي حيثيت له لاسه ورکړ. کله چې د احمد شاه بابا په لاس په ۱۱۶۰ هـ . ق . کال کې د يو ځواکمن او خپلواک افغاني دولت بنسټ کېښودل شو، کندهار يو ځل بيا د پخوا په څېر د علم او فرهنګ مرکز شو.

احمد شاه بابا په خپله يو عالم، اديب، فاضل او مدبر پاچا و. هغه ډېر عالمان، اديبان او د نورو علومو او فنونو کارپوهان خپل دربار ته راټول کړل. د ډېرو علمي او ادبي کورنيو پالنه يې وکړه. بيا دغو کورنيو هرې يوې په خپل وار سره د هېواد د ولسونو په عملي، فکري او

فرهنګي روزنه او پالنه کې د يادولو وړ خدمتونه وکړل.
لکه څرنګه چې احمد شاه بابا په خپله شاعر و، همداسې يې د کورنۍ او دربار ځينې غړي هم د پښتو ژبې شاعران وو. د ده د پاچاهۍ په زمانه کې نورګڼ شمېر ليکوال او شاعران هم رامنځته شوي دي.
د کورنۍ له غړو څخه يې د يادونې وړ شاعر د ده مشر زوی تېمور شاه و. تېمورشاه په پښتو او دري دواړو ژبو شعرونه ويل، په دري کې د شعرونو ديوان لري. په دغه ديوان کې يې څو پښتو غزلې هم شته.
د احمد شاه بابا د دربار له ارکانو څخه وکيل الدوله، عبدالله خان هم د پښتو ژبې تکړه شاعر و.
د پښتو په ادبي څېړنو کې دا خبره هم راغلې ده چې د لوی احمدشاه بابا تر پاچا کېدو وروسته پير محمد کاکړ د خپل علمي شهرت او فضليت له مخې کندهار ته راوبلل شو او د بابا او د ده د زامنو او حتٰی چې د ده تر لمسيو پورې په دربار کې مقرب سړی و. پيرمحمدکاکړ د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سليمان خاص استاد و. هغه د پښتو ژبې له ښو شاعرانو او د پښتو له ډېرو لويو عالمانو څخه و، چې د پښتو ژبې ګرامر (معرفت الافغاني) يې وليکه.
ـ حافظ ګل محمد مرغزي د احمد شاهي شاهنامې ليکوال د موسٰی زوی د پښتونخوا د صوابۍ مرغز اوسېدونکی او د دربار ليکوال و.
ـ د احمد شاه بابا د رزمي کارنامو شاعر محمد رفيق خان علي زی دی چې له کندهاره د احمد شاه بابا له لښکرو سره د هند پر لور تللی و، بېرته ستون نه شو او دصوابۍ په کونډه نومي کلي کې پاتې شو. د شعرونو ديوان يې لا تر اوسه نه دی چاپ شوی.
ـ د پښتو ژبې يو بل عروضي شاعر او د عروضو عالم مياشرف الکوزی هم د پاني پت په جګړه کې له احمدشاه بابا سره ملګری و. دی په اصل کې د ننګرهار د ګردي اوسېدونکی و. ډېرې غزلې او قصيدې يې په ديوان کې شته. د پښتو ژبې بل شاعر چې د احمد شاه بابا په وخت کې اوسېده برهان خان د نادر خان زوی د پښتونخوا د هزارې د سيمې اوسېدونکی و.

په دې دوره کې د عالمانو، ادیبانو او فرهنګیانو په ډله کې ځینې نور کسان هم د ځانګړې یادونې وړ دي، لکه: میافقیرالله جلال آبادي، ملا محمد غوث، مولوي محمد ابراهیم، ملا فیض الله دولت شاهي او نور.

د احمدشاه بابا په پاچاهۍ کې په هند کې هم شاعران، ادیبان او لیکوالان رامنځته شول چې زیات یې د احمدشاه بابا له خوا پالل شوي او نازول شوي دي.

تیمور شاه هم د خپل پلار (احمد شاه بابا) د وخت علمي او فرهنګي کورنۍ وپاللې. د ده دربار هم د لیکوالو او شاعرانو د راټولېدو ځای و.

احمد شاه بابا خپل نیمایي ژوند د خپل ملت او هېواد د ملي او سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې ولګاوه. نوموړی په ۱۱۸۶ هـ . ق . کال کې د وربېښې ناروغۍ له امله تر ۲۶ کالو پاچاهۍ وروسته د ۵۱ کالو په عمر په کندهار کې مړ شو او یو پیاوړی یو موټی او خپلواک افغانستان یې موږ ته پرېښود.

د متن لنډیز:

د یو ملک او ملت د نوم د ژوندي پاتې کېدو لپاره باتدبیره مشران او یو موټی او سربښندونکی ولس په کار دی. احمدشاه بابا هغه څوک و چې د خپلې ځیرکۍ پر مټ یې د افغانستان له منځه تلونکې څېره بېرته راژوندۍ کړه او زموږ د هېواد نوم یې د نړۍ په سیاسي جغرافیه کې د تل لپاره ثبت کړ.

له همدې امله د نوموړي پېژندل او د هغه د شخصیت احترام پرځای کول د ټولو افغانانو ملي فریضه ده.

احمد شاه بابا د نوي او معاصر افغانستان او یو ملي خپلواک افغان دولت مؤسس او بنسټ ایښودونکی دی.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وارسره د متن یو یو پراګراف ولولي، نور زده کوونکي دې په وار سره د متن مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي.

۲ـ زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د وخت مهم کارونه په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې په وار سره په ټولګي کې ووایي.

۳ـ زده کوونکي دې له متن څخه ځانګړي او استفهامي نومځري پیدا او په ټولګي کې دې ووایي.

٤ـ څو زده کوونکي دې د احمدشاه بابا شعر په خوږه او روانه ژبه ووایي او نور زده کوونکي دې هغه معنا کړي.

۵ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

ـ متاع ـ فارغ ـ اندیښنې ـ رقیب

٦ـ د احمد شاه بابا په وخت کې کوم شاعران پېژنئ نومونه یې واخلئ!

۷ـ په لاندینیو کورنیو کې د احمد شاه بابا د دورې د مشهورو ادبي او فرهنګي کورنیو نومونه په پنسل نښه کړئ:

ـ د بارکزیو کورنۍ ـ د برمکیانو کورنۍ

ـ د پیرروښان کورنۍ ـ د ملا اسماعیل کورنۍ

ـ د سلجوقیانو کورنۍ ـ د محمد هوتک کورنۍ

کورنۍ دنده

په کور کې له متن څخه د احمدشاه بابا د وخت د ادبي دورې په باره کې څو کرښې ولیکئ او بله ورځ یې په ټولګي کې واوروئ!

اوويشتم لوست

لرغوني آثار

تاسو هرومرو داسې سامانونه، لوښي، کتابونه، وسيلې، ودانۍ او نور څيزونه ليدلي دي چې په سوونو يا آن زرګونو کلونه پخوا جوړ شوي او تر اوسه پورې پاتې دي. دغه ډول څيزونه چې دومره اوږد وخت پرې تېر شوی وي، لرغوني څيزونه يا آثار يې بولي. دغه آثار دا ارزښت لري چې موږ ته د تېرو زمانو د انسانانو د ژوندانه د ډول، خوراک، څښاک، لباسونو، عقيدو او نورو په اړه معلومات راکوي. په دې لوست کې به د لرغونو آثارو د اهميت او ارزښت په اړه معلومات ولولئ.

- که تاسې د کومې لرغونې سيمې په اړه معلومات لرئ خبرې پرې وکړئ ؟
- که موزيم او ارشيف ته تللي ياست، څه مو ليدلي دي؟

بې شمېره کلونه کېږي چې انسان د ځمکې پر مخ ژوند کوي. انسان د ځمکې پر مخ د الله ﷻ خلیفه دی. ټول کاینات د انسان په خدمت کې دي. انسان هم په بېلا بېلو زمانو کې د خپل عقل او پوهې په برکت ډول ډول تمدنونه رامنځته کړي دي. انسان لګیا دی په خپل واک کې د کایناتو د راوستو یا له کایناتو څخه د بشپړې ګټې اخیستنې هڅه کوي. ډېر داسې څه یې کشف کړل چې انساني عقل ورته حیرانېږي او د نور پرمختګ هڅې یې روانې دي. د دې لپاره چې انسان د تېرو انسانانو یا د خپلو پلرونو، نیکونو او یا تېر نسل له ژوندانه، عقیدې، خوراک، لباس او نورو په حال خبر شي باید له پخوانیو انسانانو څخه راپاتې توکي وڅېړي او د هغوی د څېړنې او شننې له مخې د هغو په ژوند قضاوت وکړای شي.

ښایي دغه توکي خاورین لوښي، ډبرین څیزونه او یا فلزي وسایل اونور څیزونه لکه: سیکې، وسلې او کرنیز سامانونه، هډوکي، ګاڼې، کتیبې، ډبرلیکونه، پخوانی ودانۍ، مجسمې او نور وي. دغه توکي چې موږ ته په چوپه خوله د پخوانیو انسانانو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو کیسې کوي لرغوني آثار یې بولي.

د دغو اثارو د څېړلو، څرنګوالي معلومولو او د تاریخ او اهمیت ثابتولو علم ته لرغونپوهنه وایي. دا علم د هر هېواد لپاره، خو په تېره د افغانستان لپاره ډېر اهمیت لري. په افغانستان کې دغه علم د ۱۹ میلادي پېړۍ په دویمه لسیزه کې لومړی ځل مروج شوی دی. له دغه وخته را په دې خوا یو شمېر بهرني لرغونپوهان افغانستان ته په رسمي او نارسمي توګه راغلي دي. دغو لرغونپوهانو د خپلو څېړنو او کیندنو په پایله کې ډېر شمېر لرغوني توکي ترلاسه کړي دي چې د ختیځ او لویدیځ موزیمونه پرې ډک شوي دي.

په بهرنیو لرغون پېژندونکو کې مېرمن لوییس دوپري، کزال، الچین، کارلتول مسن، جان، مارشال، کرشمن، مشینک، پوګاچینګوا، سریندي او نور یادولای شو. په کورنیو لرغون پېژندونکو کې د پوهاند عبدالحی حبیبي، احمد علي کهزاد، مستمندي، میرغلام محمد غبار، پوهاند میر حسین شاه، پوهاند الف شاه ځدراڼ او ځینې نورو نومونه د ځانګړې یادونې وړ دي.

په افغانستان کې د لرغون پوهانو د کار او زیار په نتیجه کې څرګنده شوه چې دا هېواد ډېر لرغونی هېواد دی، له زرګونو کالونو راهیسې پکې انسانان اوسېدل او په خپله سیمه کې د یو شمېر زړو تمدنونو، عقایدو، ټولنیزو سیستمونو، هنري مکتبونو او ځواکمنو امپراتوریو د رامنځته کېدو او پراختیا مرکز ګڼل کېده.

د ځینو هېوادونو لرغوني توکي زیاتره د ځمکې پر سر وي، خو په افغانستان کې لرغوني توکي ډېر لږ د ځمکې په سر دي او زیاتره یې تر ځمکې لاندې دي. لامل یې دا دی چې افغانستان د تاریخ په اوږدو کې په پرلپسې ډول د یرغلګرو تر تاړاکونو لاندې راغلی دی او ځو ځو ځله یې ودان کلي او ښارونه وران، ویجاړ او له خاورو سره خاورې شوي دي. که د افغانستان هره غونډۍ، دښته او دره په ځیر سره وکتل شي، نو هره یوه یې د خپلو نښو نښانو له مخې لرغون پوهان ځان ته رابولي چې ورشي ویې پلټي، ویې سپړي او د افغان ولس د تېر تاریخ یو ورک او پټ پرتمین ځپرکی بشري ټولنې ته وړاندې کړي.

د نړۍ ټول هېوادونه او په ځانګړي ډول پرمختللي هېوادونه اوس ډېره هڅه کوي چې دغه ډول توکي د مسلکي کیندنو، سپړنو، پلټنو او نورو ځېړنو له لارې ومومي او خوندي یې کړي. دغه ډول توکي یا لرغوني آثار په موزیمونو او ارشیفونو کې په فني ډول په ډېر احتیاط سره ساتل کېږي. د لرغوني تاریخ د ځرګندولو لپاره باید له همدغو لرغونو توکو ځخه مرسته وغواړو.

که موږ د خپلو پخوانیو مشرانو د ژوند له نېکمرغیو او بدمرغیو خبر شو، کولای شو چې د خپل ژوندانه د نېکمرغۍ لپاره ترې د لارې روښانولو د پېلوځي په توګه کار واخلو.

لرغوني توکي د ټول ملت شریک مال دی. د یوې سیمې، یوې قبیلې او یوه قوم مال نه دی. ځرنګه چې دغه لرغوني توکي یا آثار شریک مال دی، نو ساتل او ژغورل یې هم د ټول ملت دنده ده. په ځانګړي ډول د لوستو خلکو دنده ده چې د دغو آثارو په ارزښت او اهمیت خلک وپوهوي او په خپله یې هم د ساتنې او ژغورنې هڅه وکړي.

د افغانستان ډېرې سیمې لرغونې سیمې دي. پر دغو سیمو پر خپل خپل وخت یوتمدن تېر شوی دی. د هغه تمدن ډېر توکي په همدغو سیمو کې تر خاورو او تیږو لاندې دي، یا ځینې لرغوني کلاوې او ودانۍ له همدغو تمدنونو ځخه راپاتې دي لکه: د بلخ د پخوانی ښار کنډوالې او بهرنی دېوال، د بست کلا، دای خانم مانۍ، د هډې ودانۍ او نور.

دا او دې ته ورته نورې سیمې لرغونې سیمې دي. زموږ د تاریخ ډېر توکي همدلته پراته دي او همدغه ودانۍ او کلاوې په خپله لرغوني آثار دي. د دغسې سیمو او ځایونو ساتنه او ژغورنه زموږ د ټولو ملي دنده ده.

د لرغونو آثارو او سیمو د ساتنې او ژغورنې ارزښت او اهمیت په دې کې دی چې موږ د خپل تاریخ یوه برخه خوندي کوو. د سیلانیانو او مینه والو د ورتګ له لارې دولت ته ډېره پانګه په لاس ورځي. سیمه والو ته کاروبار پیداکېږي، لکه: هوټل جوړوي، دوکان جوړوي.

د هغو ځایونو په اړه معلوماتي کتابګوټي او د انځورونو البومونه چمتو کوي او پلوري يې. لرغوني سیمې، موزيمونه او ارشيفونه د ساعت تېرى او د معلوماتو د زياتولو لپاره هم خورا مهم ځایونه دي.

لرغوني اثار (سيکې، ډبر ليک، مجسمه)

د متن لنډيز:

لرغوني څيزونه او ځايونه زموږ ملي شتمني ده. په ټول هېواد او هېوادوالو پورې اړه لري. زموږ د هېواد او هېوادوالو د لرغوني پرتمين تاريخ يو وياړمن څېرکې همدا لرغوني توکي دي. همدغه لرغوني توکي زموږ د تاريخ لرغونتيا او سابقه ثابتوي او موږ د خپلو پخوانيو خلکو له عقيدو، لباس، د کار له وسايلو، فرهنګ او تمدن څخه خبروي.

د لرغونو آثارو او سيمو ساتنه هم د هر هېوادوال دنده ده. موږ بايد په کلکه د دغو آثارو او ځايونو ساتنه وکړو. چا ته اجازه ور نه کړو چې دغه آثار وپلټي او غلا يې کړي. يا دغه سيمې په خپل سر وکيندي او لرغونو آثارو ته زيان ورسوي. که موږ داسې څوک ووينو، چې دغو آثارو او سيمو ته زيان رسوي، بايد په خپله يې هم مخنيوى وکړو او مسؤلو مقاماتو ته هم ژر تر ژره خبر ورکړو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- لرغوني آثار څه ته وایي؟
- د لرغونوآثارو اهمیت په څه کې دی؟
- زموږ په هېواد کې لرغوني آثار شته که وي مثالونه يې ووایاست.

۲ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بیا دې په دوو ډلو ووېشل شي او یوه ډله دې له بلې نه د لرغونو آثارو په اړه لاندې پوښتنې وکړي.

- څه ډول شي ته لرغونی اثر وایي؟
- په لرغونو آثارو کې کوم شیان راځي؟
- زموږ په هېواد کې د لرغونو آثارو کوم کوم ځایونه پېژنئ؟
- لرغوني آثار په چا پورې اړه لري؟
- لرغوني آثار یو هېواد ته څه ګټه لري؟

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې عام او خاص نومونه پیدا کړي او بیا دې يې په ټولګي کې ولولي.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې دې وکاروي. بیا دې په ټولګي کې په وار سره ولولي.

لرغونی، قضاوت، کتیبې، ډبرلیکونه، پیلوځي

۵ـ څو تنه زده کوونکي دې تختې ته ورشي، د لرغونو اثارو نومونه او ځایونه دې په تخته ولیکي.

کورنۍ دنده

که تاسې کوم لرغوني آثار لیدلي وي او یا موزیم ته تللي یاست د خپلو سترګو لیدلی حال ولیکئ.

د هنري نثر ډولونه

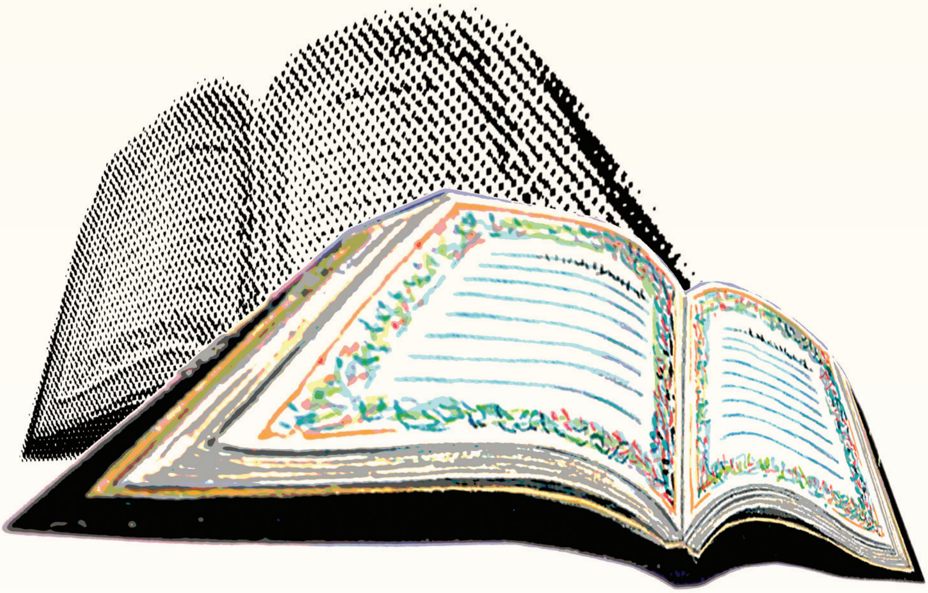

نثر اونظم دواړه د مفکورو اومفاهیمو د لېږدولو وسیلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل یې دا دی چې نثر آسان دی، هر لیکونکی یې لیکلای شي اوهر ډول موضوع پکې بیانولای شي. د دې په مقابل کې نظم ستونزمن دی، خو یادول یې آسان دي؛ځکه وزن او قافیه پکې شرط دی.

نثر ډېر ډولونه لري چې یو یې هنري نثر دی چې په دې لوست کې تاسې ته د هنري نثر په اړه معلومات درکوو.

- که ورځنی خبرې په لیکنی بڼه وي په څه نامه یادیږي؟
- تاسې د نثر په اړه پوهېږئ چې نثر څه ته وایي؟ او څو ډولونه لري؟

نثر په لغت کې شیندلو او خورولو ته وایي. په اصطلاح کې هغه وینا یا لیکنه چې د وزن او قافیې له بند څخه خالي وي نثر بلل کېږي. څرنګه چې نثر آسان دی، نو د هر ډول افکارو، لکه: بشري، دیني، فلسفي، ښوونیزو، روزنیزو، ټولنیزو او نورو مسایلو د څرګندولو مناسبه وسیله ده. د بڼې او شکل له مخې معاصر نثرونه په دوو سترو برخو وېشل کېږي:

۱ــ ساده نثرونه

۲ــ هنري یا ادبي نثرونه

په ساده نثرونو کې ټولې علمي، ادبي سیاسي او ژورنالستیکي لیکنې، څېړنیز تحلیلي او تشریحي آثار او لیکنې راځي چې په ساده او روانه ژبه د فکر او نظر د څرګندولو او نورو ته د پوهې او معلوماتو ورلېږدونې ډېره ښه او اغېزناکه طریقه ده، خو هنري او ادبي نثرونه بیا خپلې ځانګړنې لري چې د هغو له مخې یې له عادي او ساده نثر څخه توپیر کېږي.

اساسي او بنسټیزه ځانګړنه چې ادبي او ساده نثر سره بېلوي هغه ((هنریت)) یا ((ادبي هنري ارزښت)) دی. د ادبي نثر د لیکوال احساس، ذوق او تمایلات د مطلب او واقعیت د بیانولو لپاره اساسي رول لري. لیکوال چې څه لیدلي، اورېدلي او احساس کړي وي یا یې په ذهن او خیال کې تېرېږي بیانوي یې، خو د علمي او څېړنیزو لیکنو په څېر دلیل راوړلو ته هیڅ اړتیا نه لري.

په هنري ادبي لیکنو یا نثر کې لیکوال د بېلا بېلو منظر کشیو، انساني ټیپکو خصوصیاتو، روحیاتو، عاداتو، حالاتو او په الفاظو کې د انځورولو او وړاندې کولو لپاره له خپل تخیلي ځواک څخه کار اخلي. لیکوال د تخیلي ځواک په مرسته او د لیکوالۍ د هنر د مهارتونو په وسیله د منظر کشۍ او صحنه سازۍ چاره سرته رسوي، حالات یا واقعیتونه او پېښې په الفاظو کې داسې انځوروي چې لوستونکي او یا اورېدونکي فکر کوي چې هر څه په خپلو سترګوویني او ځان ورته په صحنه کې شامل ښکاري.

په دغه ډول لیکنو کې دا د لیکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هیلې او غوښتنې، جذبات، عواطف او احساسات څنګه په الفاظو کې انځور او راونغاړي او مقابل لوري (لوستونکي یا اورېدونکي) ته یې ورولېږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي. د هنري او ادبي نثرونو د بڼې له مخې دا لاندې ډولونه موږ ته معلوم دي:

لنډه کیسه، ناول، ډرامه، رومان، طنز، تکل، ادبي ټوټه، سفر نامه، ادبي راپور تاژ، ادبي لیکونه، ادبي انځور، فلمي سناریو او نور، دلته یې ځینې په ډېر لنډ ډول درپېژنو:

۱_ لنډه کیسه: د نثري کیسو یو ډول دی چې لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې یو له بل سره تړلې وي او یو د بل تر اغېز لاندې وي، موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې نه ځايېږي، د تاثر او اغیز یووالی پکې یوازینی شرط دی. په جوړښت کې یې پلاټ (طرحه)، کرکټر، تجسس او تلوسه، مکالمې او منظرکشی، تخیل، د کیسې پایله او نتېجه شامل دي.

۲_ ناول: لغوي معنا یې نوی، تازه او عجیبه څیز دی او په ادبي اصطلاح هغې ادبي نثري کیسې یا داستان ته وايي چې له لنډې کیسې څخه لوی او له رومان څخه لنډوي. او په لیکنې چوکاټ کې: طرحه، اصلي او فرعي کرکټرونه، منظرکشی، مکالمې او د کیسې پیل، منځ او پای لري. له لنډې کیسې سره دا توپیر لري چې هم پکې پېښې په تفصیل سره بیانېږي او هم یې کرکټرونه زیات وي.

۳_ ډرامه: د یوناني کلمې ((ډراو)) نه مشتق شوې چې د عمل او کولو معنا لري، له همدې امله د ډرامې د پېژندنې په لړ کې دغه کلمه په کولو او ښودلو تعبیر شوې. په ادبي اصطلاح هغه اثر دی چې د خبرو اترو په فورم کې لیکل شوې وي، یا په بله وینا: ډرامه د یوې ژوندۍ کیسې نوم دی چې ټولې احساسات او جذبات پکې د حرکت او خوځېدو په واسطه څرګندېږي او هره پېښه عملاً د سترګو په وړاندې ښکاري.

ادبپوهان ډرامایي وحدتونه (وحدت زمان _ وحدت مکان _ وحدت عمل) د ډرامې د فن بنسټیز توکي بولي.

٤_ رومان: فرانسوي کلمه ده، په ځینو فرهنګونو کې یې معنا خیالي داستانونه او په ځینو کې د مینې او محبت کیسې راغلي او په ادبي اصطلاح کې هغې کیسې ته ویل کېږي چې له ناول څخه اوږده وي، د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلا بېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځای کوي.

٥_ ادبي ټوټه: د هنري ادبیاتو یو ځانګړی ډول دی چې ادبپوهانو د ((منثور شعر)) په نامه هم یاد کړی دی او دا ځکه چې اصلاً نثر دی، خو شعري کیفیت لري. په دې ډول لیکنو کې د لوړې انشاء خیال ساتل کېږي، معمولاً حکایوي بڼه لري، د یو حقیقت او واقعیت په اړه په زړه پورې تشریح او توضیح کوي، خو دا توضیح او تشریح په داسې رنګینو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغیز کوي.

٦_ طنز: عربي کلمه ده چې فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره

کول راوړي او په ادبي اصطلاح د هنري ادبیاتو یو ژانر دی چې په لیکنه کې یې د لیکوال اصلي مقصد گوتنیونه (انتقاد) وي، خو دا انتقاد یې د شوخۍ په بڼه او یا په بله وینا دریشخند او تمسخر په جامه کې نغښتې وي. د وینالحن او انداز یې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي او زیاتره وخت پکې مسایل سرچپه (معکوس) مطرح کېږي.

طنز په واقعیت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو په ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کېږي.

۷ـ ادبي لیکونه: هغه لیکونه دي چې په ځانګړې هنري او ادبي بڼه لیکل کېږي. په دې لیکونو کې یو لړ مهم انتقادي، سیاسي، فلسفي او ادبي مسایل لیکل کېږي او د ادیبانو ترمنځ تبادله کېږي. د لیکنې ژبه یې هنري او د تخیل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنایو، تشبیهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخیستل شوی وي، ژبه یې خوږه او د لیکنې طرز یې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکی یې په لوستنه نه مړېږي.

۸ـ ادبي راپوتاژ: د هنري ادبیاتو یو ځانګړی ژانر دی، له عادي راپورتاژ سره یې چې یو ژورنالستیکي ژانر دی، اصلي توپیر دا دی چې په ادبي راپور تاژ کې د پېښې تعبیر، تفسیر او تحلیل په ادبي او هنري ژبه شوی وي. د دې ډول راپور تاژ لیکونکی پېښو ته په دقیق نظر ګوري او له هغه څخه چې کوم برداشت کوي، د تخیل په ملتیا یې په خوږه هنري ژبه نورو ته وړاندې کوي.

د متن لنډیز:

هغه بنسټیزه ځانګړنه چې هنري نثر له ساده نثر څخه بېلوي هنریت یا ادبي ارزښت دی. په هنري نثر کې لیکوال ټول مفاهیم د الفاظو په قالب کې په تخیلي څواک سره ځایوي. دغه تخیلي څواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي او راپاروي یې. هنري نثرونه د بڼې له مخې دا دي:

لنډه کیسه، ناول، ډرامه، رومان، طنز، ادبي ټوټه، ادبي لیکونه او ادبي راپور تاژ.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د ساده نثر او هنري نثر توپير په څه کې دی؟
- يوه لنډه کيسه له کومو توکو څخه جوړه ده؟
- ناول له لنډې کيسې سره څه توپير لري؟

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي او هره ډله دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- کومه لنډه کيسه مو لوستلې؟ لنډيز يې ووایاست.
- طنز څه ته وايي که لوستی مو وي، موضوع او شکل يې په ګوته کړئ.
- د ادبي راپور تاژ په اړه معلومات ورکړئ او يو مثال يې څرګند کړئ.

۳ـ زده کوونکي دې د هېواد د پنځو شاعرانو او پنځو نثر ليکونکو نومونه او کتابونه په خپلو کتابچو کې وليکي او په ټولګي کې دې واوروي.

٤ـ ناسم ځواب نښه کړئ:

- لنډه کيسه د هنري نثر يو ډول دی.
- ناول د هنري نثر يو ډول دی.
- د اخبار خبر د هنري نثر يو ډول دی.

۵ـ زده کوونکي دې په څلورو ګروپونو ووېشل شي. متن دې په چوپه خوله ولولي. لومړۍ ډله دې نومځري، دويمه دې نومونه، دريمه دې صفتونه او څلورمه ډله دې د (ی) ګانو ډولونه پيدا او په ټولګي کې ولولي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله د يو هنري نثر په اړه يوه نمونه راوړي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

وییپانګه

((الف))

اتل: زړور، تکړه، غیرتمن، قهرمان، پهلوان
احاطه: غولی، انګړ، څلوردېوالي
احتمال: شونتیا، امکان، کېدلو والا
اسایش: هوساینه، سوکالي ارامي
استدلال: دلیل ویل، د اسنادو او شواهدو راوړل
استفهامي: پوښتنیز، چې پوښتنه کوي
افسانه: نکل، خیالي کیسه، داستان، حکایت
افسر: منصبوال، بریدمن، تورن او ...
اقتباس: اخیستنه، ګټه اخیستنه، د کوم عبارت نقلول
البوم: د انځورونو ټولګه، د عکسونو مجموعه، د یوه څیز مجموعه
اعجاز: فوق العاده
ام: مور، اصل ماده
امتیازات: برترۍ، لوړوالی
انا: نیا، بوډۍ
انتقاد: نیوکه، نیمګړتیاوې ویل، عیب په ګوته کول
انحطاط: لوېدنه، راټیټېدنه، څوړتیا
انزوا: ګوښه والی، یوازېوالی، چپه کېدنه، ګوټ ناستي
انصراف: تېرېدنه، لاس اخیستنه، مخ ګرځونه
انعکاس: غبرګون، ازانګه
انځور: عکس، تصویر، څېره په رسامي ډول
اوهام: بې ځایه سوچونه، ډار، وهمونه
اړو دوړ: جګړه، جنګ، ګډوډي، شخړه
اړین: ضروري، حتمي

((ب))

بریا: پېښ، رامنځته، پورته
برم: شان، شوکت
بلواکي: د بل تر واک لاندې، د خپلواک ضد
بهرور: برخمن، مستفید، فیضیاب
بورجل: کور، استوګنځی
بڼه: څېره، شکل، قواره، رنګ
بېلنی: بېلوونکې، جلاکوونکې، ډش (ـ)
بېګم: بي بي، مېرمن، ښځه

((پ))

پاسلل: سپارل، حواله کول، نېکي کول
پاسلي: سپاري، حواله کوي
پایله: نتیجه، خاتمه، پای
پایېدل: پاینښت، ژوندی پاتې کېدل، اوسېدل، ژوند کول
پرهېزګار: متقي، تقوادار
پلازمېنه: د ناستې ځای، مرکز، پایتخت
پلاټ: د کیسې یا ډرامې لومړۍ طرح چې د لیکوال په ذهن کې رامنځته کېږي
پلوي: سمتي، لوري ته منسوب
پوخ لاس: ښه مهارت، ډېر مهارت، قوي لاس، پوره تجربه

((ت))

تأثر: اغېز، اغېزمنل
تالنده: تنا، ګرزا، د آسمان غرهار
تامین: برابر، مهیا، خوندي
تاند: تنکی، نوی، تازه، وده کوونکی
تاوتریخوالی: زورزیاتی، بد چلند، اخ او ډب، خشونت
تخیل: خیال او تصور، په ذهن کې د یو څیز انځور
تدوین: راټولونه، ترتیبول، سمون
تسکین: تسلي، آرامي، آسودګي، ډاډ
تکول: ترکول، خوځول، لکه د غوړ خوځول
تلپاتي: تل پایند، تل ژوندی، همېشنی، مدام
تلوار: بېړه، توندي، تادي
تمایلات: لېوالتیاوې، مینې، رغبتونه
تمبل: چمبه، چنبه، داریال، دریه، داریه
تمسخر: ملنډې، پېشارې، پچموزې، مسخرې
تمنا: هیله، امید، ارزو
تنبیه: وېښونه، بیدارونه، پوهونه، اګاهي
توکی: څیز، شی، ماده

((ټ))

ټیپیک: مشخص، ځانګړې، نمونه يي
ټکر: ډغره، ټینډک، جنګېدل

((ج))

جانشین: ځای ناستی، قایمقام
جرس: ګونګرې، ګینګرې، غراوه، جرنګانی، زنګوله.
جوګه: وړ، لایق، موزون

((چ))

چارواکي: واک واله د چارو واکمن، مامور، د منصب څښتن
چلند: خوی، سلوک، کړه وړه، تګ راتګ

((ح))

حرب: جنګ، جګړه

((خ))

خشخاش: کوکنار، د کوکنارو تخم
خلف: ځای ناستی، اولاد، وروسته پاتې شونی
خوشامنګر: چاپروس، چاپلوس، غوړه مال
خلقت: پیدایښت

خلیفه: ځای ناستی
خوځښت: حرکت، نهضت، غورځنګ
خروب: پښول، اوبونه، اوبه کول

((د))

دربان: دروانچي، څوکیدار، د وره ساتندوی
درناوی: درنښت، قدر، عزت
دره: متروکه، قمچینه، شلاق
دریځ: د درېدو ځای، منبر، لوړ ځای، موقف
دستي: غونچي، ګېډۍ
دقت: ځیرنه، پاملرنه، توجه
دردانې: مرغلرې
دینار: د طلاو سکه د عراق د دولت اوسنی پیسې

((ذ))

ذاتي: ځاني، اصلي، خپل، شخصي
ذوق: خوښه، شوق، طبع

((ر))

راز: پټه خبره، سِر
راشدین: دیندار، متدین، په سمه لار روان (راشدین خلفا)
رحلت: وفات، تلنه، تګ، مړینه
رزمي: جنګي، حربي، د جنګ
رغاونه: جوړونه، آبادونه، سازونه
روایت: نکلونه، کیسې، راپاتې خبرې، د چا د خبرو نکلول
روحاني: مذهبي لاربنود، پارسا، معنوي شخص
روحیات: مورال، وضع، وضعیت اروآګانې
روزل: پالل، تربیه کول، ساتل
ریاضت: زیار، هڅه، کوښښ، د نفس پاکولو لپاره ربړګالنه

((ز))

زهیر: خواشینی، خپه، ناتوانه، کمزوری، کړېدلی

((ژ))

ژورنالیستیک: هغه لیکنې چې د چاپي، راډیویي او تلویزیوني خپرونو او رسنیو لپاره کېږي.
ژوی: ساکښ، ژوندی سری، ذیروح

((س))

ساعي: هڅاند، زیارګالی، کوښښي
سیما: زیرمه، زخیره، پاسره، بچت
سکوت: چوپتیا، قراري، ځنډ، وقفه
سکون: ارام، دربدنه، چوپتیا، غړوندی، ځای پر ځای کېدنه
سمسور: ښېراز، شین، زرغون
سناریو: هغه کیسه چې د فلم او ډرامې لپاره پر کاغذ لیکل کېږي.
سود: تسل، ډاډ، خاطر جمعي، تسکین

سون: سونګ، سوځېدل، د سوځولو
سوېلي: سهیلی، ملګرې، همزولې
سیلاني: ګرځندوی، سیاح، نندارچي

((ش))

شغل: دنده، بوختیا، وظیفه، کسب
شفاهي: ګړنی، په خوله، د خولې، په یادو، د خولې خبرې

((ښ))

ښکالو: د پښو اواز، پسپسی، غوږی، کشهار، ځپهار
ښکېلاکګر: استعمارګر، استعمار چي، نیواکګر، بندوونکی
ښکېلاک: نیواک، استعمار، بند، راګېر

((ص))

صادر: لېږل شوی، څرګند، پېښ شوی، ترسره شوی
صحنه سازي: صحنه جوړونه، منظر کښ
صنعت: جوړېدل، سازېدل، جوړشوي شیان، سامانونه، وسایل
صوفي: پاک نفس، تزکیه، د تصوف د طریقت پیرو، د وړینو جامو اغوستونکی

((ع))

عدالت: برابري
عابد: پرهېزګار، متقي، تقوادار، عبادت کوونکی
عارض: عرض کوونکی، شکایت کوونکی، حق غوښتونکی
عارف: صوفي سالک، خدای ﷻ پېژندونکی، پوه، هوښیار
عالي: لوړ، شریف، محترم
عواطف: احساسات، جذبې، ولولې، مهرباني، الطاف

((غ))

غمېدل: خواشینېدل، خپه کېدل، په غم کېدل
غورځنګ: خوځښت، نهضت

((ف))

فدا: ځار، جار، واری، قربان
فرمان: د واکمن لیکلی حکم، د ولسمشر حکم، اجازه، د ولسمشر امر په لیکلي بڼه
فن: د علم او صنعت په اړه پوهه او آګاهي
فضیلت: غوره والی، ښېګڼه، برتري
فطرت: طبیعت، پنځ، پیدایښت، خلقت
فقه: پوهه، فهم، پر یو څه خبرتیا، د دین د ارکانو او احکامو علم.
فقید: ورک، له منځه تللی، مړ، له لاسه وتلی

((ق))

قلنګ: د ملنګ نذرانه، باج، کلنګ

((ک))

کافرستان: د کافرو ځای، د کافرو وطن
کاذب: دروغجن

کرکتېر: هغه شخص یا لوبغاړی چې د کیسې لیکوال یې د کیسې د پیښو د بهیر پر مخ بیولو لپاره ټاکي.
کره کتنه: نقد، سم قضاوت، یوه څیز ته اصلاحي کتنه
کروندګر: بزګر، دهقان
کسات: غچ، بدل، انتقام
ککړتیا: چټلېدل، ګنده کېدل، لړلي کېدل
کونجکه: کنجکه، د صدف پوخ، کوجې
کوټلتیا: پوخوالی، مضبوطتیا، محکمتیا، درنښت
((ګ))
ګلشن: ګلبڼ، د ګلانو باغ، ګلباغچه
((ل))
لامل: سبب، علت
لرغونی: پخوانی، لرغون، قدیمي
لطافت: نرم والی، ښه والی، سپېڅلتیا، نزاکت، ښکلا
لقب: هغه نوم چې د یوه ځانګړي صفت له امله پر چا ایښودل شوی وي.
لېوالتیا: لېوالتوب، مینتوب، هیله مندي، ارزومندي
((م))
مبارزه: هڅه، زیار، جنګ، جګړه، شخړه
متاع: توښه
مجرب: ازمایل شوی، تجربه شوی
مجلي: جلوه ګاه، ښکاره کوونکی
محاوره: خبرې اترې، مکالمه
مرام: مقصد، مطلب، هیله، مراد
مرکچیان: مرکوال، مرکه کوونکي، جرګه مار
مزمن: اوږد مهاله، د اوږدې زمانې، د ډېر وخت
مستقل: خپلواک، ازاد، خپل اختیاره
مستند: منل شوی، باوري، د اصل له مخې، د اعتبار وړ
مسمومیت: زهري کېدنه، په زهرو ککړېدنه
مشال: مشعل، ډیوه، څراغ
مشاور: سلاکار، مشوره ورکوونکی، نظر ورکوونکی
مشرتابه: د مشرتوب، مشریزه، سرغندویه، د مشرۍ
مصنوعات: لاسي او ماشیني تولیدات، جوړ کړی شوي، تولید کړی شوي
معتاد: روږدی، عملي، په نشه اخته
معراج: پورته، اوچت، لوړ، آسمان ته د حضرت محمد (ص) ختل.
معرفت: پېژندګلوي
مقبول: منل شوی، ښکلی، ګران
مقرب: نژدې، خپلوان، دوست، خاص ملګری
مل: ملګری، سره یوځای
مناجات: دعا، التجا، هغه بیان چې خدای ﷻ ته پکې زاري شوې وي.
منثور: په نثر، له نظم پرته
منظرکښي: منظرکښنه، په کلموکې دیوې صحنې انځور
مدام: همیشه
منظوم: په شعر، په نظم، نظم شوی
مهذب: متمدن وړ، بې عیبه، تورل شوی، اصلاح شوی، سم شوی
موخه: هدف، مقصد،
میل: لېوالتیا، اشتها، اشتیاق، مینه
مړو: مېړه، مېړنی، سړی، جمع یې مېړونه، لهجوي، (د مړو وده له تا ده)
((ن))
نابود: له منځه تللی، ورک، محوه، نشت
ناشونی: نه کېدونکی، نه کېدلو والا، ناممکن
ناورین: غم، خپګان، ویر، ماتم
ندا: غږ، اواز
نظم: ترتیب
نظامي: پوځي، عسکري
نغښتل: راټولول، سره ودل، سره یو ځای کول
نګین: غمی، قیمتي کاڼی
نمو: وده، لویېدنه، غټېدنه
نهضت: خوځښت، غورځنګ، تحریک
نومیالی: نامتو، مشهور
نومیالۍ: نامتو، مشهوره
نومځری: ضمیر، هغه کلمه چې د نامه استازیتوب کوي
نیاز: اړتیا، حاجت، ضرورت
نیله: ربښه، څېله، جرړه، وله
نیب: پرله پسې، بیا بیا، مکرر، مسلسل
((و))
واکمن: واکوال، واکدار، اختیارمند
وده: ډېرښت، تکثر، زیاتوالی
ورشو: څر ځای، شین او سمسور ځای، ښېرازه چاپېریال
وژغني: وزغني، د وزو وېښتان
ولوله: جذبه، احساس، شور و شوق
((هـ))
هسک: لوړ، اوچت، اسمان
همراز: راز شریکی، نژدې ملګری، خاص
همرکاب: درکاب ملګری، د لارې ملګری، د سفر ملګری همسفر، د سفر ملګری
همسر: سیال، برابر
همفکر: همخیاله، د یوه فکر والا، د یوه فکر څښتنان
هنر: فن، کمال، فني مهارت، کسب
هنر: فن، کمال، فني مهارت، کسب